



FABRIEKSTERREIN NIEMEYER

Restauratievisie

08-07-2025

Voor u ligt de restauratievisie van BERNS architectuur voor het Niemeyer terrein in Groningen. Deze visie is gemaakt om als leidraad te dienen bij de transformatie van het fabriekscomplex. De restauratievisie zal worden ingezet voor uitleg van de gemaakte keuzes aan het bevoegd gezag, handvat voor de architect tijdens het ontwerp en onderdeel van de ontwerptoelichting. Kennisname van deze restauratievisie is aanbevolen voor iedereen die betrokken is bij het ontwerp en de uitwerking, om de achtergrond van ontwerpkeuzes te begrijpen.

1	Inleiding & Context	4
	Opgave	4
	Plangebied	5
2	Biografie	7
	Episode 1: 1850 - 1905 Voor de bouw van de tabaksfabriek	7
	Episode 2: 1904 - 1940 Bouw en snelle uitbreiding tabakfabriek	8
	Episode 3: 1940 - 1960 tijdens de oorlog	9
	Episode 3: 1960 - Einde familie bedrijf en verdere uitbreiding	10
3	Beschrijving & Analyse	12
	Inleiding	12
	Analyse	13
4	Waardering & Kernwaarden	52
	Waardestelling	52
	Kernwaarden	54
5	Programma & Inpassing	61
	Kwaliteiten en beperkingen	61
6	Restauratievisie	67
	Inleiding	67
	Aanbevelingen vanuit kernwaarden	68
	Colofon	73



DE FABRIEK IN 1961
BRON: BGRONINGER ARCHIEVEN

1. Inleiding en context

Opgave

Opgave aan de restauratie-architect

De geschiedenis van Niemeyer begint zo'n 200 jaar geleden met de handel in 'koloniale waren', zoals koffie, thee, suiker en vooral tabak. In 1904 opent de fabriek aan de Paterswoldseweg. De fabriek blijft groeien. Op 1 maart 2023 kwam er een einde aan twee eeuwen tabaksproductie in Groningen: de fabriek heeft haar deuren gesloten.

De voormalige fabriek van Niemeyer biedt ontzettend veel kansen voor Groningen. Om het complex in de toekomst goed te kunnen gebruiken ligt er een voorstel tot transformatie en nieuwbouw. De opdrachtgevers, .. en hoofdarchitect Studionin-edots hebben BERNS architectuur gevraagd een restauratievisie op te stellen voor het herontwerp van het complex. Hiertoe heeft BERNS deze visie opgesteld waarin de kernwaarden van het de gebouwen worden samengebracht met het nieuwe programma, teneinde tot een goed geïntegreerd ontwerp te kunnen komen.

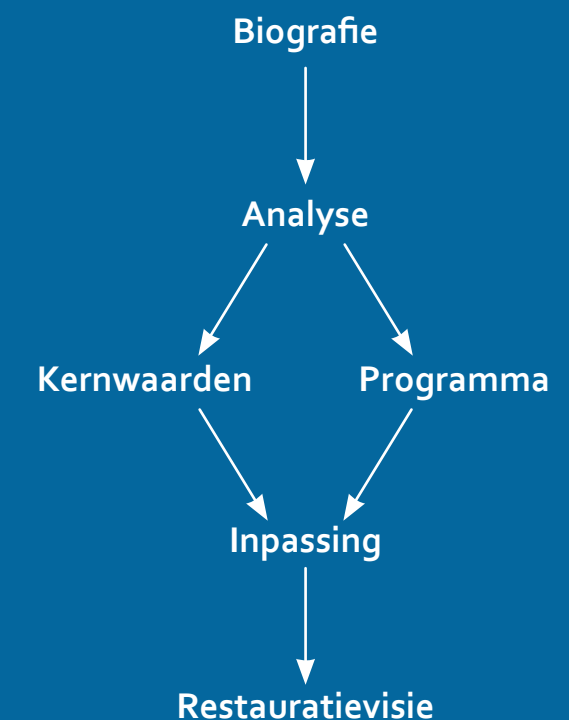
Leeswijzer

Het document begint met beschrijvende hoofdstukken. In de biografie wordt de ontwikkelingsgeschiedenis van het complex beschreven in historische lagen. Het volgende hoofdstuk beschrijft en analyseert het huidige complex op basis van eerder verrichte bouwhistorische onderzoeken en eigen observaties. De beschrijving en de kenmerken gaan voorbij het bouwhistorisch onderzoek en duiden ook de betekenis van elementen van het complex. Met deze duidende hoofdstukken is het fundament gelegd voor de interpretatie van het bouwwerk: de kernwaarden. De kernwaarden zijn de immateriële eigenschappen - waar staat het bouwwerk voor? - die samen met de materiële monumentwaarden de leidraad voor het ontwerp vormen. Zij bieden houvast en inspiratie bij het maken van keuzes. De analyse van functie en gebruik leidt samen met het PvE ook tot keuzes voor het programma. Kwaliteiten en beperkingen van het monument voor het programma komen aan bod. Monument en programma komen samen in het hoofdstuk inpassing. Hoe passen alle onderdelen van het programma optimaal in het monument? Ten slotte volgt de restauratievisie. De ingrepen die nodig zijn voor inpassing van het programma in het complex worden uiteengezet en verantwoord. De omgang met historische tijdslagen en wordt beargumenteerd en de noodzaak en wijze van technisch herstel volgens de restauratieladder bepaald.

METHODIEK VAN DE RESTAURATIEVISIE

De restauratievisie brengt de raakvlakken in beeld tussen het complex, de omgeving, het huidige en toekomstige gebruik, de historische waarde en de technische staat. Deze elementen kunnen op gespannen voet met elkaar staan. De restauratievisie zet uiteen welke keuzes gemaakt worden in dat spanningsveld.

Na een zorgvuldige analyse van waarde en programma op verschillende schaalniveau's zet de restauratievisie uiteen op welke wijze tot een optimale inpassing van het programma in het complex gekomen kan worden. Ingrepen moeten zich op passende wijze verhouden tot het monument, zodat deze aanpassingen de waarde van het monument voldoende ondersteunen. Tegelijkertijd voegen ingrepen door hun ontwerp kwaliteit een nieuwe betekenisvolle tijdslaag toe aan het monument die het meer toekomstwaarde geeft.



1. Inleiding en context

Plangebied

Personalia

Fabrieksterrein Niemeyer Groningen

Paterwoldseweg 43
9726 BB te Groningen
Stadsdeel Groningen-Centrum
Provincie Groningen

Bouwjaar: 1904- 1973

Gemeentenaam: Groningen
Sectie: R
Perceelnummer: 3750 t/m 3754
Kadastrale gemeentecode: GNGoo

Omgeving

Het fabrieksterrein is gelegen aan de rand van het historisch centrum van Groningen. Het terrein ligt ingeklemd tussen het spoor aan de onderzijde, de Paterwoldseweg en een woonwijk aan de bovenzijde. Door de ligging aan het spoor en de Paterwoldseweg is het Niemeyer terrein vanuit veel perspectieven zichtbaar.

Er zijn plannen voor de herontwikkeling van de spoorzone. Het opstelsterrein is verhuisd waardoor er ruimte is voor de ontwikkeling van een nieuw stukje stad. Wonen krijgt een belangrijke functie in het gebied.



HET PLANGEBIED EN DE DIRECTE OMGEVING



DE FABRIEK IN 1922
BRON: GRONINGER ARCHIEVEN

2. Biografie

Episode 1: 1850 - 1905 Voor de bouw van de tabaksfabriek

Theodorus Niemeijer liet op 27 juni 1848 in de Provinciale Groninger Courant bekendmaken dat hij het bedrijf van zijn vader, een grossierderij in koloniale waren, zou voortzetten. Daarnaast werd vermeld dat hij op diezelfde datum een tabaksfabriek zou oprichten aan de Nieuwe Ebbingestraat 33. Tot ongeveer 1850 werd tabak gekocht bij reguliere kruidenierswinkels, die ruwe tabak op voorraad hadden. De kruidenier zelf snijdde de tabak voor zijn klanten, droogde deze op eerstplaten en liet het daarna afkoelen.

Vanaf het begin richtte Niemeijer zich op het produceren van rooktabak en pruimtabak, waarna ook de productie van shag op gang kwam.

Theodorus droeg zijn zaak over aan zijn zoons, Willem en Albert Willem Niemeijer. De oudste zoon van Willem, ook Theodorus genaamd, kwam in 1903 in de firma.



KAART ROND 1880
BRON: TOPOTIJDSREIS



HET WAPEN VAN ROTTERDAM, DE WINKEL VAN DE VADER VAN THEODORUS NIEMEIJER

2. Biografie

Episode 2: 1904 - 1940 Bouw en snelle uitbreiding tabakfabriek

Tussen 1905 en 1929 produceerde Niemeijer sigaretten in het pand dat Niemeijer bezat aan de Emmasingel. Theodorus droeg zijn zaak over aan zijn zoons, Willem en Albert Willem Niemeijer. De oudste zoon van Willem, ook Theodorus genaamd, kwam in 1903 in de firma, die hij omdoopte tot een N.V. en het eerste fabrieksgebouw aan de Paterswoldseweg – toen Hoorns(ch)edijk – liet bouwen. Het pand aan de Emmasingel werd te klein en de gesloten sigarettenfabriek werd in 1932 omgebouwd tot koffie- en thee-fabriek. De sigarettenfabricage werd verplaatst naar de Paterswoldseweg. De fabriek kreeg een prominente ligging langs het spoor aan de rand van de stad. Met de bouw van een nieuwe fabriekshal kwam de fabricage van sigaretten in opkomst. Niemeijer is in 1909 een van de eersten die sigaretten maakt.

In de twintigste eeuw maakt het bedrijf een grote groei door waarbij het verschillende tabaksfabrikanten in de stad Groningen overneemt, waaronder F. Lieftinck in 1932.

In het bestuur zaten opeenvolgend generaties Niemeijers en aangetrouwde schoonzonen die optraden als directeuren, adjunctdirecteuren en commissarissen van de firma.



KAART ROND 1908
BRON: TOPOTIJDSREIS



KAART ROND 1935
BRON: TOPOTIJDSREIS

2. Biografie

Episode 3: 1940 - 1960 Tijdens en na de oorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog lag de handel in tabak grotendeels stil. Niemeijer kwam deze tijd door met het vervaardigen van surrogaatkoffie en theesurrogaat onder de naam Savora. Theodorus Niemeijer moest tijdens de oorlog voor de bezetter werken; dit was een uiterst pijnlijke ervaring voor de tabaksfabrikant, die in Groningen nog lange tijd werd bekritiseerd.

De oudste zoon van Theodorus, Willem, was beoogd opvolger van het bedrijf. Vanaf 1932 was hij de directeur van de koffie- en theefabriek en adjunct-directeur van de tabaksfabriek. Willem kwam op 16 februari 1945 om in kamp Neuengamme, nadat hij in november 1944 was opgepakt voor zijn actieve rol in het verzet.

In de jaren 30 en tijdens de oorlog houden meerdere tabaksfabricanten er mee op. Niemeyer blijft als enige tabaksfabrikant in Groningen over.

In de jaren 1960 stopte Niemeijer met de productie van koffie en thee door de te grote concurrentie van Douwe Egberts.

Tot in de jaren 1960 wordt de fabriek uitgebreid met nieuwe fabrieksgebouwen tot het complex dat er vandaag de dag staat. De kavel wordt vol gebouwd.



KAART ROND 1955
BRON: TOPOTIJDSREIS



DE FABRIEK IN 1950
BRON: GRONINGER ARCHIEVEN

2. Biografie

Episode 4: vanaf 1960 - Einde familie bedrijf en verdere uitbreiding

Toen het bedrijf in 1969 zijn 150-jarig jubileum vierde, ontving het het predicaat Koninklijk. Het bedrijf stopte in 1973 als familiebedrijf, toen het werd overgenomen door Britse Gallaher (Benson & Hedges, Silk cut).

Door het uitbreiden van het centrum van Groningen was de fabriek in het midden van de stad komen te liggen. Aan alle zijden van de fabriek waren belendingen: het spoor aan de onderzijde, de Paterswoldseweg en een woonwijk aan de bovenzijde. Nadat de fabriek op eigen kavel was uitgebreid, was er geen ruimte meer voor de nodige uitbreiding. Tussen 1970 en 1979 werden er plannen opgesteld en gerealiseerd voor de uitbreiding van het bedrijf in de buurt van de Piet Heinstraat. Hiervoor moesten de woningen aan deze straat worden gesloopt.

Ondanks protesten sloot Niemeyer een overeenkomst met het gemeentebestuur en de bewoners over het slopen van woningen aan de Piet Heinstraat. De sloop van de woningen en de bouw van het nieuwe bedrijfskantoor begonnen in 1972. Tot in de jaren 1980 blijft het bedrijf op nieuwe terrein uitbreiden.



KAART ROND 2010
BRON: TOPOTIJDSREIS



DE FABRIEK IN 1973
BRON: GRONINGER ARCHIEVEN



DE FABRIEK IN 1925
BRON: BGRONINGER ARCHIEVEN

3. Beschrijving en analyse

Inleiding

Het Niemeyer terrein is ontworpen als tabaksfabriek en heeft ruim 100 jaar als tabaksfabriek en tijdelijk als koffie en thee fabriek gefunctioneerd. In 2022 is de fabriek gesloten, waardoor de gebouwen leeg zijn komen te staan. De gebouwen hebben geen monumentale status.

Analyse

In dit hoofdstuk wordt een analyse gedaan van het ruimtelijke en architectonische concept. Deze analyse vormt de basis voor het opstellen van de kernwaarden. Hierbij komen de volgende onderwerpen aan bod:

- Architect
- Situatie
- Ensemble
- Vorm
- Verhoudingen en organisatie
- Tijdslagen
- Functies
- Routing
- Oriëntatie en zichtlijnen
- Gevelopeningen
- Materialen
- Karakteristieke elementen

SAMENVATTING ANALYSE

Situatie

/ De fabriek is gebouwd aan de rand van de stad. Door uitbreiding van de binnenstad is de fabriek midden in woonwijken komen te liggen.

/ De fabriek heeft een prominente ligging aan het spoor en de Paterswoldseweg, waardoor er vanuit vele perspectieven vrij zicht op het complex ontstaat.

Complex

/ Het complex communiceert op verschillende manieren met de omgeving.

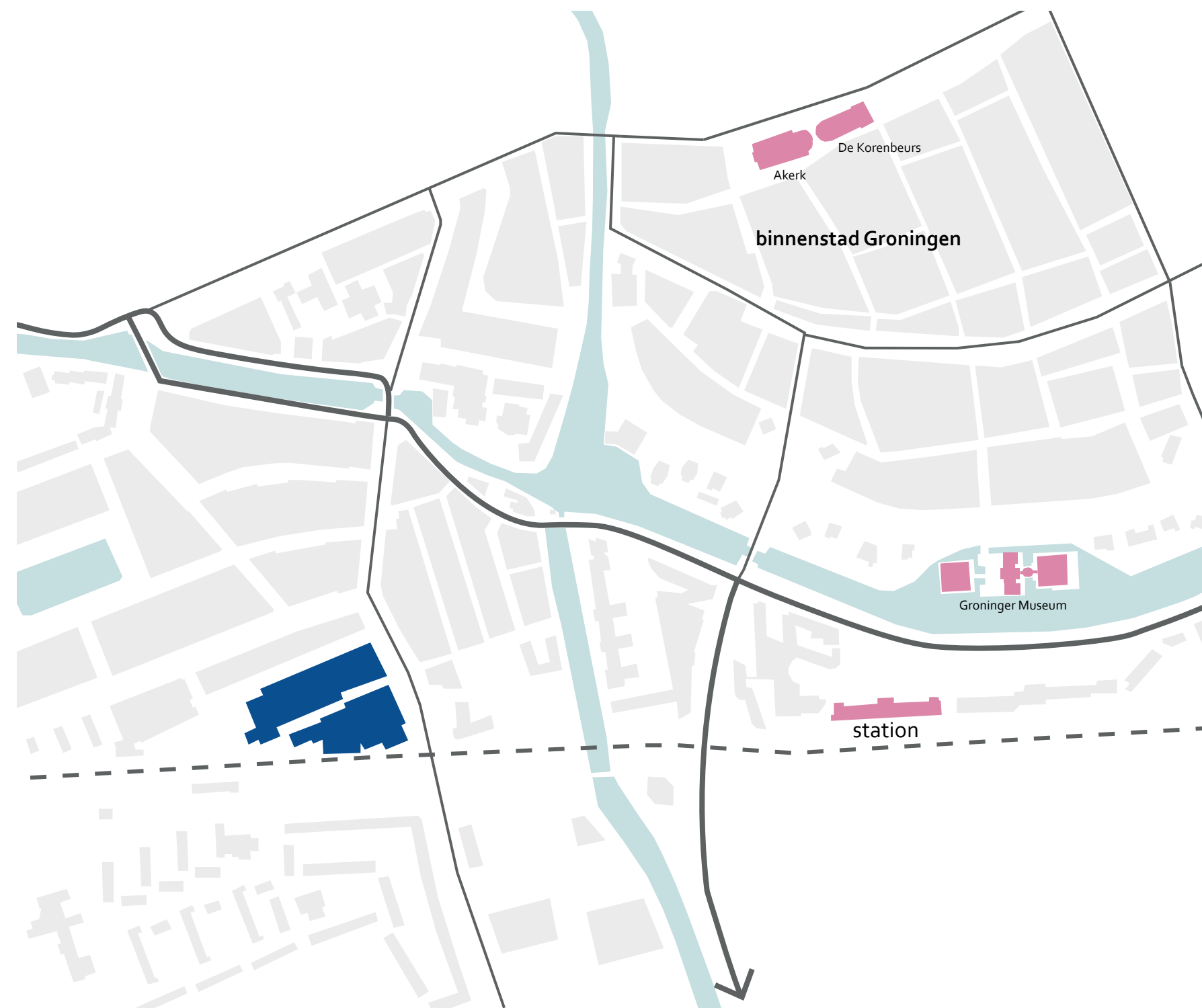
/ Het huidige complex bestaat uit een lappendeken van bouwwerken die allemaal op een verschillend moment zijn gebouwd of aangepast.

/ Het grootste deel van de oorspronkelijke indeling met interieurafwerkingen en machines bleven niet behouden vanwege het puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen. Er zijn echter nog wel sporen van het productieproces zichtbaar.

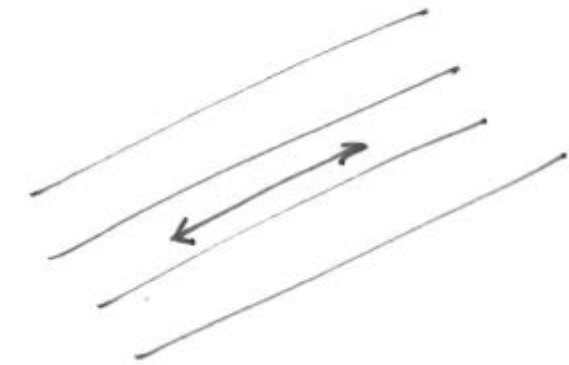
3. Beschrijving en analyse

Situatie

De fabriek is gebouwd aan de rand van de stad. Door uitbreiding van de binnenstad is de fabriek midden in woonwijken komen te liggen. De fabriek heeft een prominente ligging aan het spoor en de Paterswoldseweg, waardoor er vanuit vele perspectieven vrij zicht op het complex ontstaat.



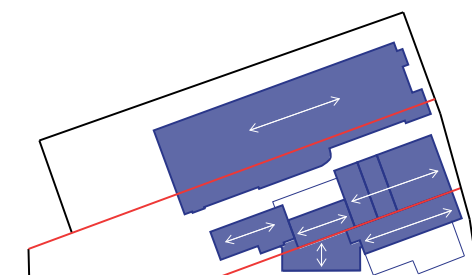
HUDIGE SITUATIE



De richting van de kavel is ontstaan aan de hand van de historische polderstructuur.



Door de aanleg van de spoorlijn is de driehoekige vorm van de kavel bepaald.



De fabriek heeft zich ontwikkeld in de richting van de kavel, begrensd door de spoorlijn aan de onderzijde. De kantine wijkt als enige gebouw af van deze richting.

3. Beschrijving en analyse

Ontwikkeling fabriek

Over de jaren zijn er delen bijgebouwd, verdiepingen opgebouwd en ingebouwd in binnenplaatsen. Hierdoor bestaat het huidige complex uit een lappendeken van bouwwerken die allemaal op een verschillend moment zijn gebouwd of aangepast.

De fabriek begon in 1904 met gebouw 1, een trapvormig, rechthoekig volume. Ongeveer 5 jaar later werd het gebouw al uitgebreid door de eerste eenlaagse travee op te hogen.

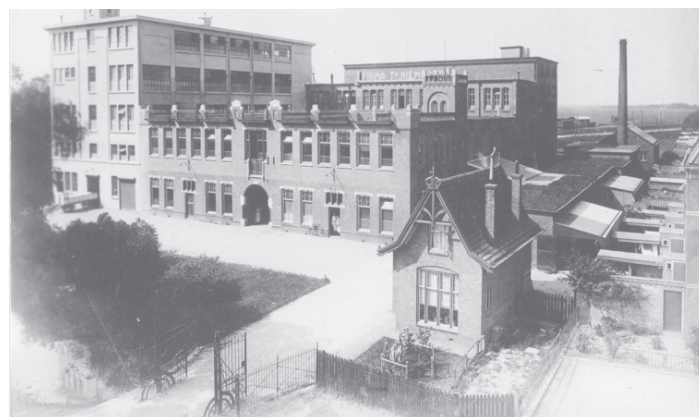
In 1913 werd de tabaksfabriek uitgebreid met een de shagfabriek. Deze werd aan de linkerkant, aangrenzend aan gebouw 1 gebouwd. Het werd niet over de gehele lengte van gebouw 1 aangebouwd. In 1920 werd het uitgebreid. Ondertussen werd ook gebouw 1 verder opgehoogd en werd het binnenterrein bebouwd.



1904-1905



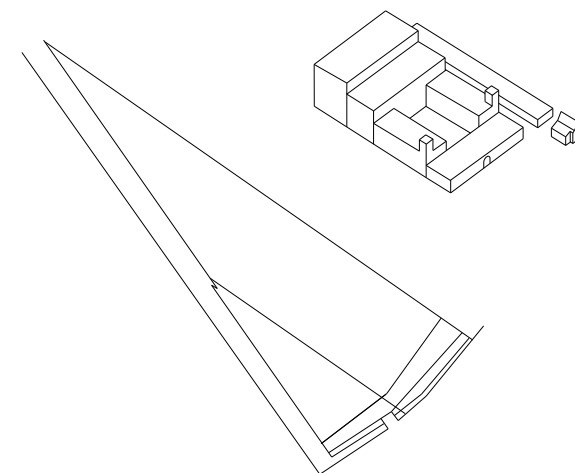
1913



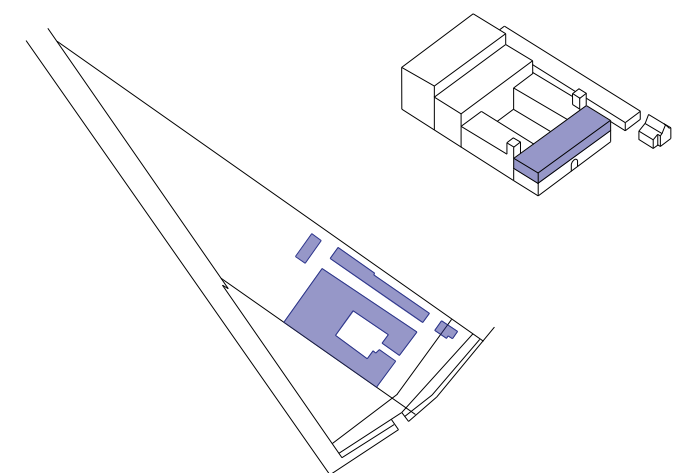
1916



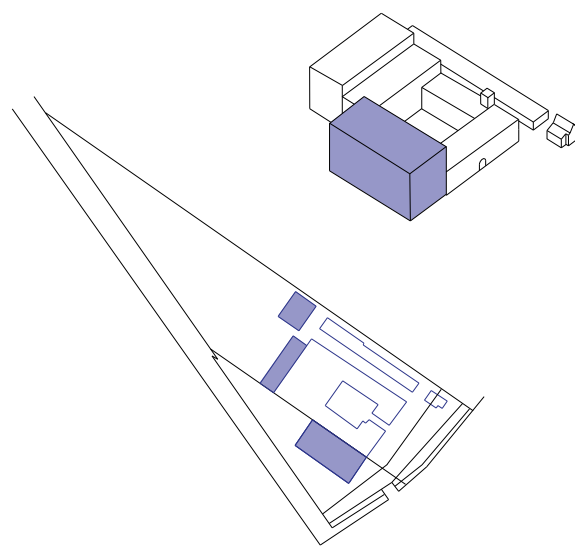
1925



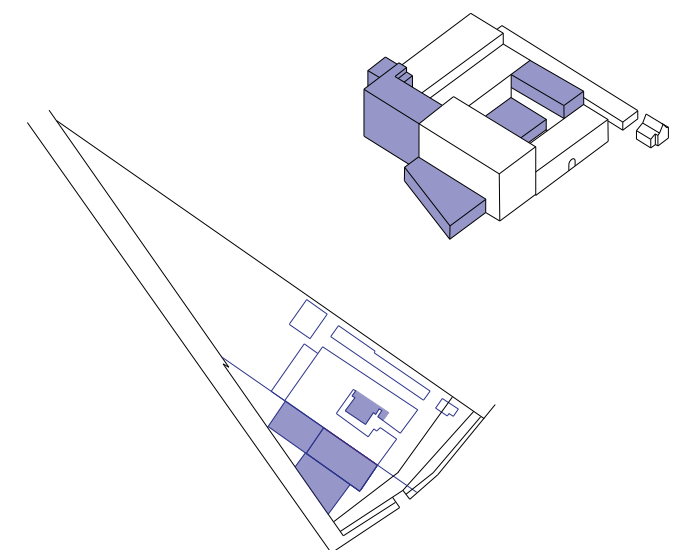
1904



1905



1916



1925

3. Beschrijving en analyse

Ontwikkeling fabriek

Over de jaren zijn er delen bijgebouwd, verdiepingen opgebouwd en ingebouwd in binnenplaatsen. Hierdoor bestaat het huidige complex uit een lappendeken van bouwwerken die allemaal op een verschillend moment zijn gebouwd of aangepast.

In 1925 werden plannen opgesteld voor een nieuwe fabriek. De nieuwe fabriek werd tegen de achterzijde (west) van gebouw 1 gebouwd en voorzien van een kelder en vier bovengrondse verdiepingen onder een plat dak. In 1952 werd het gebouw opgehoogd met een nieuwe dakconstructie.

In 1940-1941 werden plannen opgesteld voor het uitbreiden van het fabriekscomplex met de sigarettenfabriek. Pas in 1950 werd het gebouw opgeleverd. Het gebouw omvatte drie boven elkaar gelegen fabriekshallen met hierboven een recreatiezaal. In een aanbouw zaten het trappenhuis, een goederenlift en toiletgroepen. In 1953 werd een extra verdiepingvloer toegevoegd.

In 1961 werden plannen opgesteld voor de bouw van de bedrijfskantine tegen de zuidzijde van gebouw 4. Het betrof een tweelaags, onderkelderd gebouw evenwijdig aan de spoorlijn. Midden de jaren 1970 werd er een nieuw fabrieksgebouw geplaatst ter plaatse van de huizen aan de Piet Heinstraat. De huizen moesten voor deze uitbreiding worden gesloopt.

In 1950-60 werd de metselwerk voorgevel van gebouw 1 voorzien van een witte afwerking. In 1992 werden de gevels aan de buitenzijde van het complex bedekt met de huidige gevelpanelen waardoor de verschillende bouwfasen minder goed zichtbaar zijn.



1950



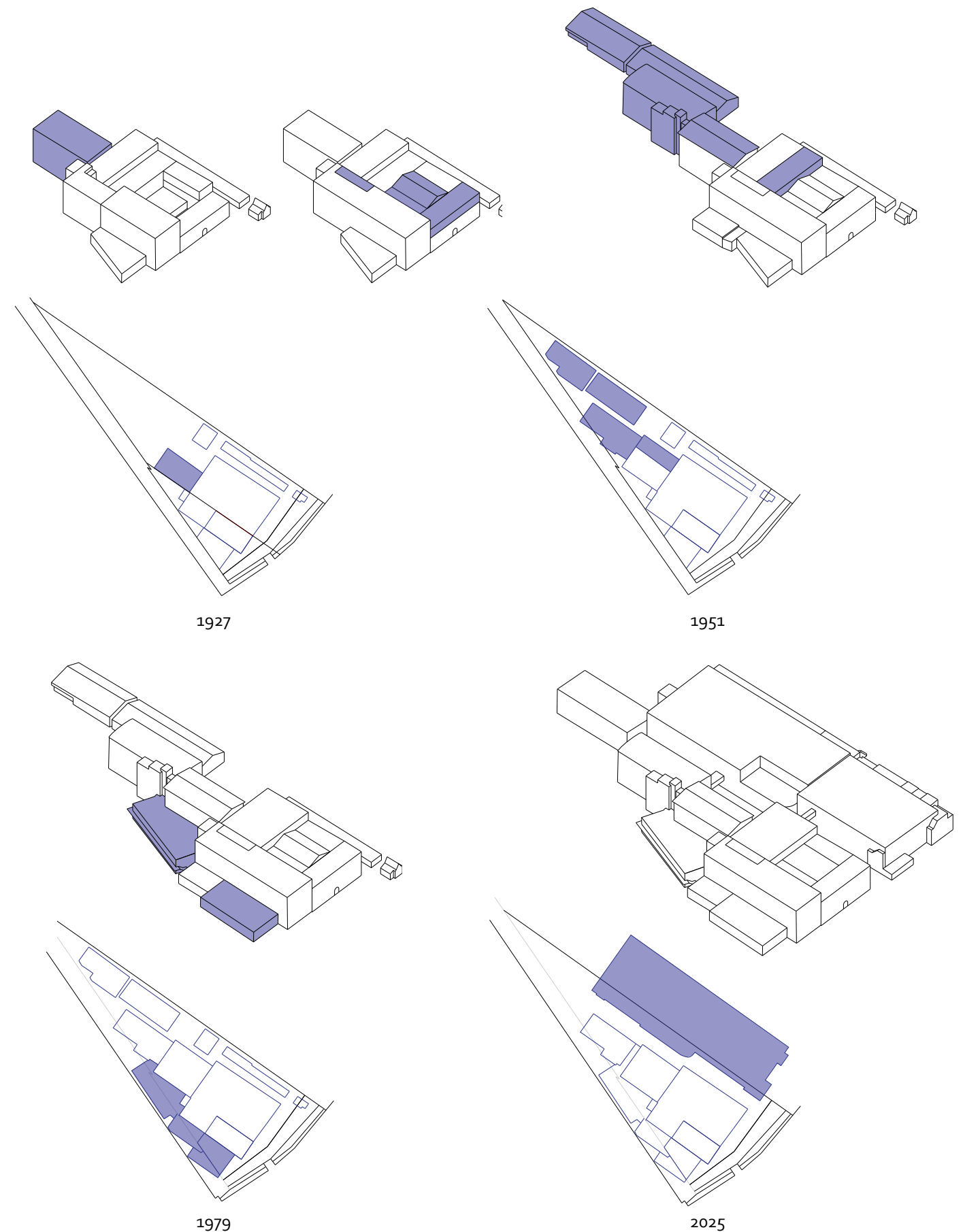
1961-1965



1973



1973



3. Beschrijving en analyse - Ensemble

Esemble van gebouwen



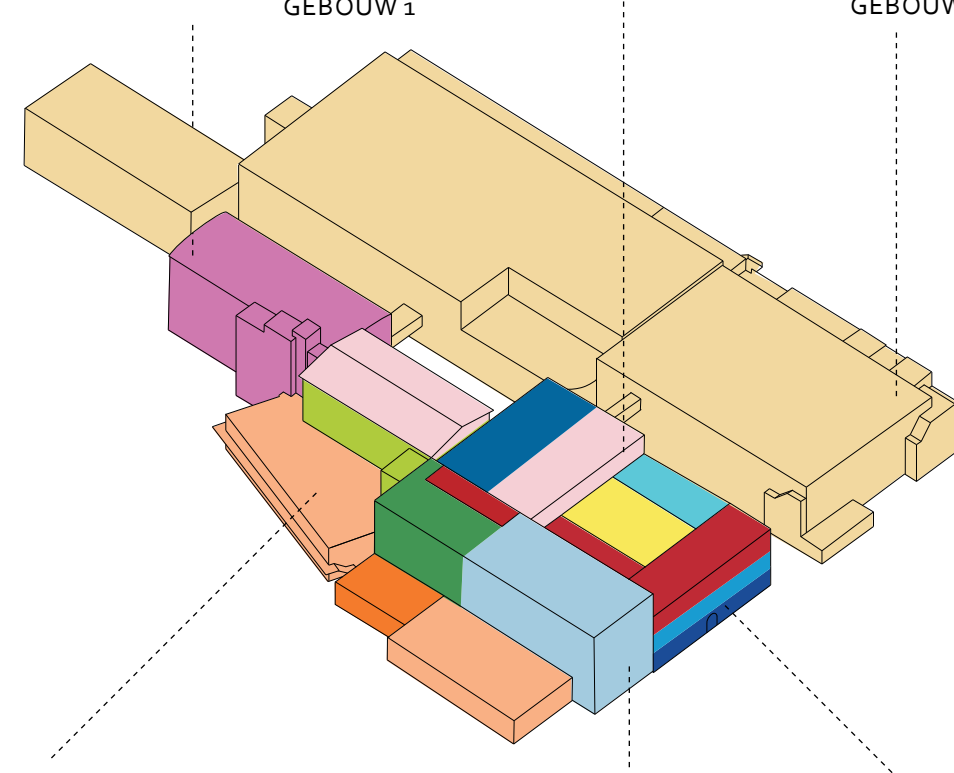
GEBOUW 6



GEBOUW 1



GEBOUW 7



GEBOUW 4 EN 5



GEBOUW 2



GEBOUW 1

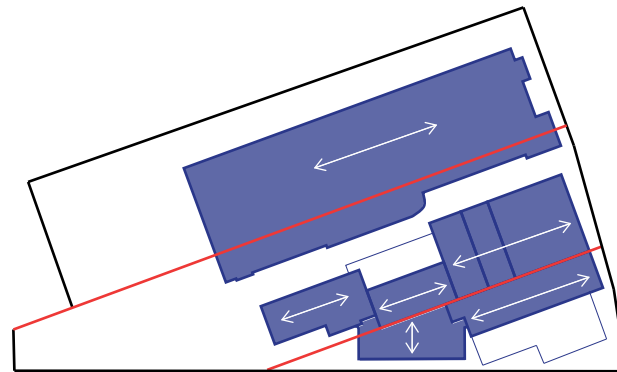
Bouwjaren

1904	1925	1960
1910	1934-1938	1961-62
1913	1940	XXd
1916	1950	na 1973
1920	1953	

3. Beschrijving en analyse - Ensemble

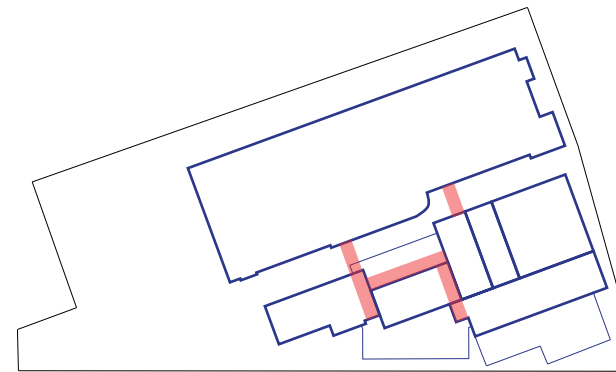
Analyse volumes

De verschillende volumes van het complex zijn ontworpen aan de hand van functionele uitgangspunten en de stedenbouwkundige context. Er zijn een aantal uitzonderingen die op de functionele uitgangspunten.



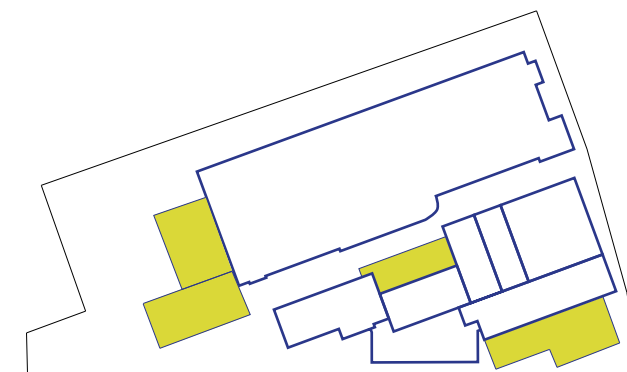
Oriëntatie kernvolumes

De kernvolumes zijn geplaatst aan en in richting aan de kavelbegrenzing, met uitzondering van de kantine.



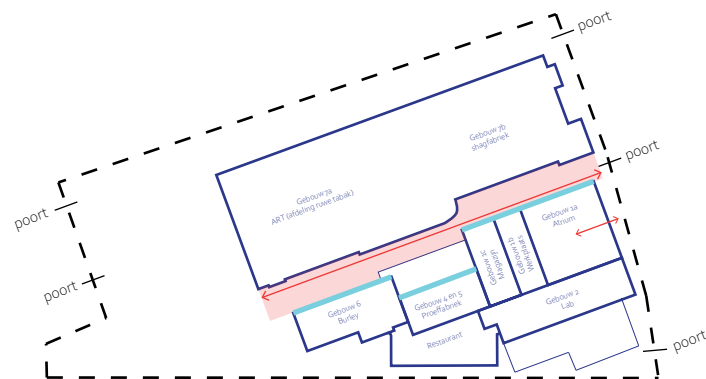
Verkeersruimte schakel tussen volumes

Trappenhuizen en loopbruggen werden veelal geplaatst in aanbouwen tussen de verschillende gebouwen.



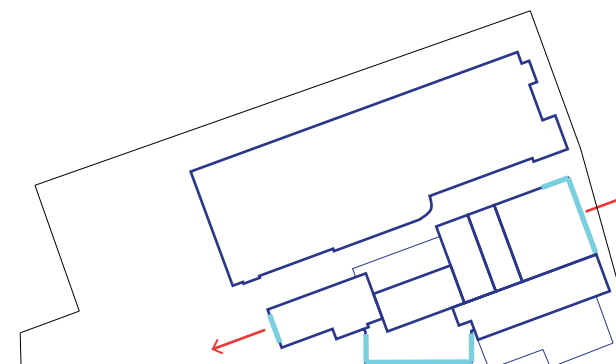
Secundaire volumes

Uitbreidingen die contrasteren met de aanvankelijke architectuur van het pand of uit puur praktische redenen werden gebouwd.



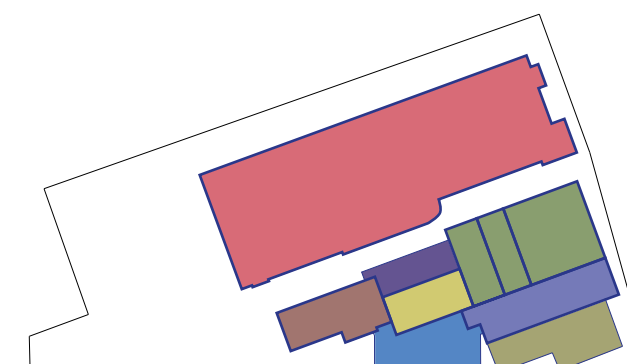
Gesloten naar buiten, open naar binnen

De buitenzijde van de fabriek is representatief en gesloten, terwijl de binnenzijde meer open is.



Venster op de stad

Er zijn drie plekken in het complex waar de gesloten buitenzijde wordt onderbroken door open gevels.



Organisch gegroeide lappendeken

Het huidige complex bestaat uit een lappendeken van bouwwerken die allemaal op een verschillend moment zijn gebouwd of aangepast.

3. Beschrijving en analyse - Ensemble

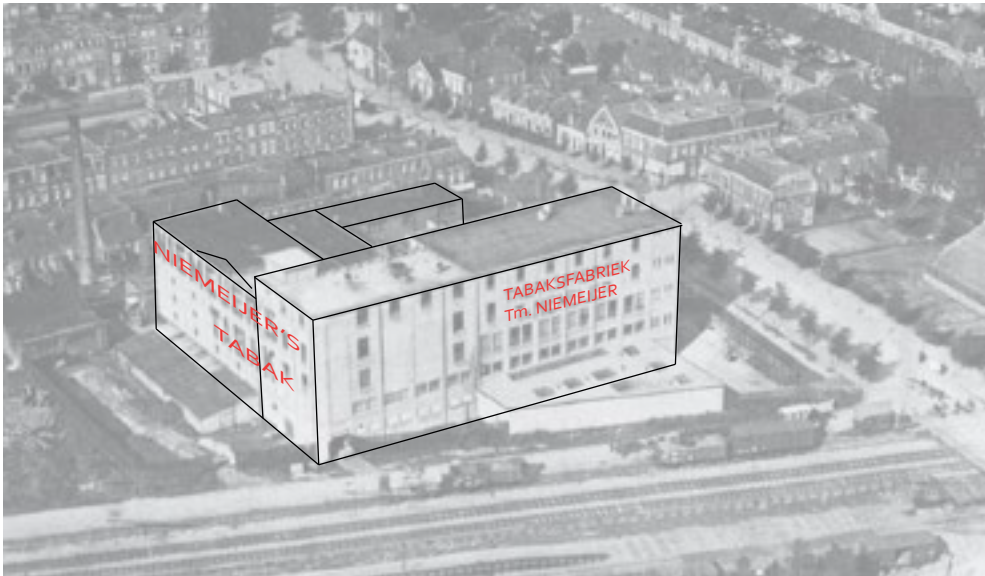
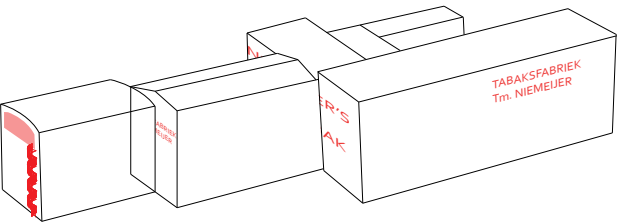
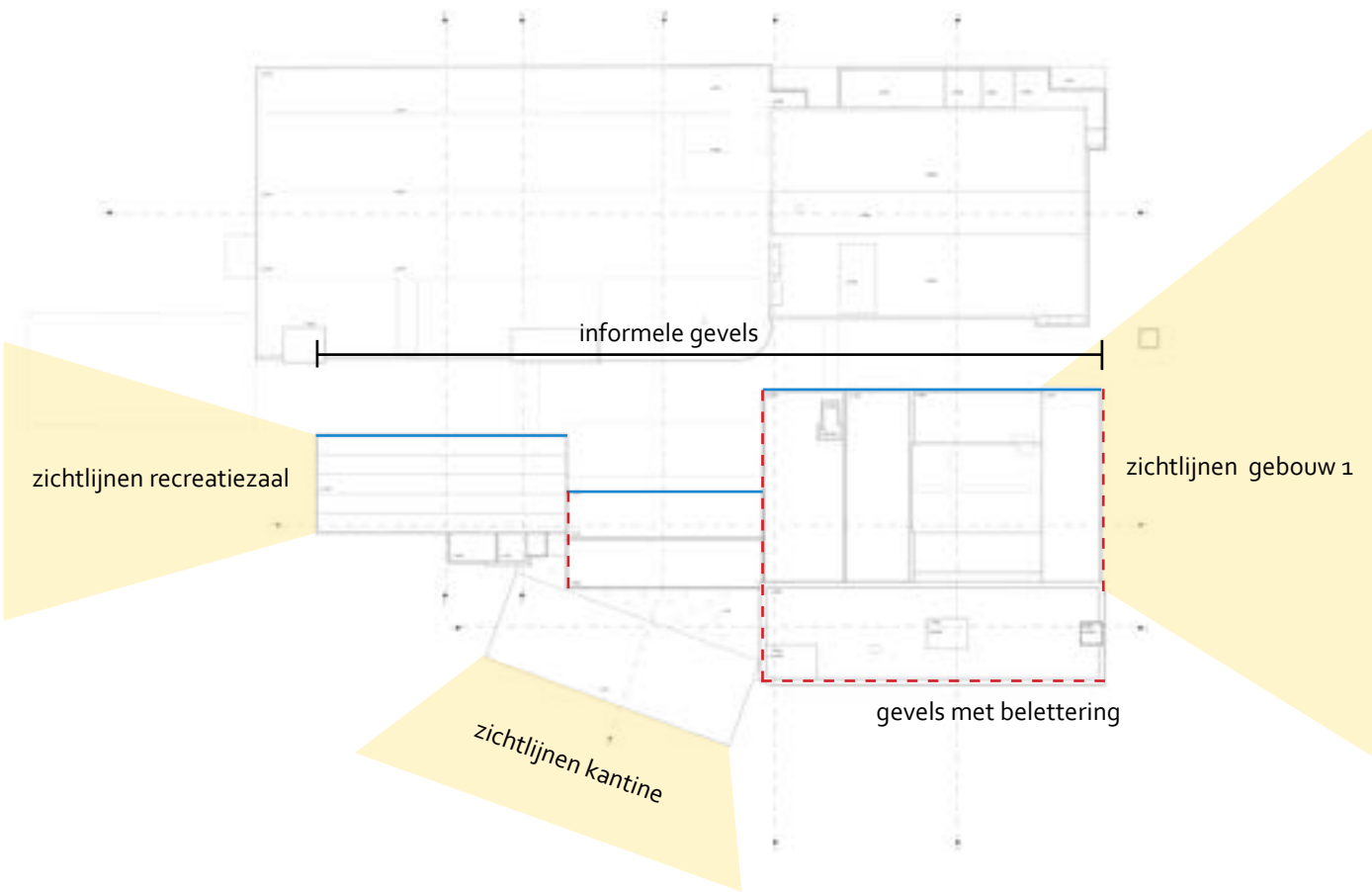
Communicatie met omgeving

Het complex communiceert op verschillende manieren met de omgeving. Er is een verschil tussen de formele gevels aan de buitenzijde van de fabriek en de informele gevels gericht op de fabriekstraat. De formele gevels waren meer gesloten dan de informele gevels. Een uitzondering hierop zijn drie delen van de gevels die zijn te onderscheiden als een venster op de stad: de recreatiezaal van gebouw 6, de kantine van gebouw 5 en de derde verdieping op gebouw 1. Op de formele gevels werd belettering toegepast als reclame voor de fabriek.

De formele gevels hebben kleinere gevelopeningen en bevatten meer ornamentatie dan de informele gevels aan de binnenzijde van het fabriekskomplex. De informele gevels hebben grote gevelopeningen.

De fabriek heeft een prominente ligging langs het spoor en de Paterswoldseweg, waardoor vanuit vele perspectieven vrij zicht is op het complex. Hier werd gebruik van gemaakt door op de formele gevels van de fabriek grote beletteringen toe te passen. Op de witte gevels vielen de letters nog beter op. Door uitbreidingen van de fabriek kwam de achterzijde van 1 binnen het complex te liggen.

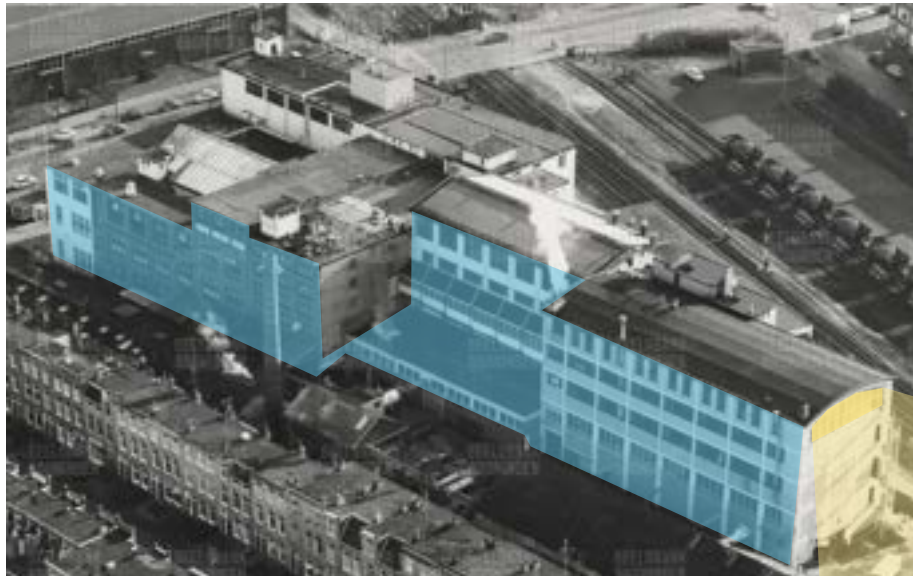
Gebouw 6 vormt met het grote venster en de sculpturale trap de afsluiting van het fabriekskomplex. Daarnaast vormen ook de glazen gevel van de kantine en de grote gevelopeningen op de derde verdieping van gebouw 1 "vensters op de stad".



RECLAME OP GEVELS



DE FABRIEK IN 1961-1965 (GRONINGER ARCHIEVEN)

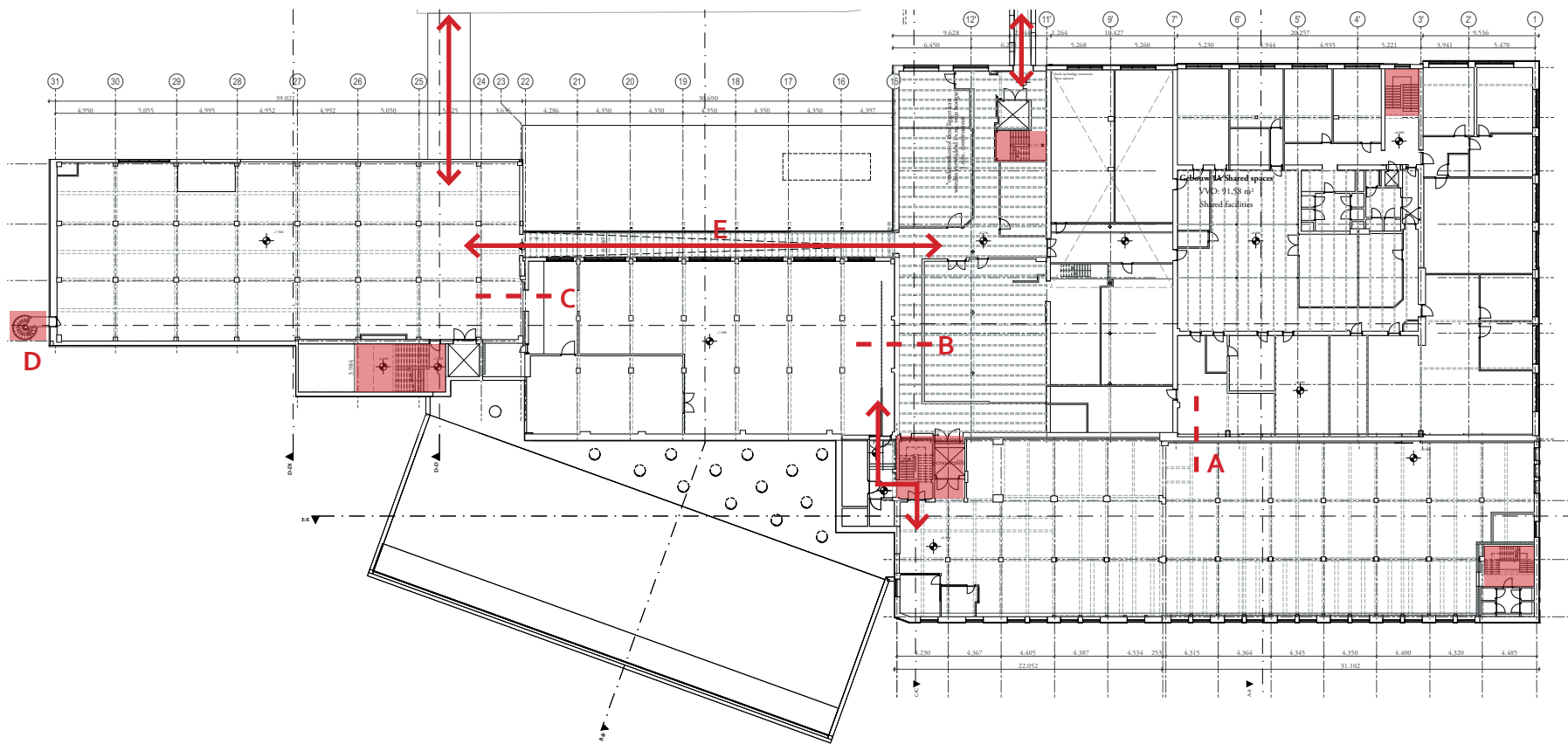


(GRONINGER ARCHIEVEN)

3. Beschrijving en analyse - Ensemble

Verbindingen

Gebouwen die direct aan elkaar grenzen werden meestal verbonden door middel van een opening met een branddeur. Gebouwen die niet direct grenzen werden verbonden door middel van verbindingsgangen.



BRANDDEUR VAN GEBOUW
1 NAAR GEBOUW 4 (B)



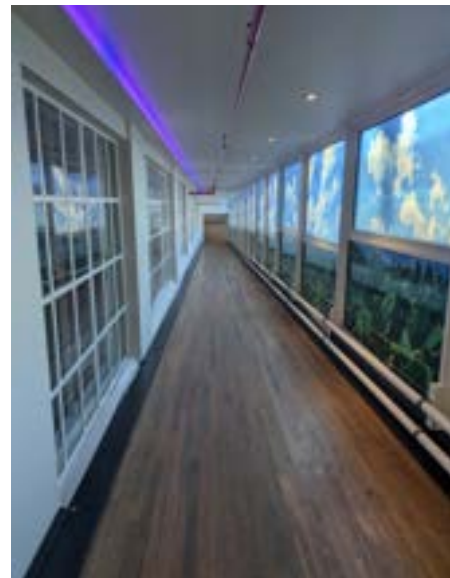
BRANDDEUR VAN GEBOUW
2 NAAR GEBOUW 1 (A)



BRANDDEUR VAN GEBOUW
4 NAAR GEBOUW 6 (C)



BRANDTRAP GEBOUW 6 (D)



LOOPBRUG (E)



TRAPPENHUIS

3. Beschrijving en analyse - Ensemble

Productieproces

Tabaksfabrieken bestonden typologisch vaak uit hoge gebouwcomplexen van meestal minstens 4 verdiepingen hoog waarbinnen de bereiding van pijp-, shag- en pruimtabak plaatsvond. Vóór de zending naar de fabriek werden de tabaksbladeren gebundeld, geperst en verpakt in vaten, balen of pakken. Na aankomst werd de tabak opgeslagen in het pakhuis.

Sorteren

1. De eerst fase van het productieproces bestond uit het sorteren van de tabaksbundel in shag-, pruim- of rooktabak.

2. De door de sorteerders-melangeurs samengestelde melange aan bladeren werd vervolgens naar de monsterkamer gebracht waar de directie de definitieve samenstelling vaststelde waaronder het eindproduct op de markt kwam.

3. De geselecteerde tabak – nog altijd in gedroogde dicht-bepakte toestand – werd middels een thermovactor klaargemaakt voor de verdere bewerking in de fabriek. De machine bestond uit een grote liggende cilinder, waarin de opeengedrukte tabak werd geschoven en werd afgesloten. De ruimte in de machine werd onder vacuüm gebracht waardoor de bladeren zich van elkaar scheidden en waarbij kleine sproeiers met fijn stoom ervoor zorgden dat het tabaksblad nagenoeg weer in haar oorspronkelijke vorm kwam en los en soepel werd. Naast de thermovactor werd ookwel de methode van de behandeling via de 'natmakerij' toegepast. Dit proces verliep via een lopende band die door een bak met kokend water leidde, waarna de bladeren vervolgens in een roterende 'natmakerstrommel' terechtkwamen.

Tabaksvoorbereiding

4. Vervolgens kwamen de bladeren weer een verdieping lager op de lopende band, waar de bladeren werden losgemaakt.

5. In de volgende fase werden de bladeren evenwijdig uitgespreid op lopende banden die langs een saussproeier werden geleid, zodat de tabak gesausd werd. Dit gebeurde echter alleen met pruimtabak en shag, pijptabak werd niet gesausd.

6. Hierna werden de bladeren van de lopende band genomen en gestapeld in langwerpige karren geladen en weggezet, zodat de saus verder kon intrekken.

7. Hierna werden de bladeren naar de kerverij gebracht, die was uitgerust met een aantal kerfbanken; snijmachines, met hierachter een open bak. Vanaf de bank liep een stalen band die de bladeren door een walssysteem voerde die de tabak samenperste en waarachter zich direct een snel bewegend snijmes bevond. Via een Jacobs ladder werd de gesneden tabak naar de volgende productiefase vervoerd.

Drogen en zeven

8. Via de Jacobs ladder kwam de tabak aan op de bovenste verdieping, waar het in een droogtrommel ofwel eestmachine terechtkwam; een cilindrische hellende trommel, verhit door gas. De tabak die op de kerfbank weer was samengeperst, werd in deze trommel door pinnen binnenin de trommel weer losgemaakt en omgegooid. Als de tabak door de hellende droogtrommel heen was, werd deze opgevangen door een kleine Jacobs ladder die de warme tabak naar een koeltrommel voerde. Ook werd hier de tabak gezeefd, waardoor zanddeeltjes en tabaksstof werden uitgefilterd.

Opslag

9. De gekoelde en gezeefde tabak viel door een grote buis naar de tabakszolder die weer een verdieping lager gelegen was. De tabak werd opgevangen in karren, waar de tabak even bleef staan in een gereguleerd klimaat.

Verpakken

10. Zodra de tabak verpakt moest worden werd deze wederom via een buis naar een **verdieping lager** getransporteerd naar de pakketeermachines. Bij deze machine zaten vier of meer weegsters die de tabak in de vereiste hoeveelheid in weegbakjes afwogen die zij vervolgens moesten overhevelen in een bakje bevestigd op een lopende band. De tabak werd vervolgens naar een machine gevoerd waar ze in de juiste pakvorm werden gedrukt en van een papieren omhulsel werden voorzien.

11. De verpakte en gesloten tabak rolde uit de machine naar de etiketteermachine voor een etiket en naar de banderolleermachine die het pakje banderolleerde.

12. Meisjes aan de banderolleermachine pakten de tabak in in kartonnen dozen, die werden dichtgeplakt en naar de magazijnen werden vervoerd. De orders die geëxpedieerd moesten worden, werden klaargemaakt op de inpakkerij, een afdeling die centraal in het complex was gelegen ten aanzien van de magazijnen waar de tabak werd opgeslagen.

(Bron: Paterwoldseweg 43 'tabakfabriek Theodorus Niemeijer' te Groningen bouwhistorische verkenning Wevers & Van Luipen, april 2024)



TABAKSVOORBEREIDING, GRONINGER ARCHIEVEN



DE FABRIEK IN 1961 GRONINGER ARCHIEVEN



DE FABRIEK IN 1961 BRON: BGRONINGER ARCHIEVEN

3. Beschrijving en analyse - Ensemble

Sporen productieproces

Het grootste deel van de oorspronkelijke indeling met interieurafwerkingen en machines bleven niet behouden vanwege het puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen. Er zijn echter nog wel sporen van het productieproces zichtbaar. Om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken is het belangrijk om deze onderdelen zo veel mogelijk te behouden en eventueel te gebruiken in het ontwerp.



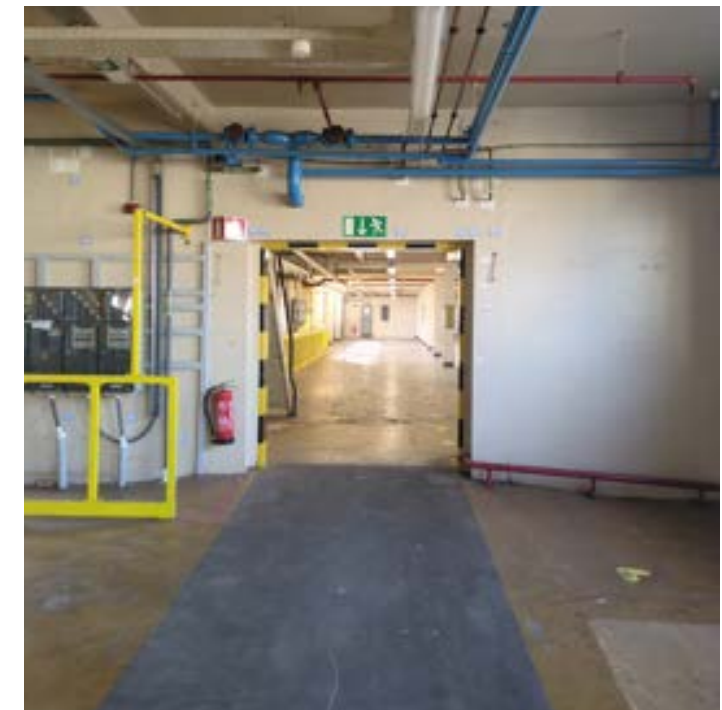
INSTALLATIES OP WANDEN



ENIGE BEHOUDEN MACHINES IN GEBOUW 2



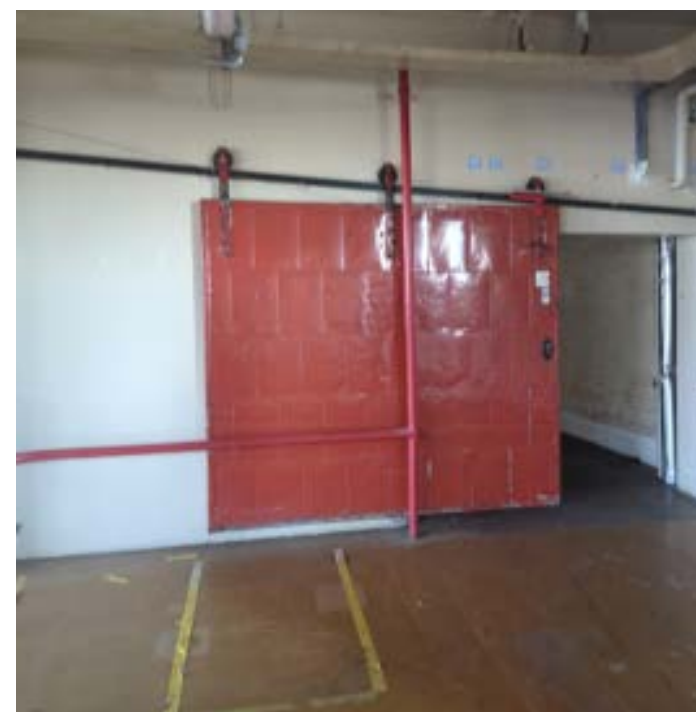
BOUWSPOREN



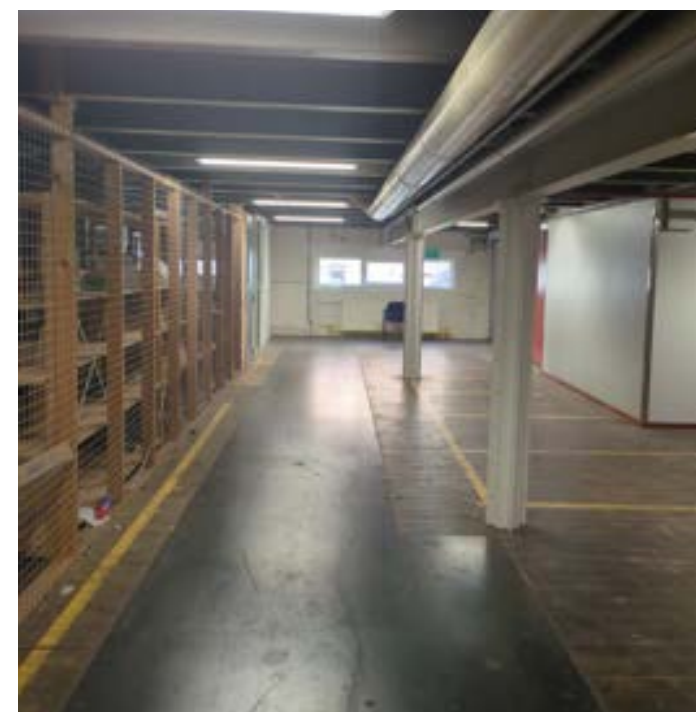
BUIZEN EN AFSCHEIDINGEN IN FELLE KLEUREN



TEGELWERK



BRANDDEUREN



HOUTEN VLOEREN NAMEN NIET DE GEUR VAN TABAK OP



GEDENKSTEEN

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 1

Inleiding

Gebouw 1 is het eerste gebouw van het fabriekscomplex, bestaand uit een symmetrisch, rechthoekig gebouw in schoonmetselwerk. Oorspronkelijk had het een trapvormige opbouw, later opgehoogd tot drie lagen. Het exterieur van het pand werd uitgewerkt met rijke metselwerkdetails.

De fabriek is gebouwd als een volledig symmetrisch en rechthoekig gebouw van schoonmetselwerk, met een open binnenterrein dat bereikbaar was via een centrale poort in de voorgevel. Het exterieur van het pand werd uitgewerkt met rijke metselwerkdetails. Het gebouw werd voorzien van een verspringende gemetselde plint, met getrapte en getande bakstenen kroonlijsten uit baksteen. De platte daken en dakterrassen werden omrand door borstweringen uit gemetselde balusters, die werden voorzien van een natuurstenen dekljst en hoekpinakels. De vensters werden aan de bovenzijde getoogd uitgewerkt en voorzien van gedecoreerde natuurstenen - of getoogde bakstenen - lateien. Aan de noord- en zuidzijdes werden hoektorens geplaatst.

Het oorspronkelijke ontwerp kan worden ontleed in gestapelde traveeën, die in opzet 'getrapt' werden geplaatst. De rechthoekige travee aan de achter- of westzijde was het hoogst, en werd uitgerust met zes lage bouwlagen van ca. 2,20m hoog en een begane grond van 3,30m hoog en diende als pakhuis. Voor deze travee was een lagere rechthoekige travee gelegen bestaande uit drie verdiepingen - alle ca. 4 m hoog - op de plattegrond aangeduid als de fabrieksruimten. Haaks op deze travee werden weer twee tweelaagse traveeën (van ca. 4 m verdiepingshoogte) voorzien aan weerszijden van de binnenplaats. Deze traveeën werden ingericht met werkplaatsen. Aan de voorzijde was een eenlaagse travee, met onder andere een drukkerij met papierbergplaats, kleedruimten met schaftlokaal, toiletten, een monsterkamer, een kantoor en een kantoor voor de president.



DE FABRIEK IN 1904-1905, GRONINGER ARCHIEVEN

K. & G. HOEKZEMA

Het is onbekend wie de architect was van gebouw 1. Vermoedelijk hebben vader en zoon Kornelis en Gerhardus Hoekzema aan het ontwerp gewerkt, omdat zij ook de andere gebouwen van Niemeijer hebben ontworpen en de stijl van de tekeningen overeenkomt. In 1890 ontwierp Kornelis al voor Niemeijer, namelijk het voormalige pakhuis van op de hoek van het Nieuwe Kerkhof en het Rotterdammerstraatje. Het oeuvre van van K. en G. Hoekzema laat een breed scala aan stijlen zien. Ze bouwden voornamelijk woonhuizen in eclectische stijl in het noorden van Nederland. Gebouw 1 is in dezelfde eclectische stijl gebouwd.

SAMENVATTING ANALYSE

- / De oorspronkelijke fabriek had een symmetrische opzet en bestond d uit een getrapt volume van één verdieping aan de voorzijde naar zes verdiepingen aan de achterzijde.
- / De fabriek had een binnenterrein dat later is dichtgebouwd.
- / Er was een duidelijke verdeling van functies per travee, dat ook zichtbaar is aan de gevelopeningen in de gevel en het afwerkingsniveau en hoogte van ruimtes in het interieur.
- /Doordat het gebouw meerdere keren is aangepast zijn er constructies uit verschillende bouwperiodes zichtbaar.

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 1

Functie

De fabriek bestaat uit een rechthoekig gebouw met binnenterrein dat later is dichtgebouwd. Er was een duidelijke verdeling van functies per travee, dat ook zichtbaar is aan de gevelopeningen in de gevel en het afwerkingsniveau en hoogte van ruimtes in het interieur.

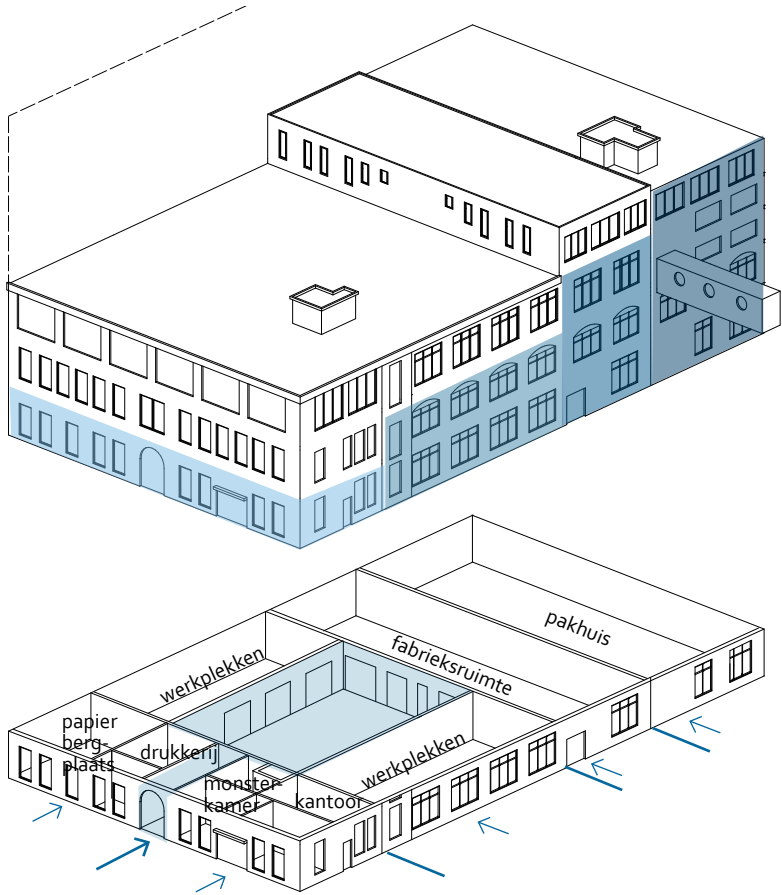
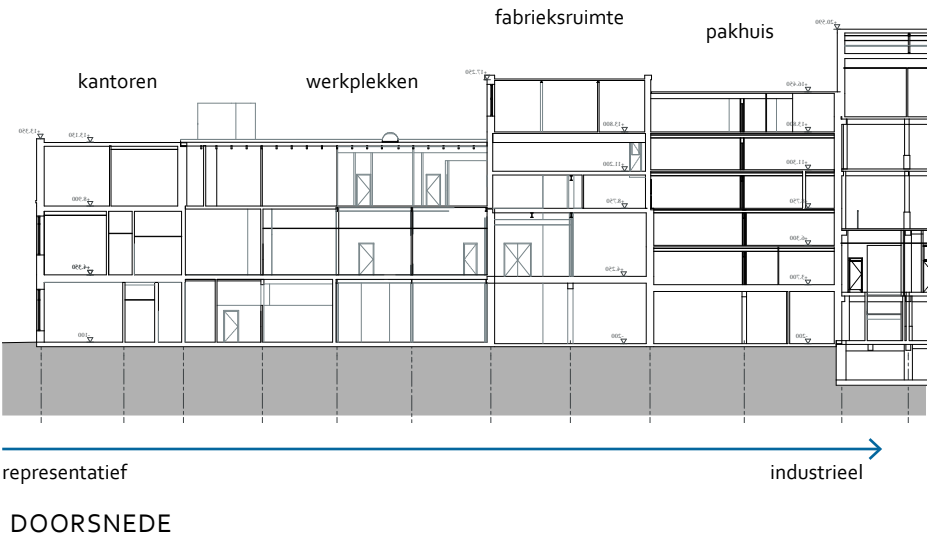
De fabriek was toegankelijk via een poort in de voor-gevel die leidde naar een binnenterrein. Daarnaast waren er nog twee entrees in de voorgevel, voor de drukkerij en het kantoor en de monsterkamer. Ook waren in de zijgevels meerdere ingangen vanuit de fabriekstraat.

In het gebouw zit een duidelijk verschil in functies. Het voorste gedeelte van de fabriek was in gebruik als kantoorruimte, monsterkamer en drukkerij. Hier zijn kleinere, verticale ramen toegepast. Oorspronkelijk had dit deel van het gebouw één bouwlaag. Achter de kantoren lag het fabrieksgedeelte met de werkplaatsen (twee bouwlagen), de fabrieksruimtes (drie bouwlagen) en het magazijn (zes bouwlagen). Hier zijn grote ramen toegepast. De overgang tussen de twee delen is benadrukt door de verticale ramen. Oorspronkelijk zat hier een torentje.



DE VOOR- EN ZIJGEVEL IN 1973, GRONINGER ARCHIEVEN

Ook in het inetieur is het verschil in functies zichtbaar in afwerkingsniveau van de ruimtes, van representatieve ruimtes aan de voorzijde naar onafgewerkte ruimtes aan de achterzijde. Het pakhuis aan de achterzijde heeft een lage verdiepingshoogte.



3. Beschrijving en analyse - Gebouw 1

Verhoudingen en organisatie

De oorspronkelijke fabriek had een symmetrische opzet en bestond uit een getrappt volume van één verdieping aan de voorzijde naar zes verdiepingen aan de achterzijde. De symmetrie werd benadrukt door de torentjes aan weerszijden. De hoofdropzet is behouden gebleven, maar door het dichtbouwen van het atrium is de open binnenruimte niet meer beleefbaar.

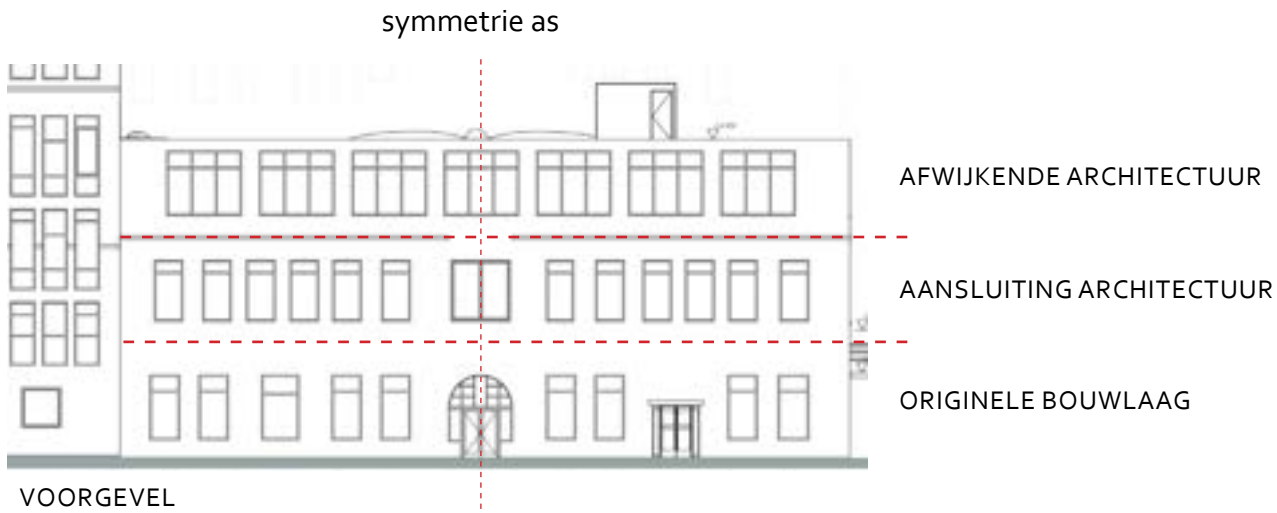
De tweede en derde verdieping zijn later toegevoegd. De tweede verdieping sluit aan bij de oorspronkelijke gevel waarbij het pand werd uitgewerkt met rijke metselwerkdetails. De derde verdieping wijkt af van het bestaande gebouw door de toepassing van kozijn met slanke stalen profielen die aansluiten bij de andere gebouwen op het terrein.



1904-1905, GRONINGER ARCHIEVEN



1920, GRONINGER ARCHIEVEN



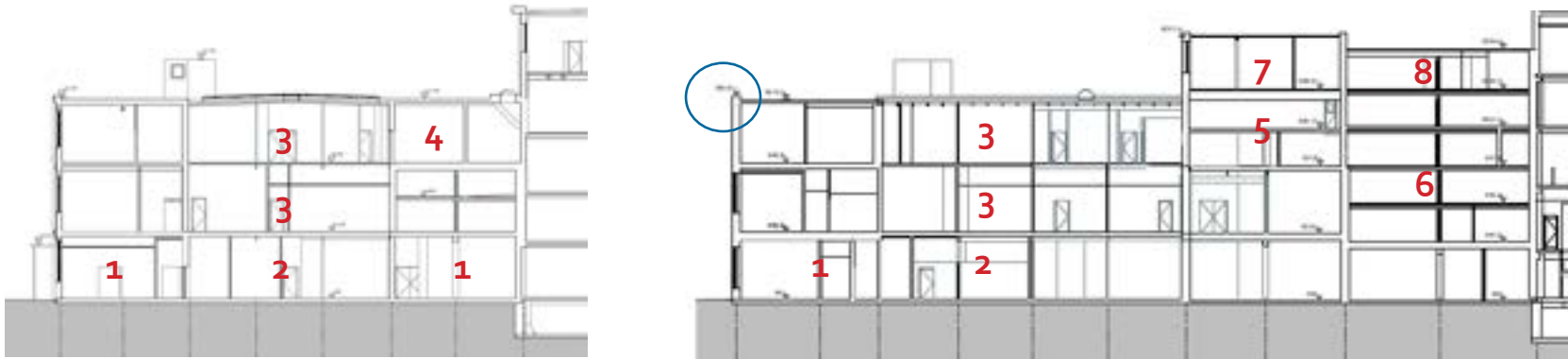
3. Beschrijving en analyse - Gebouw 1

Constructie en materialen

Doordat het gebouw meerdere keren is aangepast zijn er constructies uit verschillende bouwperiodes zichtbaar. De originele constructie is behouden gebleven maar in veel ruimtes zijn de stalen kolommen bekleed en afgewerkt met stucwerk.

Het gebouw heeft een constructie van stalen kolommen en liggers met houten vloeren. Het dak heeft een houten balklaag.

Op de begane grond zijn de kolommen en stalen liggers uit de bouwtijd omtimmerd en gepleisterd. (1) Het atrium is later ingevuld en heeft op de begane grond een staalconstructie uit 1940. (2) Eind 20ste eeuw werd de ijzere spantconstructie uit 1940 verwijderd en vervangen door de huidige dakconstructie (3).



DOORSNEDE



BEGANE GROND (1)



BEGANE GROND ATRIUM (2)



DAK ATRIUM (3)



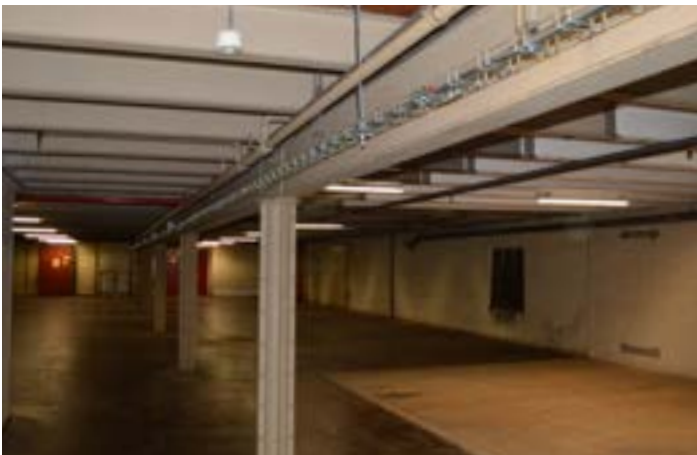
7



4



8



MAGAZIJN (6)



TUSSENZOLDER 5



DAK MAGAZIJN (8)

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 1

Aanpassingen

De voorgevel van het gebouw is op dit moment bedekt met gevelpanelen. De kozijnen zijn grotendeels vervangen voor kunststof kozijnen. In de zijgevel zijn veel bouwsporen zichtbaar.

De kunststof vensters en de gevelpanelen werden in het laatste kwart van de 20ste eeuw voorzien. Achter de gevelbeplating zijn de poortdoorgang en bakstenen zichtbaar. (4) De huidige verticale gevelopeningen werden in 1952-53 voorzien, toen hier een trappenhuis werd gerealiseerd (5). Er is een toegangstourniquet naar de receptie gemaakt (7). De voormalige poortdoorgang naar het binnen-terrein (1903), werd in 1924 buiten gebruik gesteld toen hier de monsterkamer werd gerealiseerd. Het huidige schrijnwerk werd eind 20ste eeuw voorzien. (8) De deuren in de voorgevel (9, 10) zijn vervangen voor kozijnen.

In de zijgevel zijn veel bouwsporen te zien, zoals de voormalige dakrand (1) en een console van de risalerende muur van de voormalige hoektoren. (3) Ook zijn er zichtbaar aangepaste gevelopeningen en inboetwerk met een afwijkende steen en grijze cementmortel (2).

In 1950-60 werd de metselwerk voorgevel van gebouw 1 voorzien van een witte afwerking. In 1992 werd de voorgevel bedekt met de huidige gevelpanelen.



INBOETWERK BORSTWERINGEN MET GRIJZE CEMENTMORTEL EN AFWIJKENDE STEEN (2)



CONSOLE VOORMALIGE HOEK-TOREN (1904) (3)



VOORMALIGE DAKRAND (1904) (1)



ORIGINEEL KOZIJN (2)



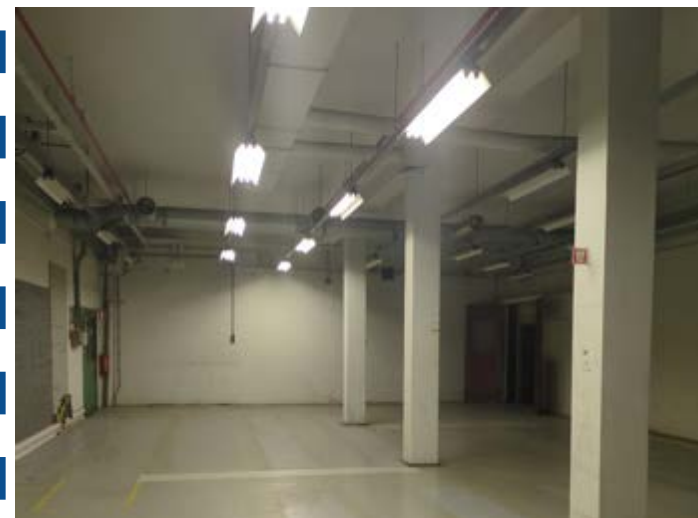
MATERIAAL ACHTER GEVELBEPLATING (4)



3. Beschrijving en analyse - Gebouw 1

Sferen

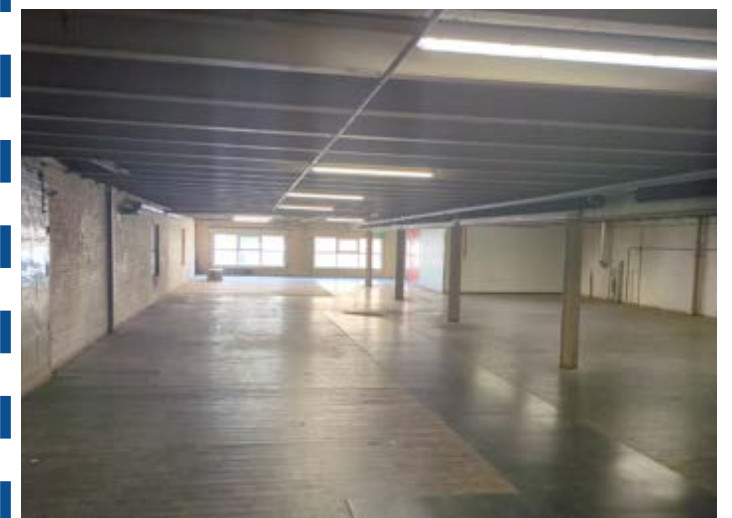
De ruimtes in gebouw 1 waren verdeeld in formele ruimtes, zoals de kantoren, industrie en het pakhuis. Ondanks dat de originele interieurafwerkingen niet behouden zijn gebleven is dit verschil in functies nog wel te zien.



FORMEEL



INDUSTRIE



PAKHUIS

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 2

Inleiding

Gebouw 2 is een vroeg voorbeeld voor de toepassing van gewapend beton in een verdiepingsgebouw. Met zijn moderne constructie, materialisatie en grote gevelopeningen was het een stijlbreuk met Gebouw 1. Er zijn echter nog wel klassieke ontwerpprincipes gebruikt bij het ontwerp van de gevel.

Gebouw 2 werd opgetrokken in een gewapend betonskelet, waarvan de kolommen en balken plaatselijk voorzien werden van vellingkanten. In de gevels werden grote industriële stalen ramen ingebracht met kleine roedenverdeling. De gevel werd vervolgens voorzien van een gecementeerde afwerking.

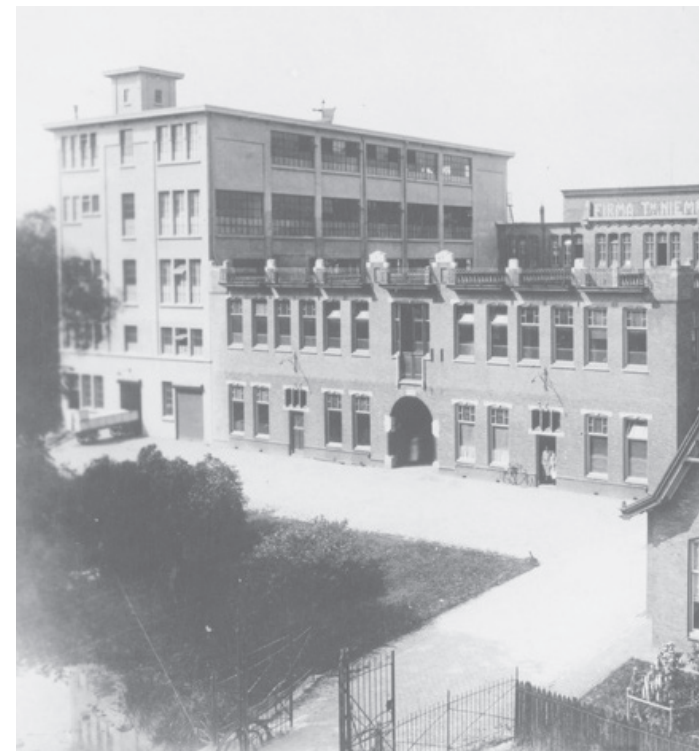
In het begin van de twintigste eeuw verschenen de eerste betonnen verdiepingsgebouwen in Nederland. In het begin gebruikte men het materiaal in de vorm van een balkenconstructie, zoals hout en ijzer toegepast werden. Dit type constructie is in gebouw 2 zichtbaar. Naast functioneel was beton goedkoop. Je had voor de bouw alleen nog wel gespecialiseerde werkers nodig. In Nederland zou bouwen met een betonskelet pas na de oorlog op grootschalige wijze worden toegepast (de Vries, architectuurhistoricus).

In een fabriek als Niemeyer was voornamelijk behoefte aan ruimte. Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren. Daarnaast maakte het grote raamoppervlakken mogelijk, met ranke kozijnen.

In 1920 is gebouw 2 uitgebreid met een L vormig volume, waarbij werd aangesloten aan het bestaande gebouw. Later is de binnenplaats in het volume dichtgezet.



DE SHAGFABRIEK NA AANBOUW 1913-1914



HET FABRIEKSCOMPLEX IN 1916

J.G. WIEBENGA

De ingenieur van gebouw 2 was J.G. Wiebenga. Als ingenieur werkte hij veel met andere architecten samen. Het is utiliteitsbouw: de esthetiek was minder belangrijk, het moest vooral geschikt zijn. Wiebenga was een heuse pionier met beton. Zijn industriële ontwerp voor Niemeyer behoort tot de vroege voorbeelden van zo'n constructie in de Nederlandse bouwhistorie. Wiebenga trad in 1912 in dienst bij het betonconstructiebedrijf Stulemeyer en Co in Breda. Hij was verantwoordelijk voor de realisering van diverse industriële en infrastructurele projecten in Nederland en België. Wiebenga werkte onder andere samen met Jan Duiker en had een belangrijk aandeel in de betonconstructies van onder andere sanatorium Zonnestraat (Duiker) en de Van Nellefabriek (Leendert van der Vlugt). In 1927 sloot hij zich samen met Duiker aan bij de Amsterdamse architectengroep de "8", opgericht door Merkelbach, een groep die een moderne architectuur nastraafden.



handtekening Wiebenga
op de tekeningen voor Gebouw 2

SAMENVATTING ANALYSE

- / Vroeg voorbeeld voor de toepassing van gewapend beton in een verdiepingsgebouw.
- / Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren en grote vensters worden toegepast.
- / Het productieproces is terug te zien in de gevel aan de spoorzijde in de mate van openheid.
- / De gevels aan de stad- en spoorzijde zijn representatief.
- / Er is gebruik gemaakt van klassieke ontwerpprincipes met moderne technieken.
- / De verticaliteit van de gevel is verloren gegaan door gevelbeplating dat deels voor de kozijnen doorloopt
- / Er is een betonskelet toegepast in de vorm van een balkenconstructie.

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 2

Functies

Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren. Hierdoor bestaan de plattegronden uit open ruimtes. Het productieproces is terug te zien in de gevel aan de spoorzijde in de mate van openheid.

Het gebouw is in twee delen gebouwd. Het eerste deel uit 1910 had een trappenhuis aan de voorzijde van het gebouw en een vluchttrappenhuis aan de buitenzijde van de achtergevel. In het tweede deel is een trappenhuis gebouwd aan de achterzijde.

Op pagina 17 staat het productieproces beschreven. Wanneer we dit proces projecteren op de originele gevel worden de functies per verdieping zichtbaar in de mate van openheid van de gevel aan de spoorzijde. Door het toevoegen van extra gevelopeningen is dit niet meer goed zichtbaar.

Tegen de plint aan de spoorzijde zijn aanbouwen gemaakt. Dit betreft functionele aanbouwen die door de tijd verschillende keer zijn aangepast. De plint van Gebouw 2 is gesloopt voor de verbinding met de aanbouwen.

droogtrommel
tabakszolder
verpakken
sorteren tabak
tabaksvoorbereiding

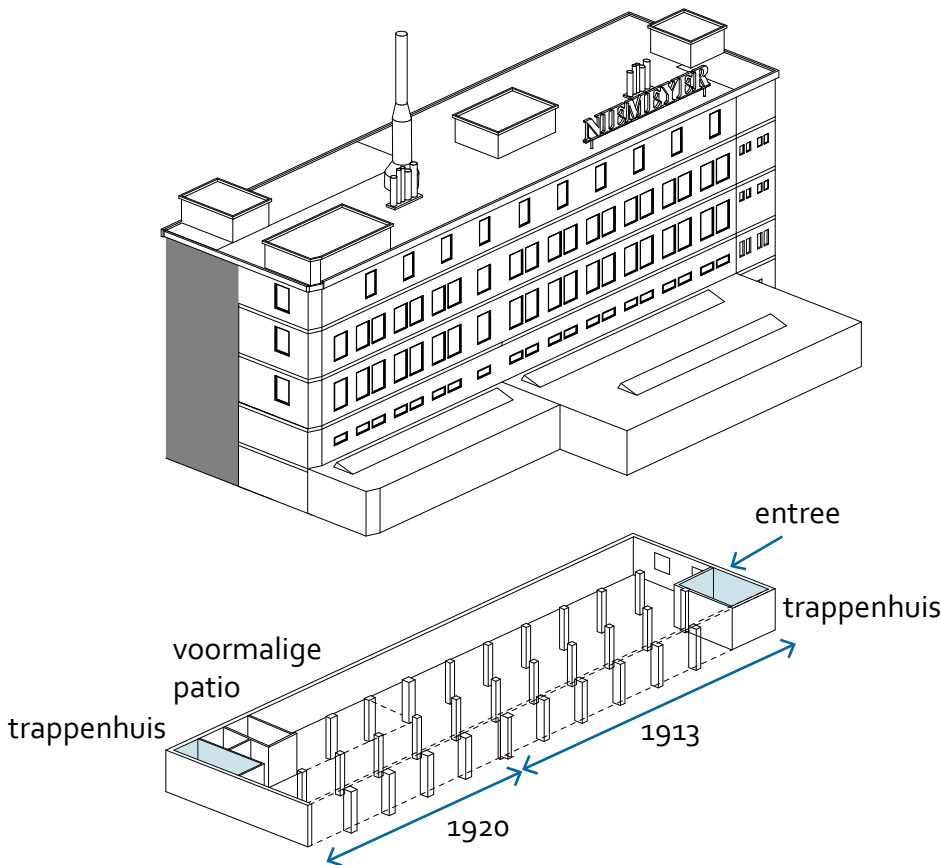
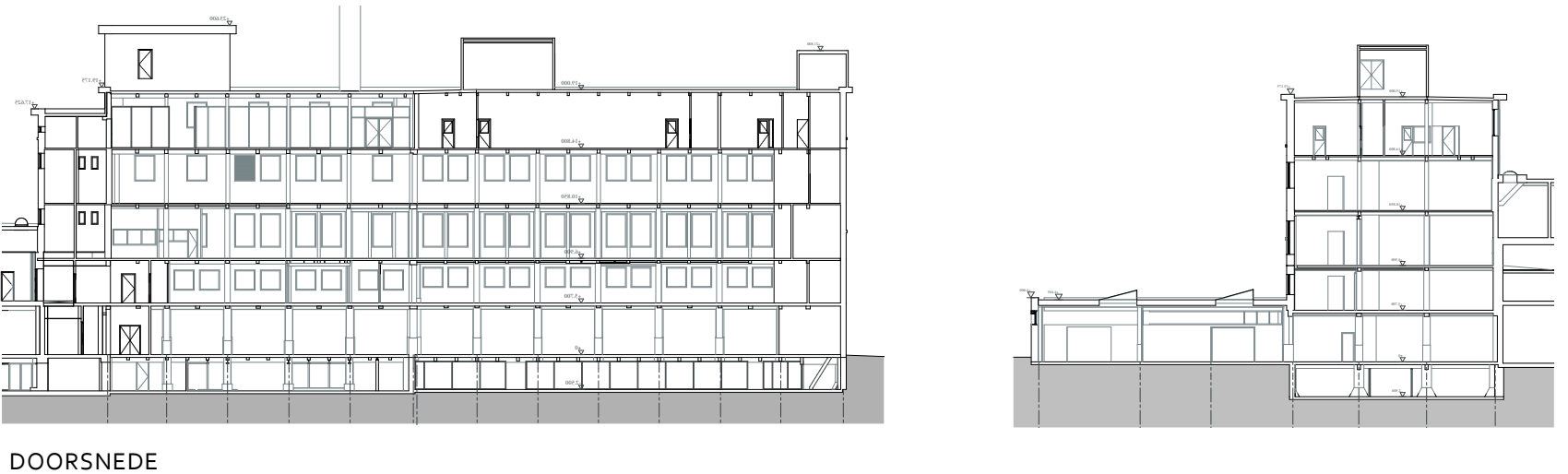


DIAGRAM FUNCTIES

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 2

Verhoudingen en organisatie

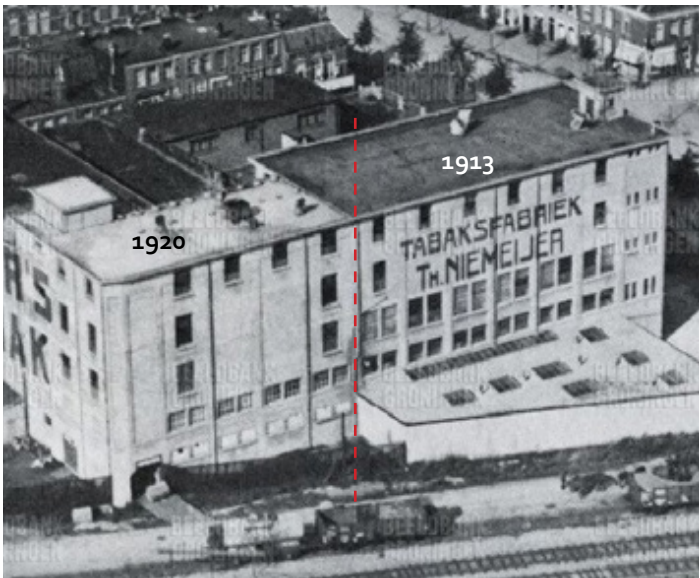
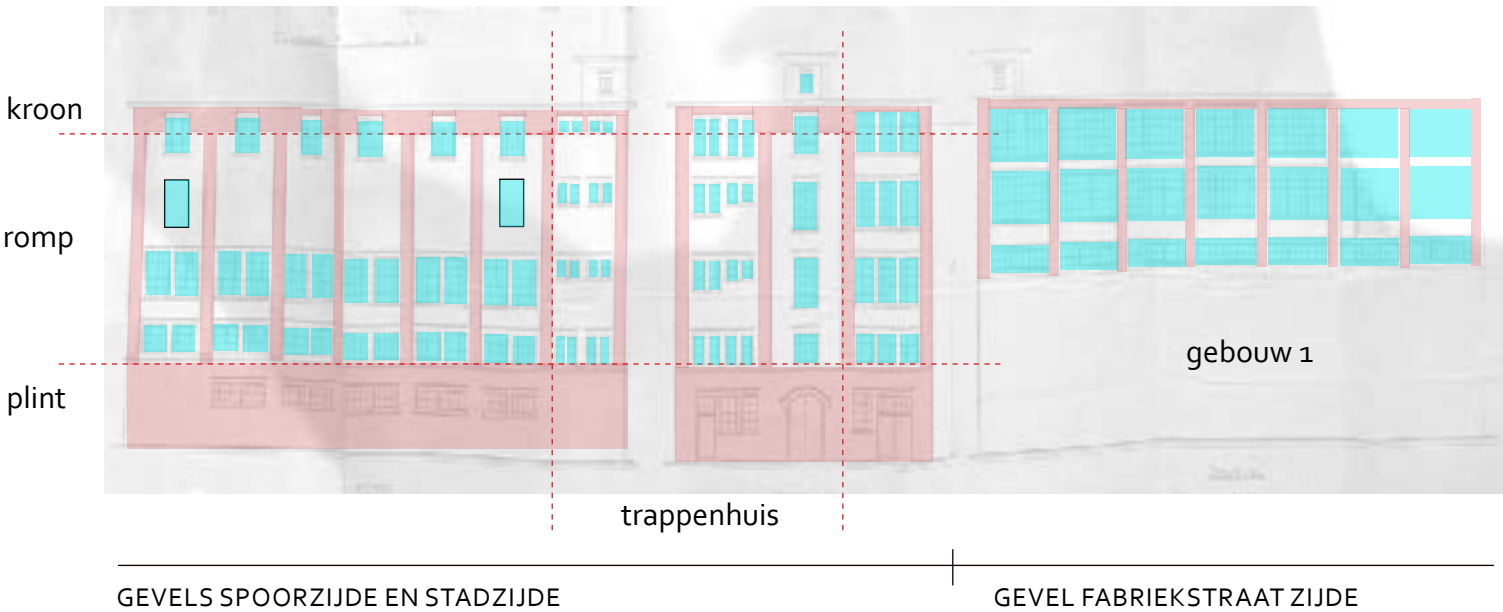
De betonconstructie is zichtbaar in de gevels. De gevels aan de spoor- en stad zijde hebben een verticale opzet, wat benadrukt wordt in de verticale ramen met roede-verdeling. De ramen zijn toegepast als gaten in de gevel. In de gevel aan de fabriekstraat zijde zijn de gevelvlakken volledig gevuld met ramen, waardoor deze gevel een meer open uitstraling heeft. De gevels aan de stad- en spoorzijde zijn representatief.

De gevelinvulling tussen de kolommen ligt iets verdiept waardoor het betonskelet zichtbaar is in de gevel. Dit geeft de gevel een bepaalde verticaliteit. De plint ligt gelijk aan de kolommen, wat het beeld geeft dat de plint als basement de kolommen draagt. Ook aan de bovenzijde ligt de gevel gelijk aan de kolommen, als beëindiging van de gevel. Dit wordt benadrukt door de afwijkende ramen die zijn toegepast in het midden van de gevelvlakken. De functies, fabrieksruimte en trappenhuis, zijn zichtbaar in de gevel

Er werden grote industriële ramen ingebracht met kleine roede-verdeling. Op de derde verdieping waren geen ramen aan de spoorzijde. Hier bevond zich vermoedelijk de tabakszolder. Ter plaatse van de kleinere gevelopeningen bevindt zich het trappenhuis. Deze leidt naar een dakopgang in het midden van de voorgevel.

In de gevel aan de spoorzijde zijn twee kozijnen in een kader met een tussenstijl geplaatst. Dit benadrukt de verticaliteit van de gevel. In de gevel aan de fabriekstraat zijde zijn grote ramen in de gevelvlakken toegepast, wat een meer horizontaal en open beeld geeft. In deze gevel zijn de functies niet af te lezen.

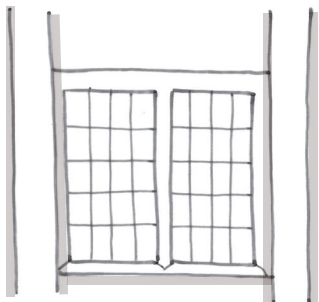
In de uitbreiding van gebouw 2 is de bestaande gevel gekopieerd. De gevel is echter anders uitgevoerd, met minder gevelopeningen dan op de bouwtekening staan.



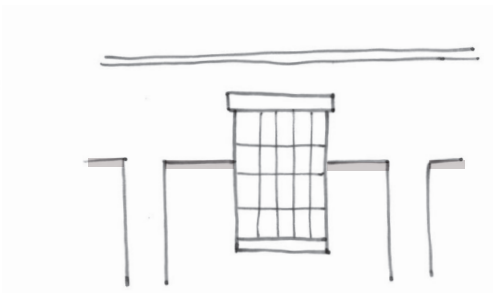
DE FABRIEK IN 1924, GRONINGER ARCHIEVEN



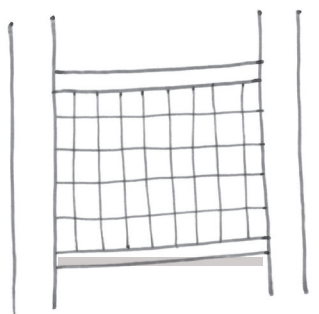
ZICHT OP DE FABRIEK VANAF DE HUIDIGE PATERSWOLDSEWEG, GRONINGER ARCHIEVEN



SPOOR ZIJDE



SPOORZIJDE - KROON



FABRIEKSTRAAT ZIJDE

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 2

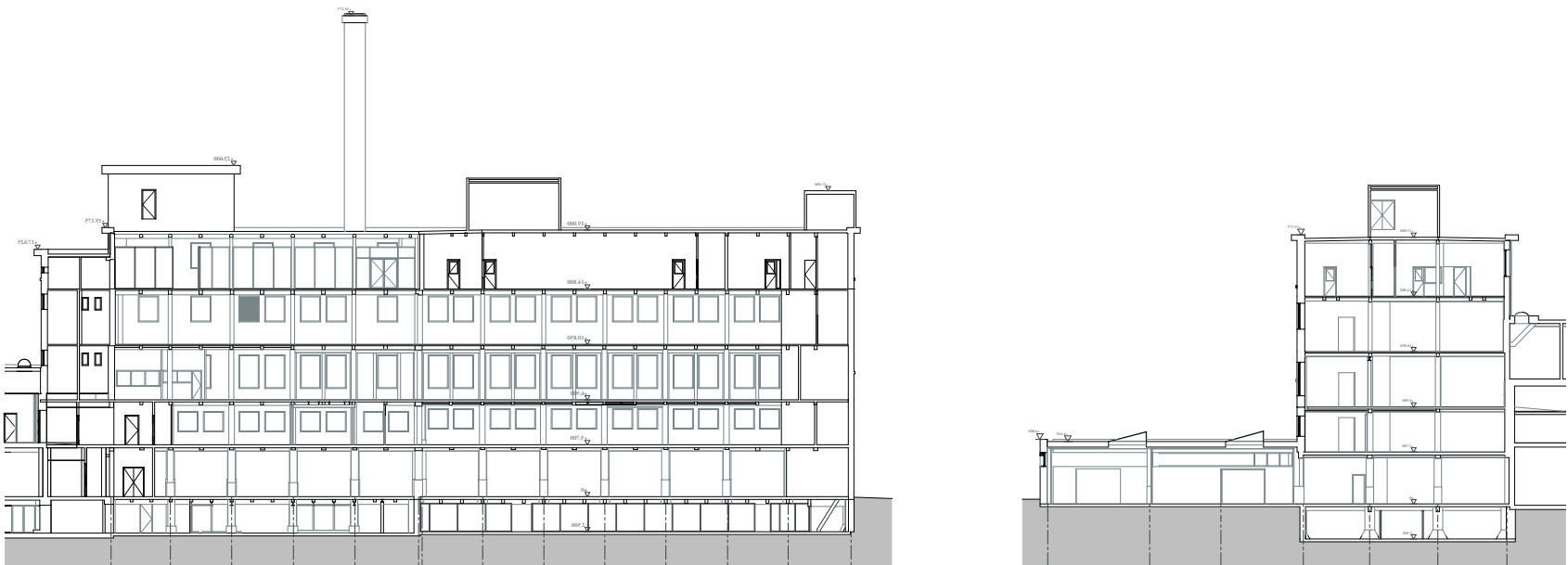
Constructie en materialen

Er is een betonskelet toegepast in de vorm van een balkenconstructie.

Het betonskelet is toegepast in de vorm van een balkenconstructie, zoals hout en ijzer toegepast werden. Op de begane grond zijn de kolommen zwaarder dan op de verdiepingen.

Tijdens de uitbreiding van gebouw 2 werd de achtergevel gesloopt en de kolommen verbreed. De uitbreiding werd op dezelfde manier gebouwd, maar werd onderkelderd. Ook de oude binnenplaats, die is dichtgezet, is goed zichtbaar in de constructie.

De constructie is plaatselijk versterkt met stalen liggers.



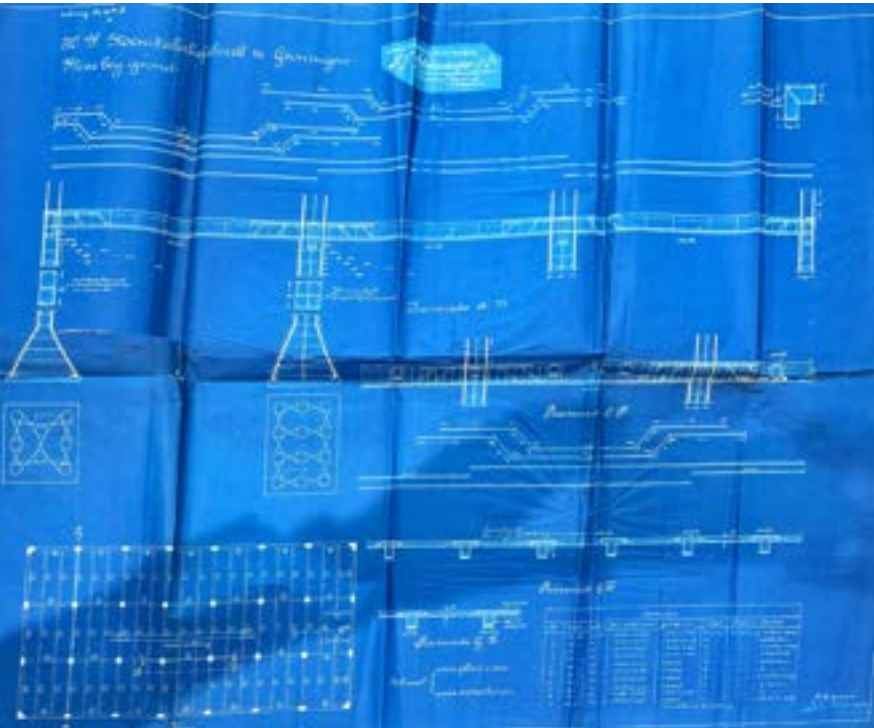
DOORSNEDE



TIJDSLAGEN



KOLOM BEGANE GROND



CONSTRUCTIETEKENING

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 2

Aanpassingen

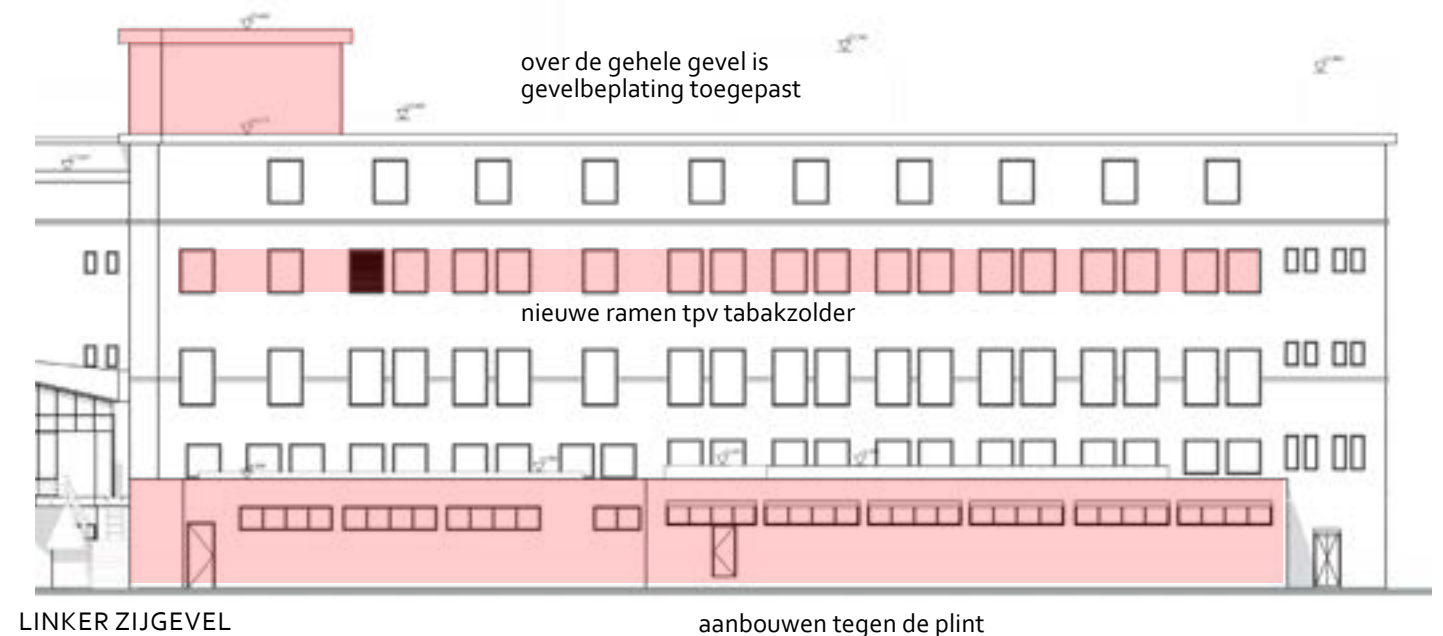
De verticaliteit van de gevel is verloren gegaan door gevelbeplating. De penanten van het betonskelet zijn niet meer zichtbaar en de gevelbeplating loopt deels voor de kozijnen door. Het productieproces is minder goed zichtbaar door het toevoegen van ramen ter plaatse van de tabakzolder.

Alle kozijnen in de gevels zijn vervangen door kunststof kozijnen met beglazing zonder roedeverdeling. Door de toepassing van de gevelbeplating in 1990 zijn de ramen kleiner geworden, minder verticaal en zijn ze dieper in de gevel komen te liggen. Hierdoor heeft de gevel een meer gesloten uitstraling dan dat het oorspronkelijk had. Ter plaatse van de gesloten gevel aan de spoor zijde zijn er nieuwe ramen geplaatst op hetzelfde in hetzelfde ritme als bestaand. De ramen zijn minder hoog dan de bestaande ramen. De plint is niet meer zichtbaar door de eenlaagse aanbouw.

De gevel aan de fabriekstraat zijde is door het verhogen van gebouw 1 voor een groot deel niet meer zichtbaar.

Door de aanbouw tegen de gevel aan de spoorzijde is de opzet van de gevel met de dichte plint niet meer goed zichtbaar. De plint is gesloopt om een open verbinding te maken met de aanbouwen.

Deze aanbouwen bestaan uit functioneel eenlaagse gebouwen zonder cultuurhistorische waarde. Ze hebben een negatieve invloed op gebouw 2.



GEVELBEPLATING



DE GEVELBEPLATING LOOPT DOOR OVER DE KOZIJNEN, WAARDOOR DE GEVELOPENINGEN MINDER VERTICAAL ZIJN.



VOORGEVEL

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 2

Sferen

Door de toepassing van een betonskelet hebben de ruimtes in Gebouw 2 een open plattegrond met veel daglicht. In het interieur is niet afleesbaar welk onderdeel van de fabriek op welke plek zat. Alleen op de vierde verdieping is nog een deel van de installaties behouden gebleven. De ruwe materialen, leidingen en markeringen geven echter wel de sfeer van een fabrieksruimte.



BEGANE GROND



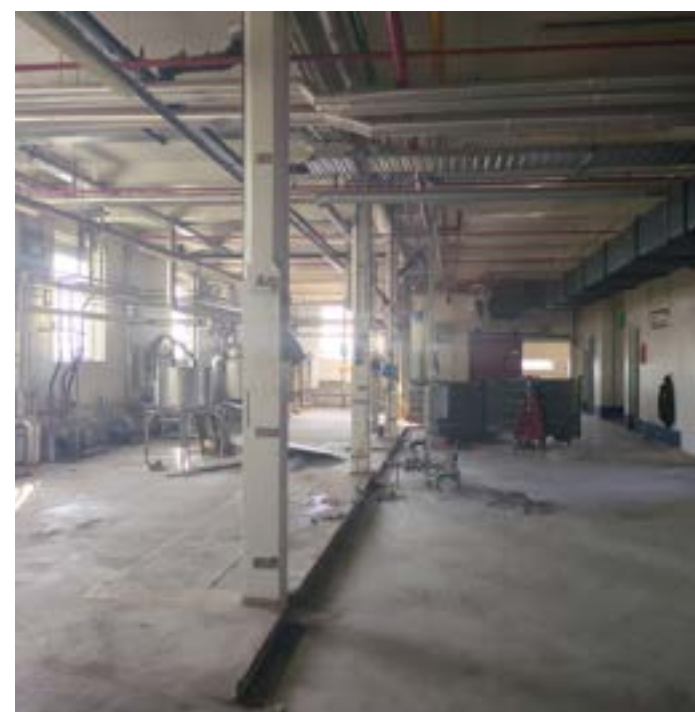
VERDIEPING 4



KELDER



VERDIEPING 1



VERDIEPING 4



TRAPPENHUIS

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 4

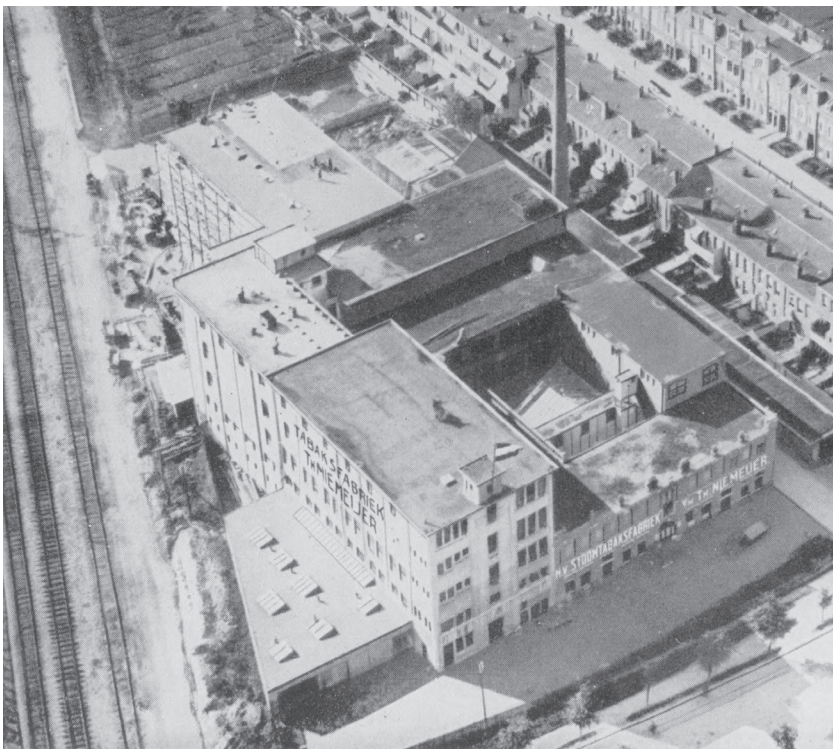
Inleiding

Gebouw 4 is, net als gebouw 2, opgetrokken in een gewapend betonskelet. Het gebouw is aan alle zijden begrensd door de overige fabrieksgebouwe en lagere aanbouwen.

In 1925 werden de plannen opgesteld voor het realiseren van gebouw 4. Het gebouw is L-vormig, waarbij in de korte zijde van de L telkens een verbinding naar gebouw 2.

De nieuwe fabriek werd tegen de achterzijde (west) van gebouw 1 gebouwd. Oorspronkelijk had het een kelder en vier bovengrondse verdiepingen onder een platdak. De vensters in het pakhuis van de achtergevel van Gebouw 1 werden hierbij dichtgezet. Het geheel werd opgetrokken in een gewapend betonskelet, ingevuld met metselwerk en afgewerkt met stucwerk.

Gedurende het bouwproces van gebouw 4 werd vermoedelijk gaandeweg duidelijk dat er nog meer opslagruimte vereist was en werd het gebouw verhoogd met een lage verdieping. Later werd deze verdieping vervangen voor een volledige verdieping met kap.



DE FABRIEK IN 1925, GRONINGER ARCHIEVEN

SAMENVATTING ANALYSE

- / Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren. Hierdoor bestaan de plattegronden uit open ruimtes.
- / Het productieproces is niet goed afleesbaar in de gevels.
- / De gevels naar de buitenzijde zijn meer gesloten dan de gevels aan de binnenzijde.
- / De verticaliteit van de gevel is verloren gegaan door gevelbeplating. De penanten van het betonskelet zijn niet meer zichtbaar en de gevelbeplating loopt deels voor de kozijnen door.

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 4

Functie

Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren. Hierdoor bestaan de plattegronden uit open ruimtes. Het productieproces is niet goed afleesbaar in de gevels.

Net als gebouw 2 is gebouw 4 opgetrokken in een betonskelet, waardoor de plattegronden een open indeling hadden.

Door het ophogen van het gebouw tijdens het bouwproces en het later ophogen van deze verdieping zijn de functies van de verdiepingen niet goed afleesbaar. In de L vorm lagen toiletten, kleedkamers en een verdieping met het trappenhuis van gebouw 2.

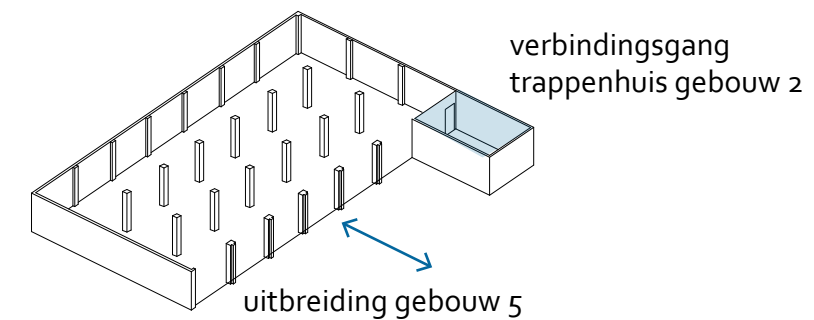
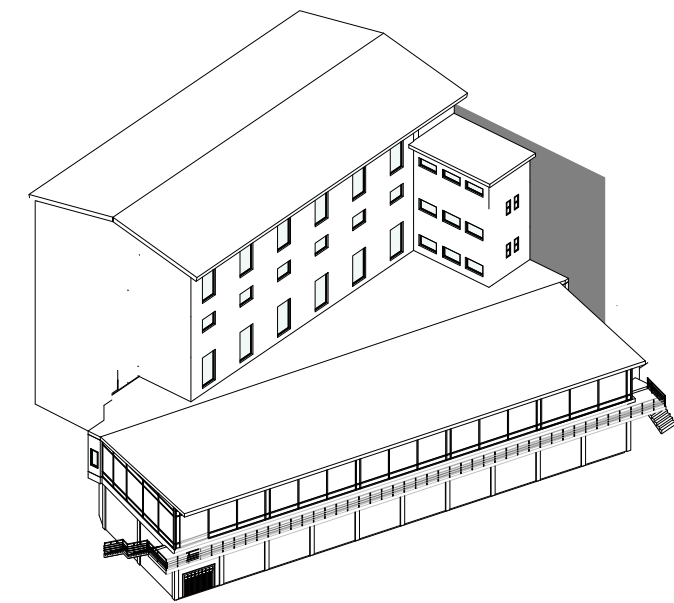
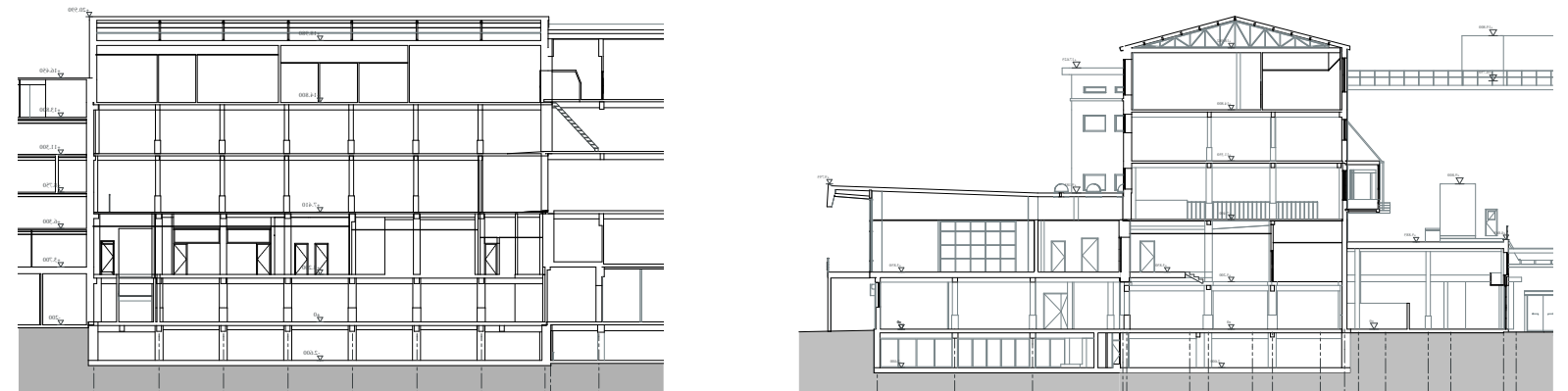


DIAGRAM FUNCTIES

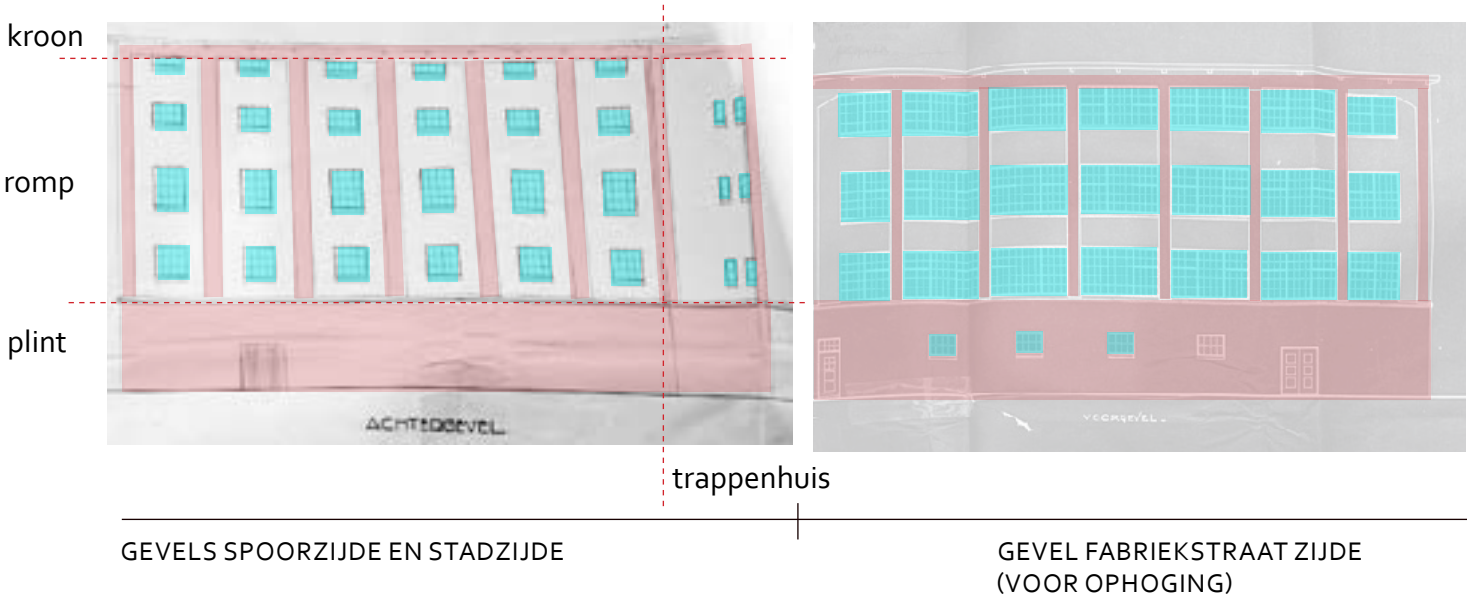
3. Beschrijving en analyse - Gebouw 4

Verhoudingen en organisatie

De gevels naar de buitenzijde zijn meer gesloten dan de gevels aan de binnenzijde. De gevel van gebouw 4 lijkt op de gevel van gebouw 2 maar is simpeler in opzet en ornamentatie.

Net als bij gebouw 2 is het geheel opgetrokken in een gewapend betonskelet, ingevuld met metselwerk. De gevelinvulling tussen de kolommen ligt iets verdiept waardoor het betonskelet zichtbaar is in de gevel. Dit geeft de gevel een bepaalde verticaliteit. Er zijn echter kleinere ramen toegepast dan in gebouw 2. De ramen zijn geplaatst in de invulling tussen de kolommen. In de gevel aan de fabrieksstraat zijn grotere ramen toegepast die het hele vlak tussen de penanten vullen.

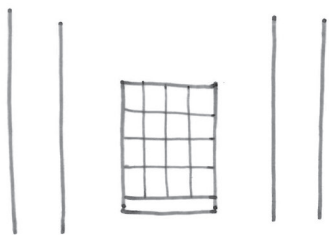
Het ophogen van het gebouw tijdens of vlak na de bouw heeft een afwijkende verdiepingshoogte en raamhoogte tot gevolg tussen verdieping 1 en 2 en verdieping 3. Daarnaast zijn de ramen op verdieping 2 groter dan de ramen op verdieping 1.



DE FABRIEK IN 1950, GRONINGER ARCHIEVEN



DE FABRIEK IN 1973, GRONINGER FABRIEKEN



SPOOR ZIJDE



FABRIEKSTRAAT ZIJDE

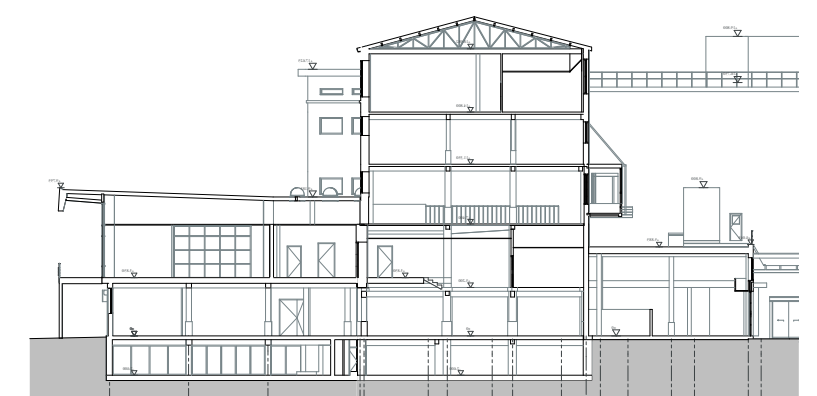
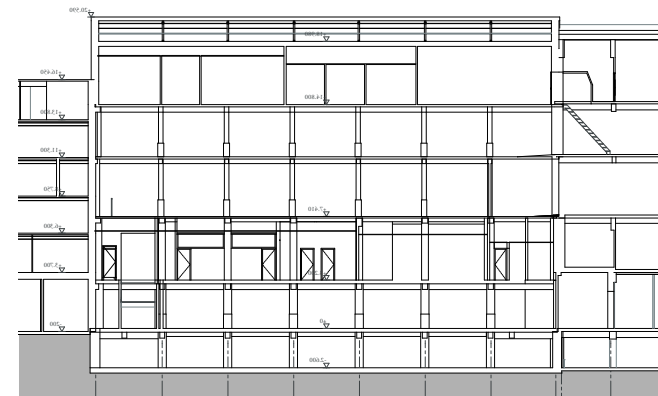
3. Beschrijving en analyse - Gebouw 4

Constructie en materialen

Er is een betonskelet toegepast in de vorm van een balkenconstructie. De kapconstructie bestaat uit stalen Engelse spanten.

Het betonskelet is toegepast in de vorm van een balkenconstructie, zoals hout en ijzer toegepast werden. Op de begane grond zijn de kolommen zwaarder dan op de verdiepingen.

Oorspronkelijk had het gebouw een plat dak. De verdieping is verhoogd en er is een kap constructie op geplaatst. De constructie bestaat uit zes stalen Engelse spanten, met afwisselend zowel stijgende als vallende diagonalen. Hierop werden houten gordingen en de huidige dakdekking uit golfplaat voorzien.



DETAIL KOLOM



DAKCONSTRUCTIE

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 4

Aanpassingen

De verticaliteit van de gevel is verloren gegaan door gevelbeplating. De penanten van het betonskelet zijn niet meer zichtbaar en de gevelbeplating loopt deels voor de kozijnen door.

Alle kozijnen in de gevels zijn vervangen door kunststof kozijnen met beglazing zonder roedeverdeling. Door de toepassing van de gevelbeplating in 1990 zijn de ramen kleiner geworden, minder verticaal en zijn ze dieper in de gevel komen te liggen. Hierdoor heeft de gevel een meer gesloten uitstraling dan dat het oorspronkelijk had. Aan gevel binnenzijde is nog de oorspronkelijke gevel zichtbaar.

In 1952 werd de bovenste verdieping opgehoogd en voorzien van een dakconstructie bestaand uit zes stalen spanten. De ruimte die voorheen werd gebruikt als magazijn werd opgehoogd naar een ruimte van 3,9 meter met grote glaspartijen voor lichtinval.

Vermoedelijk werd kort na de bouw van gebouw 6 in 1950 de loopbrug langs de noordgevel op de tweede verdieping van gebouw 4 gerealiseerd als een snelle passage naar gebouw 1. De panelen van de loopbrug zijn vervangen.

Door de aanbouw tegen de gevel aan beide zijden is de opzet van de gevel met de dichte plint niet meer goed zichtbaar. De plint is gesloopt om een open verbinding te maken met de aanbouwen.



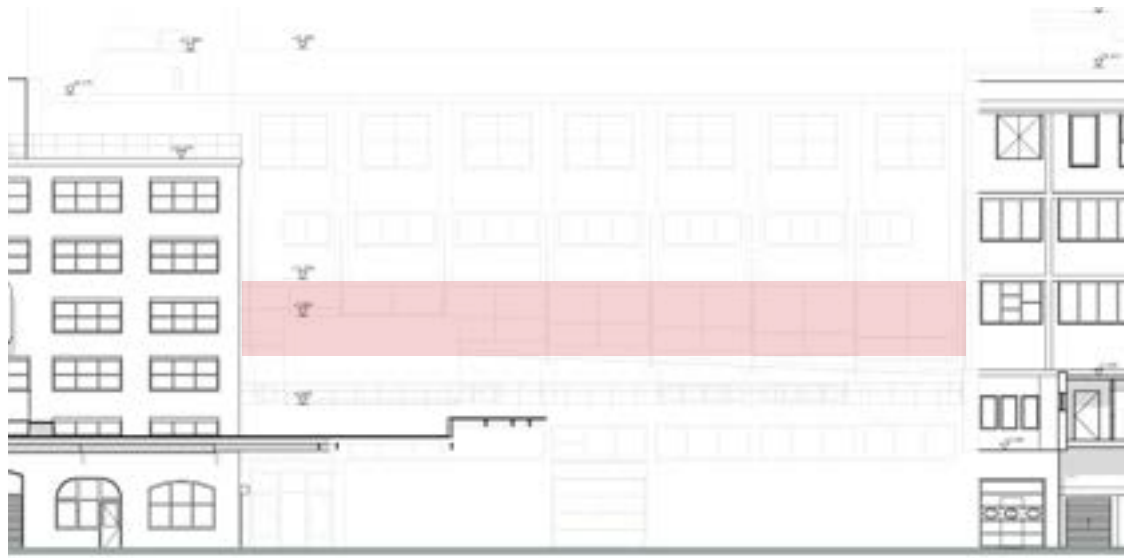
GEVELBEPLATING OP DE GEVEL.



GEVELBEPLATING LOOPBRUG



DE OORSPRONKELIJKE GEVEL IS NOG ZICHTBAAR AAN DE BINNENZIJDE. EEN DEEL IS GESTUCT?



3. Beschrijving en analyse - Gebouw 4

Sferen

Door de toepassing van een betonskelet hebben de ruimtes in gebouw 4 een open plattegrond. Op de bovenste verdieping heeft de ruimte veel daglicht. In het interieur is niet afleesbaar welk onderdeel van de fabriek op welke plek zat. De installaties zijn niet behouden gebleven. De ruwe materialen, leidingen en markeringen geven echter wel de sfeer van een fabrieksruimte.



DERDE VERDIEPING



KELDER



SAMPLE ROOM



TWEEDE VERDIEPING



ORIGINELE KOZIJNEN



VIERDE VERDIEPING

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 5

Inleiding

Het gebouw wijkt af van de andere gebouwen van het complex door de open uitstraling van de glazen gevel en het podium en de afwijkende richting op de kavel.

In 1961 werden de plannen opgesteld voor de bouw van gebouw 5 als aanbouw tegen de zuidzijde van gebouw 4. De plannen werden opgesteld door architectenbureau P.L. de Vrieze. Op de begane grond was een grote fabriekshal voor de expeditie. Op de verdieping kwam een bedrijfskantine. De zuidgevel van gebouw 4 werd op de begane grond en verdieping gesloopt zodat de aanbouw bij gebouw 4 werd getrokken.



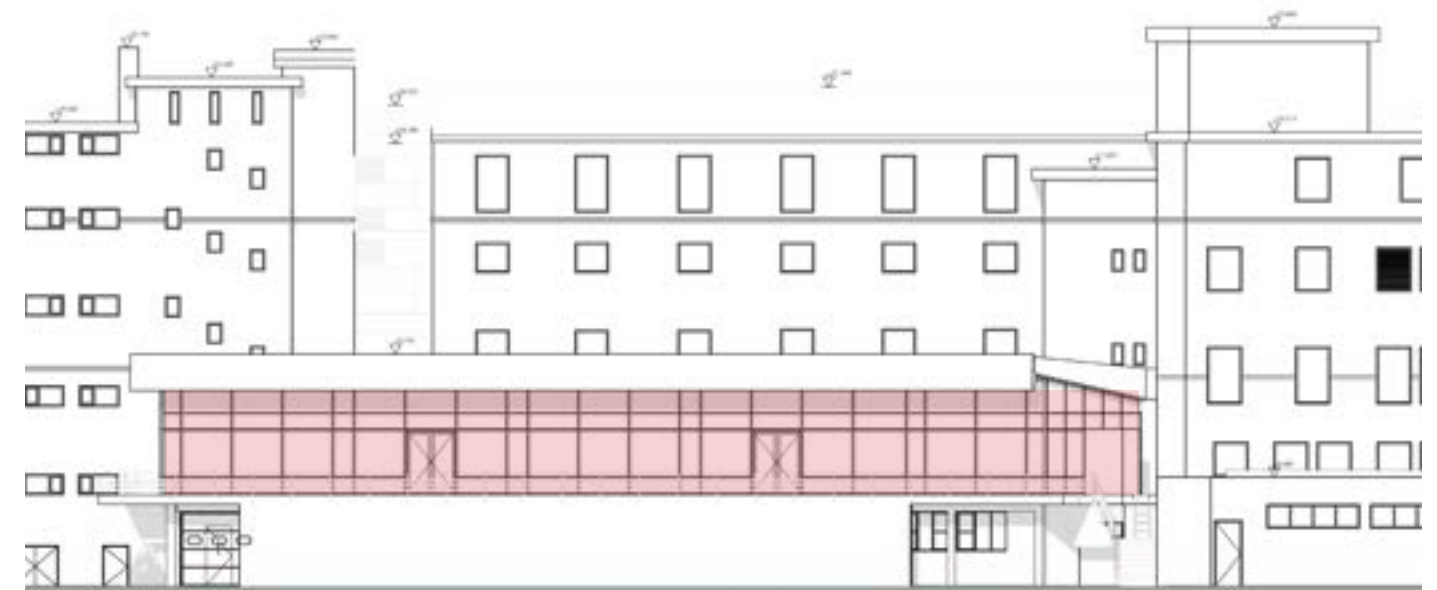
GEBOUW 5, GOOGLE MAPS

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 5

Aanpassingen

De kozijnen in de gevel zijn aangepast waardoor het gebouw een minder open uitstraling heeft dan dat het oorspronkelijk had.

In de jaren 1980-1990 werden vrijwel alle vensters van het fabriekscomplex vervangen, veelal door kunststof kozijnen en dubbel glas en in ca. 1992 werd de huidige gevelbeplating aangebracht aan de buitengevels.

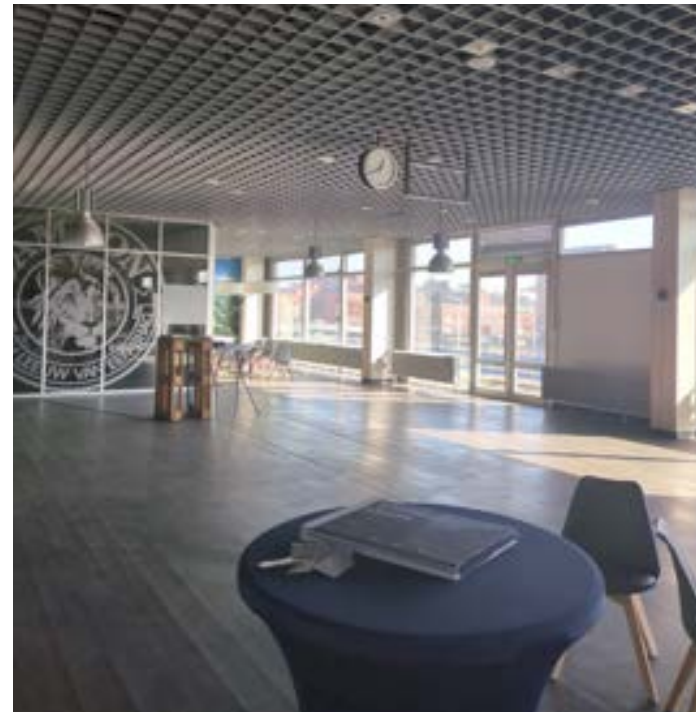


3. Beschrijving en analyse - Gebouw 5

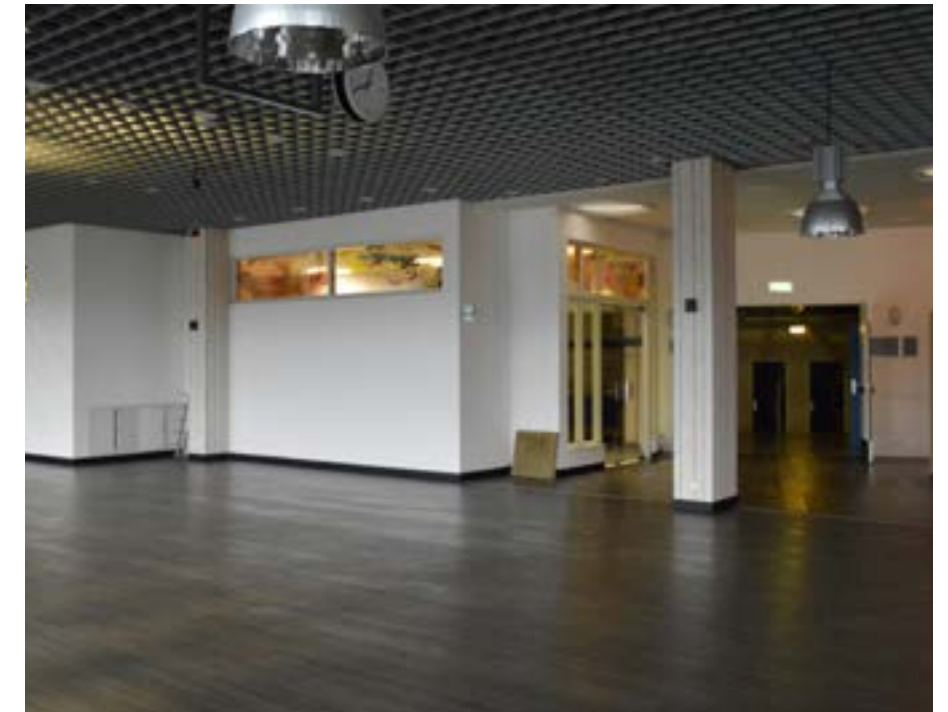
Sferen

Het interieur werd geheel vernieuwd, vermoedelijk in de jaren 1990. Door de glazen gevel is de kantine een open, lichte ruimte.

De fabriekshal is een grote ruimte met redelijk veel licht.



KANTINE



FABRIEKSRUIMTE



3. Beschrijving en analyse - Gebouw 6

Inleiding

Het gebouw is opgetrokken in een gewapend betonskelet met metselwerk invulling. Door het gebruik van een gebogen tonschaaldak kon op de bovenste verdieping een ruimte worden gemaakt met een vrije overspanning.

De plannen voor een nieuwe sigarettenfabriek werden al in 1940 opgesteld door architectenbureau Hoekzema. Wiebenga was ook bij dit gebouw betrokken. De fundering en kelderkuip waren voor een groot deel al gerealiseerd in 1940 maar door de oorlog liep de bouw vertraging op. In 1949-1950 werd het gebouw opgeleverd.

Het nieuwe fabrieksgebouw had drie boven elkaar gelegen fabriekshallen van ongeveer zeven en half (begane grond), vier en nogmaals vier meter hoog, met hierboven een recreatiezaal. In een aanbouw aan de zuidoostzijde van het gebouw werden het trappenhuis, een goederenlift en toiletgroepen ondergebracht.



DE FABRIEK IN 1950, GRONINGER ARCHIEVEN

SAMENVATTING ANALYSE

/ Gebouw 6 vormt de beëindigings van het aaneengelsoten fabriekscomplex.

/ De functies, fabriekshallen en recreatiezaal, zijn duidelijk zichtbaar in de gevels.

/ Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren en grote vensters worden toegepast.

Door het toonschaaldak van de bovenste verdieping kon een ruimte worden gemaakt compleet vrij van kolommen.

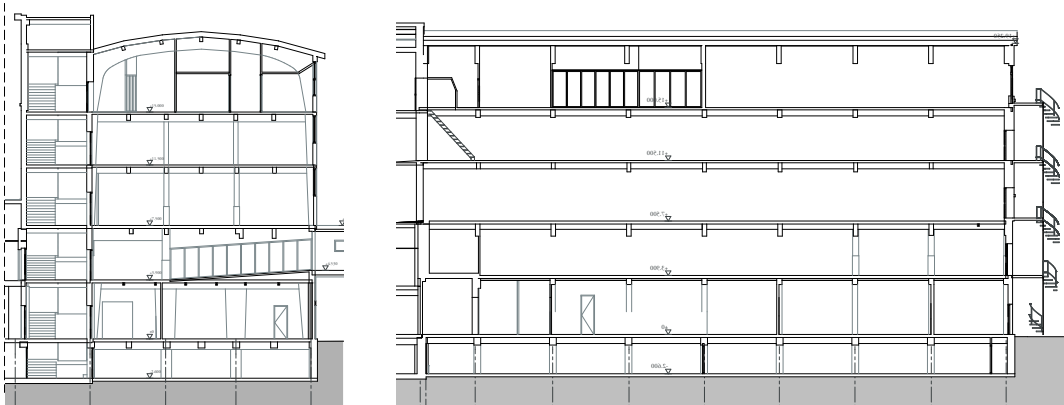
/ De betonconstructie met metselwerk invullen is zichtbaar in de gevels.

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 6

Functies

Er is een duidelijke expressie van de formele en industriële functies binnen het gebouw in de gevel.

Gebouw 6 bestond uit drie boven elkaar gelegen fabriekshallen. De hal op de begane grond had een hoogte van ongeveer 7,5 meter. Hier is later een tussenvloer in gezet. De twee hallen daar boven hebben een hoogte van vier meter. Op de bovenste verdieping was een recreatiezaal. In een aanbouw aan de zuidoostzijde van het gebouw werden het trappenhuis, een goederenlift en toiletgroepen ondergebracht. Er was een entree in de kopgevel van het gebouw.



DOORSNEDES

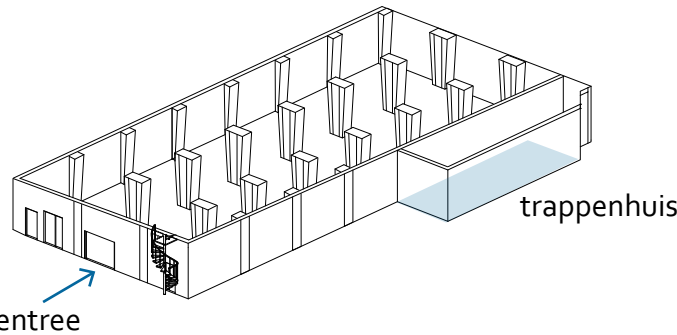
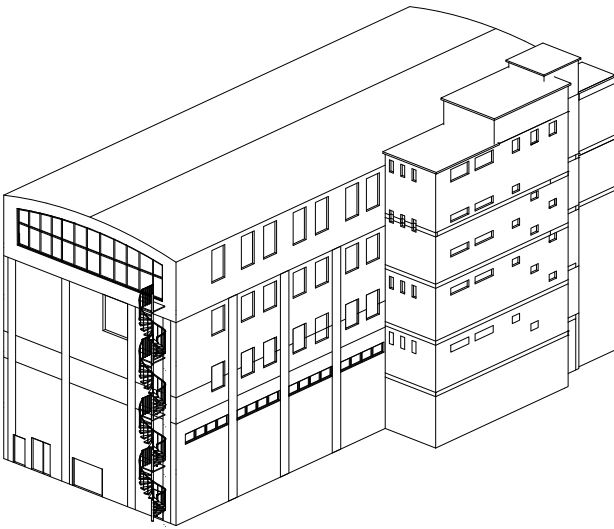


DIAGRAM FUNCTIES

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 6

Verhoudingen en organisatie

De betonconstructie met metselwerk invullen is zichtbaar in de gevels. De bovenste verdieping, de recreatiezaal, heeft een open uitstraling in tegenstelling tot de rest van het gebouw.

De recreatiezaal op de bovenste verdieping wordt benadrukt door het grote venster in de kopgevel en de grotere gevelopeningen in de zijgevels en het gebogen dak. Het gebouw heeft een hoge, dichte plint. De toiletten en het trappenhuis zijn als aanbouw tegen het volume aangeplakt.

De betonconstructie in zichtbaar in de gevels. In de gewapend betonnen kolommen werden sponningen voorzien voor de gemetseldevullingsmuren, die bestonden uit kalkzandsteen klinkers voor het binnenspouwblad en voor het buitenspouwblad uit een plint uit paarsblauwe Groninger klinkers met hierop een gele Groniniger genuanceerde baksteen gemetseld in een variant op een Noors verband.



kroon

recreatie

fabriek

romp

fabriek

plint

fabriek



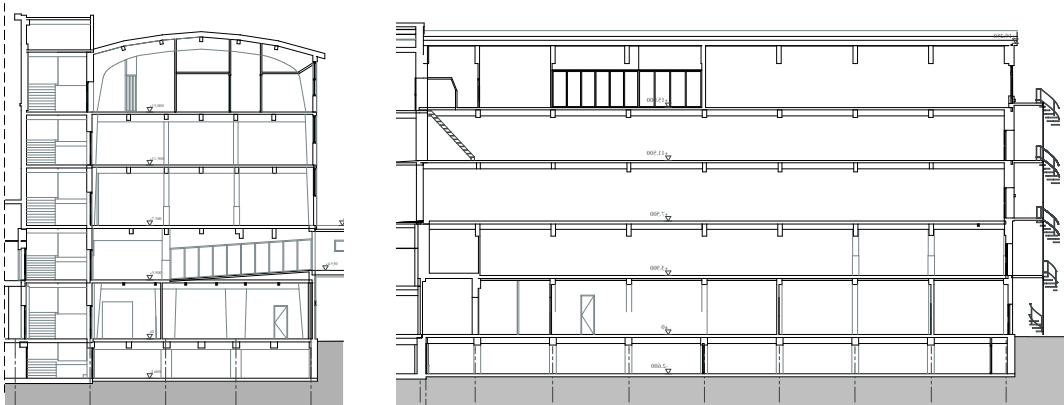
3. Beschrijving en analyse - Gebouw 6

Constructie en materialen

Door het gebruik van een gebogen tonschaaldak kon op de bovenste verdieping een ruimte worden gemaakt met een vrije overspanning.

Het geheel werd in een gewapend betonskelet opgetrokken en gedekt door een gebogen tonschaaldakconstructie uit gerasterde Bimsbeton dakplaten. Alle gestorte balken en kolommen moesten volgens het bestek voorzien worden van vellingkanten, door driehoekige schroten in de bekistingen te spijkeren, en worden afgewerkt met een staalprofiel in de pakhuisruimten. De daken werden voorzien van een mastiek dakbedekking uit twee lagen dakleer, afgewerkt met een ingestrooide fijngrinddekking.

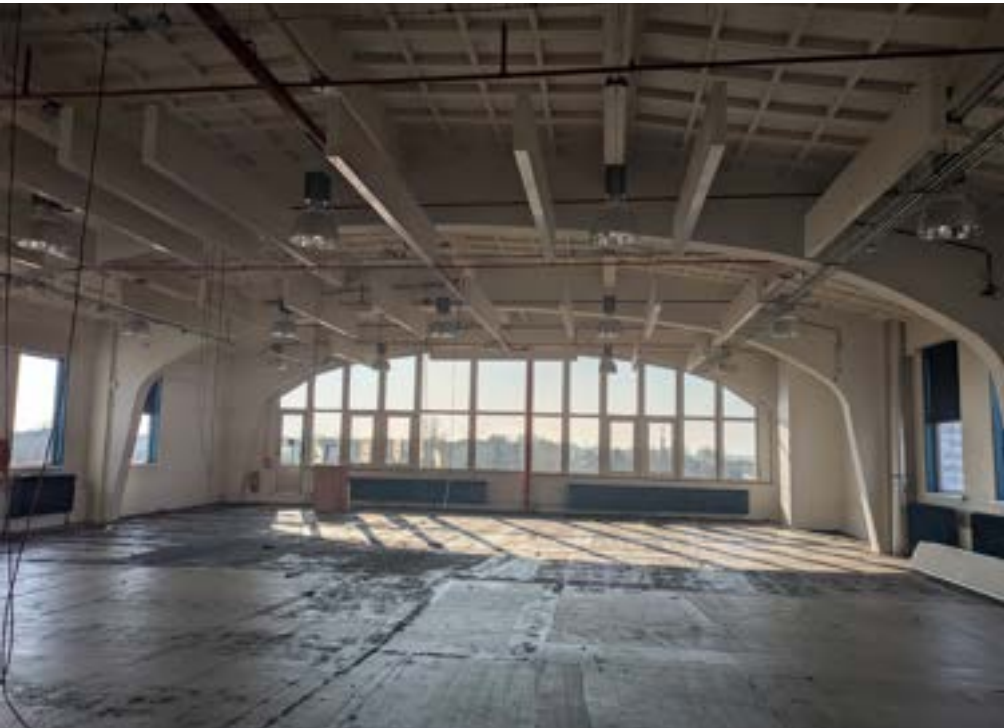
De vensters en deurkozijnen werden uitgevoerd uit staalprofielen, eveneens werden de branddeuren uitgevoerd in staal, die werden aangebracht in een hangrails. De vensters werden voorzien van zwart verglaasde raamdorpelstenen en op de bovenste verdieping van geel verglaasde vensterbankstenen. De constructie op de begane grond werd versterkt door tussen de bestaande kolommen portalen uit gewapend beton te voorzien in noord-zuidrichting.



CONSTRUCTIE TUSSENVLOER



BETONSKELET



TOONSCHAAL DAKCONSTRUCTIE

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 6

Aanpassingen

Tussen de begane grond en eerste verdieping is een extra verdiepingvloer ingebracht. In het exterieur zijn niet veel aanpassingen doorgevoerd.

In 1953 is er een extra verdiepingvloer ingebracht boven de begane grondvloer. De tekeningen werden verzorgd door architect Ir. G. Bosma. Er werden geen wijzigingen gedaan aan het exterieur. De betonnen verdiepingvloer rust op stalen DIN 18 liggers. De constructie op de begane grond werd versterkt door tussen de bestaande kolommen portalen uit gewapend beton te voorzien in noord-zuidrichting.

De trap is 10 jaar na de bouw van gebouw 6 toegevoegd (1960), maar er is waarschijnlijk bij de bouw rekening mee gehouden om een trap toe te voegen, aangezien er al deuren in de gevel waren gemaakt.

Op de begane grond zijn een aantal gevelopeningen toegevoegd.



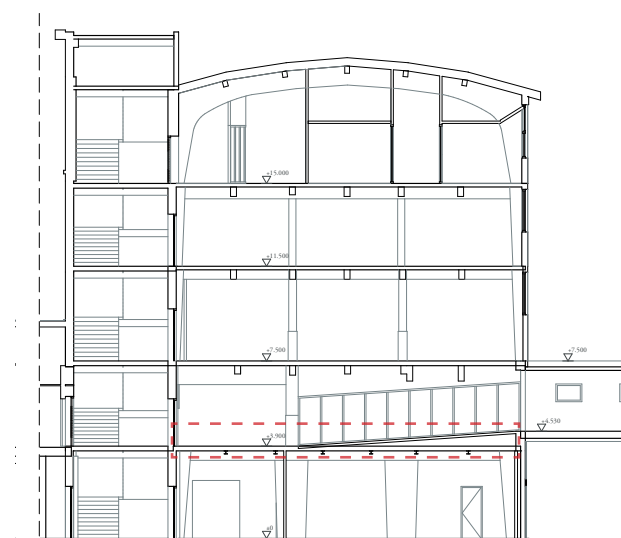
CONSTRUCTIE TUSSENVLOER



KOPGEVEL



RECHTER ZIJGEVEL



DOORSNEDE



LINKER ZIJGEVEL

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 6

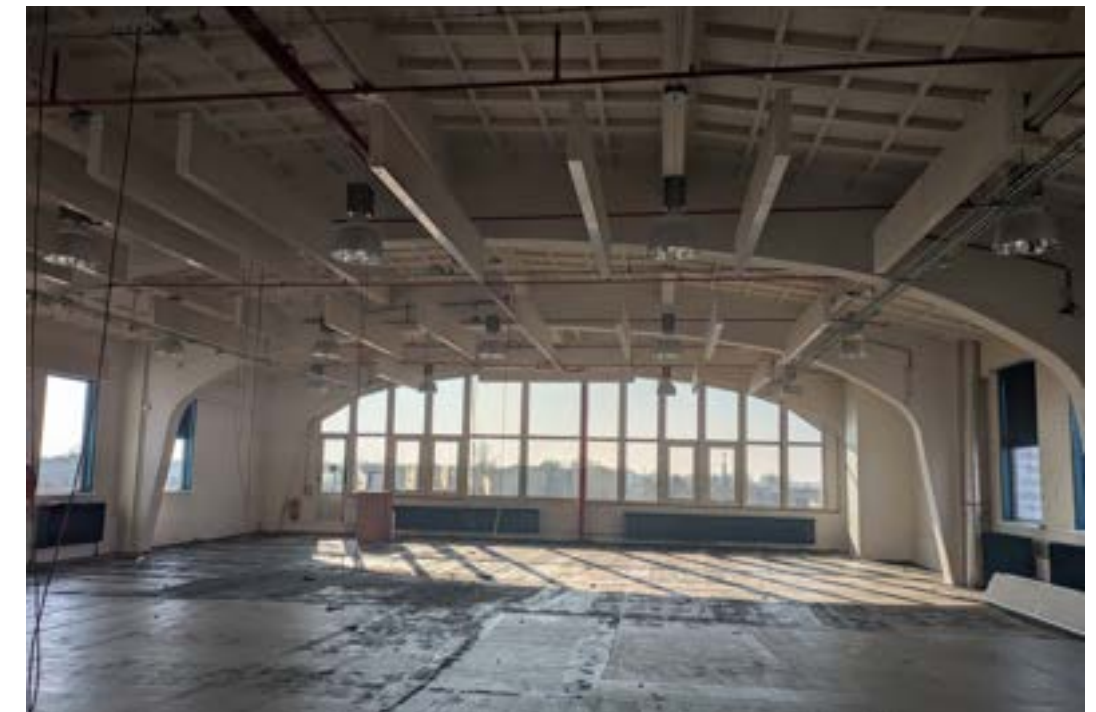
Sferen

Door de verschillende functies van de verdiepingen van gebouw 6 hebben de ruimtes ook verschillende sferen.

De fabriekshallen hebben ruwe afwerkingen. De zaal op de verdieping was een meer representatieve ruimte en dit was terug te zien in de materialisatie. Ondertussen zijn de materialen voor een groot deel verwijderd.



VERDIEPING 1



RECREATIEZAAL



BEGANE GROND



BEGANE GROND



VERDIEPING 4



VERDIEPING 4

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 7

Inleiding

Gebouw 7 is naast het bestaande fabriekscomplex gebouwd op de plek van woningen aan de Piet Heinstraat. Het gebouw bestaat uit grote industriële hallen.

Nadat de fabriek op eigen kavel was uitgebreid, was er geen ruimte meer voor de nodige uitbreiding.

Tussen 1970 en 1979 werden er plannen opgesteld en gerealiseerd voor de uitbreiding van het bedrijf in de buurt van de Piet Heinstraat. Hiervoor moesten de woningen aan deze straat worden gesloopt.

Ondanks protesten sloot Niemeyer een overeenkomst met het gemeentebestuur en de bewoners over het slopen van woningen aan de Piet Heinstraat. De sloop van de woningen en de bouw van het nieuwe bedrijfskantoor begonnen in 1972. Tot in de jaren 1980 blijft het bedrijf op nieuwe terrein uitbreiden.

Gebouw 7 wordt door middel van twee luchtbruggen met de bestaande fabriek ontsloten.

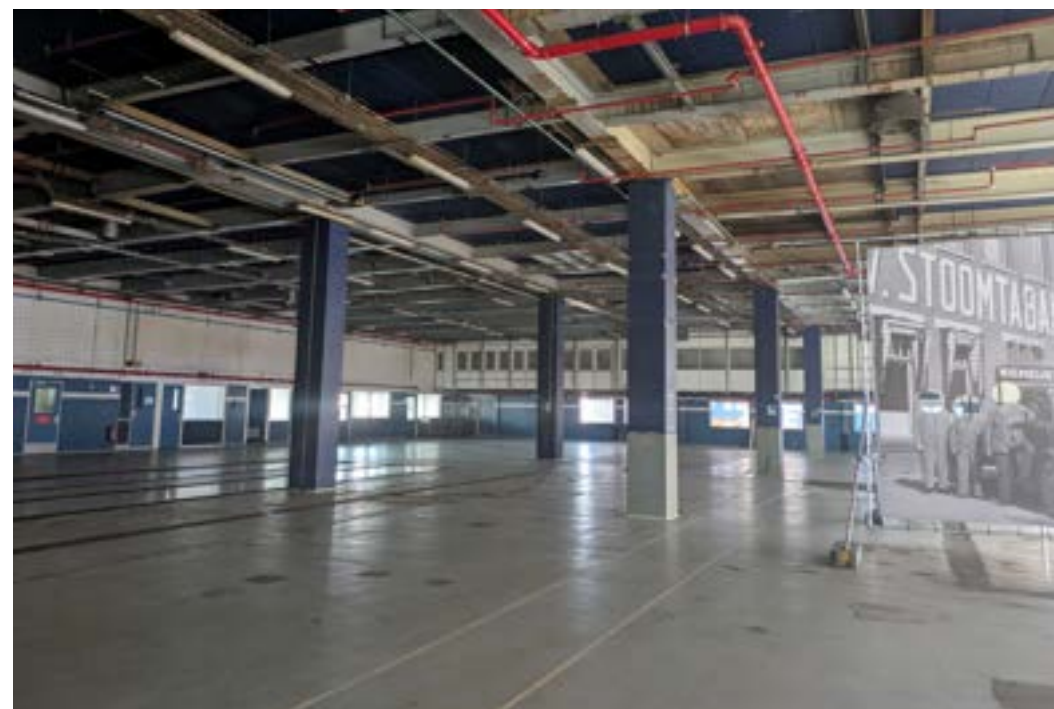
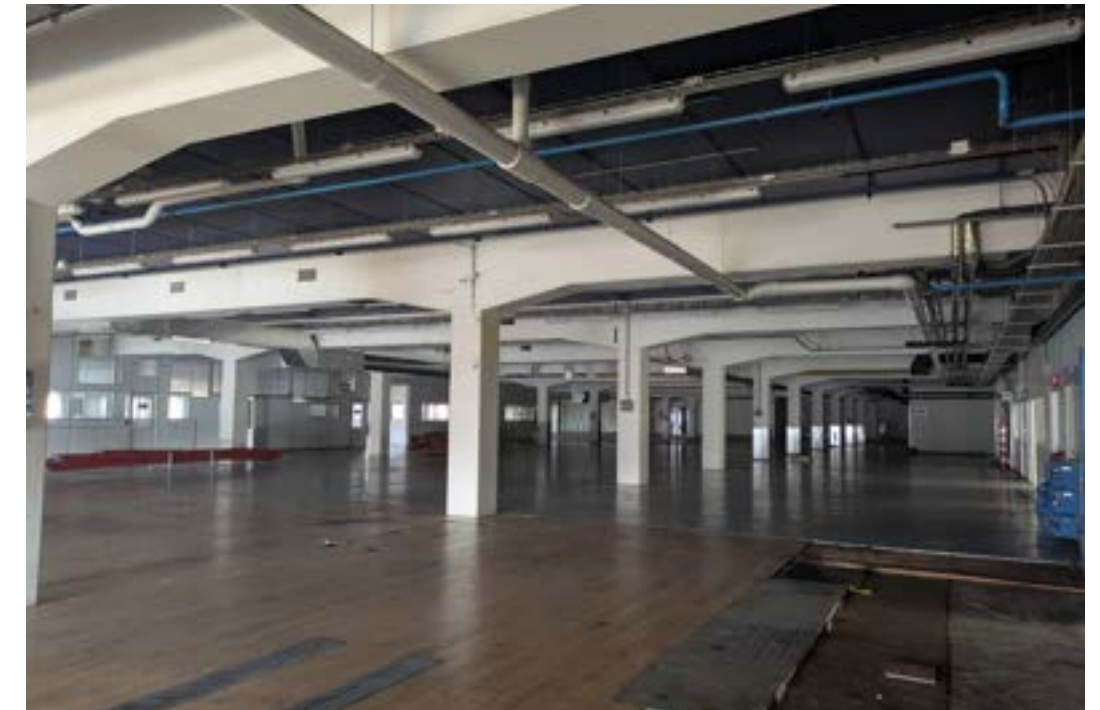


GEBOUW 7 (GOOGLE MAPS)

3. Beschrijving en analyse - Gebouw 7

Sferen

In gebouw 7 is het verleden van de tabaksfabriek voelbaar door de sterke geur van tabak. Het gebouw bestaat uit fabriekshallen met een zeer grote schaal, zowel in de breedte als de hoogte.





DE FABRIEK IN 1961
BRON: BGRONINGER ARCHIEVEN

4. Waardering en kernwaarden

Waardestelling

Het fabriekscomplex Niemeijer heeft geen monumentale status. Dit betekent echter niet dat het complex en de gebouwen niet waardevol zijn. In de bouwhistorische verkenning, opgesteld door Wevers & Van Luipen, worden de monumentwaarde van het complex beschreven. Daarnaast zijn er enkele artikelen geplubliceerd. Hier volstaan we met een beknopte samenvatting van de daarin beschreven waarden.

Bouwhistorische waarde

De bouwhistorische waardekaart van Wevers & Van Luipen, 2024, is weergegeven op de volgende pagina. Samenvattend is te stellen dat voor de realiserde initële ontwerpen van gebouwen 1 (1904), 2 (1913), 4 (1925) en 6 (1950) en positieve monumentwaarde bevatten. Alle latere open aanbouwen die de architectuur van het betreffende gebouw respecteerden en/of doorzetten, bevatten tevens een positieve monumentenwaarde.

De bouwdelen die ondergeschikt zijn bevatten een indifferente monumentwaarde. Dit geldt ook voor de uitbreidingen van de gebouwen die contrasteren, ofwel botsen, met de aanvankelijke architectuur van het pand of uit puur praktische redenen werden gebouwd.

Cultuurhistorische waarden

Het complex maakt deel uit van het collectieve geheugen en is onlosmakelijk onderdeel van de cultuurhistorische ontwikkeling binnen de stad Groningen, gezien de fabriek- in de hoogtijdagen in de jaren 1970 verantwoordelijk was voor zo'n 900 banen, waardoor veel oud-werknemers en hun familieleden een persoonlijke connectie met het complex ervaren.

Ensemblewaarden

Door de prominente ligging langs het spoor en de Paterswoldseweg, waardoor vanuit vele perspectieven vrij zicht op het complex ontstaat, en door de imposante omvang van het complex vormt de fabriek al lange tijd een herkenningspunt voor inwoners en bezoekers van de stad.

Architectonische waarde

De gebouwen dienden praktisch te zijn en werden ontworpen op functioneel gebruik. De buitengevels waren echter wel representatief en werden als zodanig ontworpen, met name gebouw 1. Het exterieur van het pand werd uitgewerkt met rijke metselwerkdetails. In gebouw 2 zijn ook klassieke ontwerpprincipes te zien, vertaald in een gebouw met een gewapend beton skelet. De latere gebouwen werden meer functioneel in uitstraling.

Gaafheid en zeldzaamheid

Er is een verscheidenheid van gebouwen binnen het fabriekscomplex. Gebouw 2 is een vroeg voorbeeld toepassing van een gewapend beton skelet.

Jan Gerko Wiebenga heeft meegewerkt aan een aantal van de gebouwen op het terrein. Vanwege zijn vroege toepassing van skeletconstructies in gewapend beton kan Wiebenga beschouwd worden als pionier van het nieuwe bouwen in Nederland. Na zijn studie aan de TH Delft trad Wiebenga in 1912 in dienst bij het betonconstructiebedrijf Stulemeyer en Co in Breda.

Gebruikshistorische waarde

De fabrieksgebouwen hadden een intensief en puur functioneel gebruik; de afwerking van het interieur diende praktisch te zijn. Het grootste deel van de oorspronkelijke indeling met interieurafwerkingen bleef niet behouden en nagenoeg alle machines en apparatuur uit de gebouwen werd verwijderd. Dit maakt het complex in huidige toestand lastig leesbaar, waardoor het nu ervaren wordt als generiek fabrieksgebouw in plaats een specifieke tabaksfabriek.



4. Waardering en kernwaarden

Waardestelling

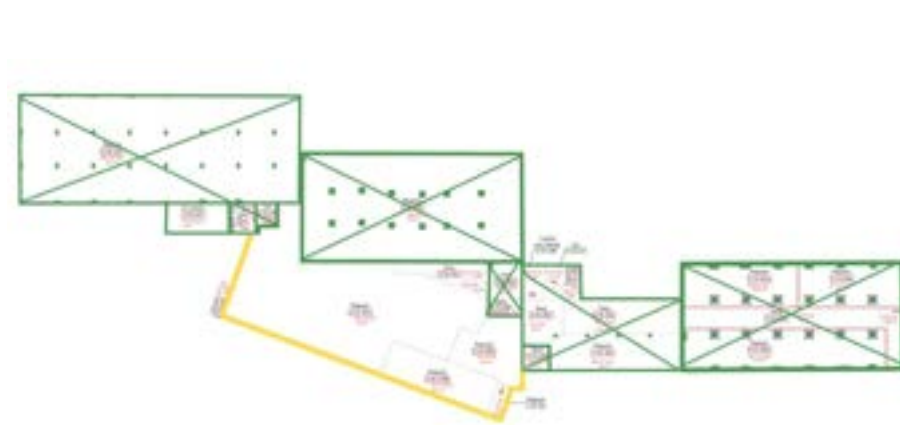
De waarde van het fabriekscomplex Niemeijer ligt vooral in het ensemble van gebouwen uit verschillende bouwperiodes en de prominente ligging in de stad.

Het complex is meerdere keren uitgebreid. De bouwmassa's van de initiële bouwfasen van gebouw 1 (1904), 2 (1913), 4 (1925) en 6 (1950) zijn positief gewaardeerd. Alle latere open aanbouwen die de architectuur van het betreffende gebouw respecteerden en/of doorzetten, bevatten tevens een positieve monumentenwaarde. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld de bouw van de tweede verdieping aan de voorzijde van gebouw 1 (1910) en

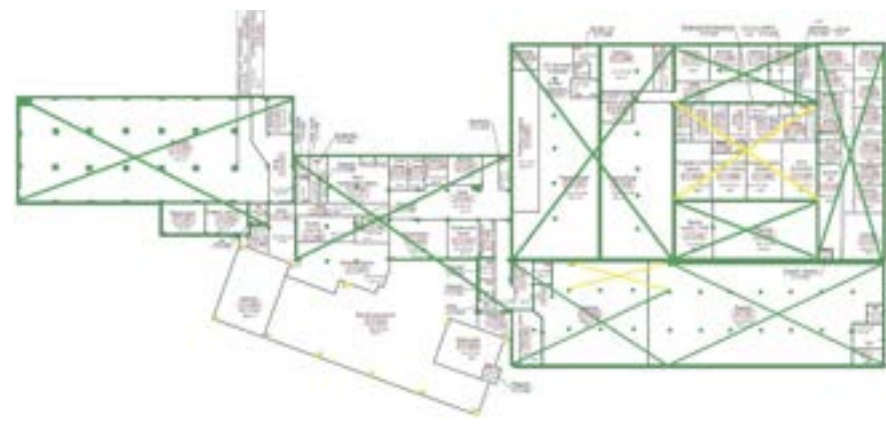
de tweede bouwphase van gebouw 2 (bouw van de zuidwestelijke aanbouw, 1920). De bouwdelen die ondergeschikt zijn, zoals bijvoorbeeld de aanbouw aan de noordzijde van gebouw 4, of de aanbouwen aan de zuidzijde van gebouw 2, bevatten een indifferente monumentenwaarde. Dit geldt ook voor de uitbreidingen van de gebouwen die contrasteren, ofwel botsen, met de aanvankelijke architectuur van het pand of uit puur praktische redenen werden gebouwd. Voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de derde verdieping van gebouw 1 aan de voorzijde, waarbij een vlakke gevel werd gerealiseerd met forse afwijkende gevelopeningen.

Het complex bevat gebouwen met dragend baksteenmetselwerk met talen kolommen, – liggers en – spanten en houten balklagen (gebouw 1) en gewapende betonskeletten (gebouw 2, 4, 6). Alle constructieonderdelen tot het initiële ontwerp van het betreffende gebouw behoren of uit een latere bouwphase stammen en hierop aansluiten, bevatten een positieve monumentenwaarde. Alle overige later toegevoegde constructieonderdelen die ondergeschikt zijn of afwijken van de aanvankelijke constructies bevatten een indifferente monumentenwaarde.

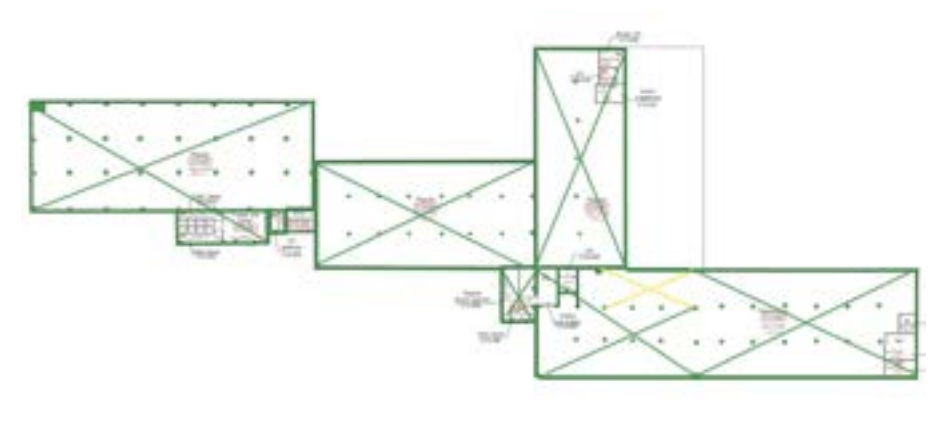
Het grootste deel van de oorspronkelijke indeling met interieurafwerkingen bleef niet behouden. Dit feit hangt nauw samen met het intensieve en puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen; de afwerking van het interieur diende praktisch te zijn. Ook zijn nagenoeg alle machines en apparatuur uit de gebouwen verwijderd, wat het plaatsen van de fabriekshallen binnen een gebruiksgeschiedenis of een cultuurhistorisch kader bemoeilijkt. Dit maakt het complex in huidige toestand lastig leesbaar, waardoor het nu ervaren wordt als generiek fabrieksgebouw in plaats van een specifieke tabaksfabriek.



KELDER



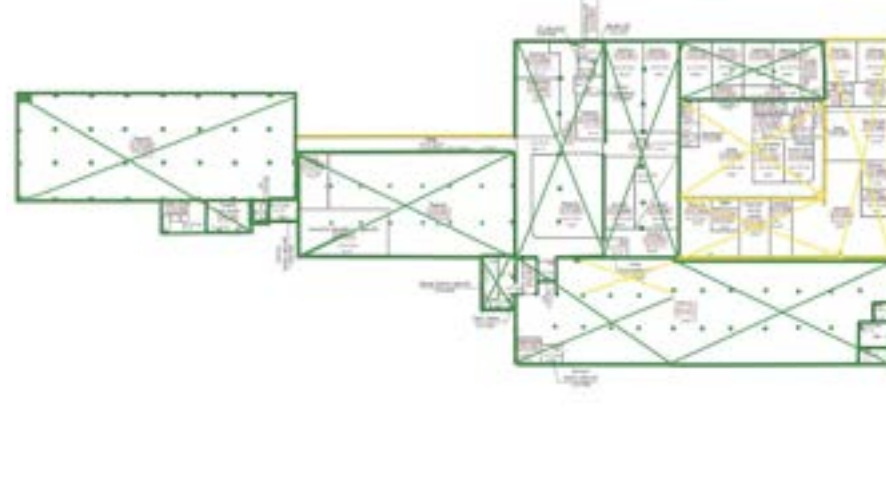
VERDIEPING 1



VERDIEPING 3



BEGANE GROND



VERDIEPING 2



VERDIEPING 4

4. Waardering en kernwaarden

Kernwaarden

Cultuurhistorische kernwaarden zijn te beschouwen als de karaktereigenschappen van een gebouw, een complex van gebouwen of een plek. Ze drukken uit waar het bouwwerk voor staat. Waar bouw- en architectuurhistorische waarden vooral een materiële verschijningsvorm hebben, zijn kernwaarden van immateriële aard. Ze zijn niet aan te raken, niet te meten, maar wel ervaarbaar. Bijvoorbeeld in de achterliggende gedachte, de relatie tot de omgeving, de zeggingskracht, de symboliek, het gebruik, de invloed.

Kernwaarden zijn weliswaar immaterieel en kunnen het gevoel raken, maar ze vertegenwoordigen geen persoonlijke emotie of mening. Ze horen thuis in het objectieve domein en zijn in het ideale geval voor alle betrokkenen herkenbaar en valide. Tussen kernwaarden onderling kan sprake zijn van hiërarchie, maar ze verdringen elkaar niet. Allemaal drukken ze iets uit van de essentie van het geheel. Ieder afzonderlijk zouden ze, zonder nadere toelichting, ook aan andere bouwwerken kunnen worden toegeschreven. Maar samengevoegd vormen ze een unieke verzameling die exclusief aan het onderzoeksobject is voorbehouden. Een eventuele hiërarchie tussen kernwaarden doet er daarom eigenlijk ook niet zo toe.

Het bepalen van kernwaarden is geen doel op zich, maar een middel. Samen met de materiële monumentale waarden fungeren kernwaarden als leidraad voor transformaties. De beschrijvingen van de kernwaarden beperken zich daarom zoveel mogelijk tot informatie die nuttig en bruikbaar is; geen feiten om de feiten. Kernwaarden zijn bedoeld om de architect en ontwikkelaar te helpen bij het maken van rijker geïnspireerde en beter gefundeerde keuzes. Ze reiken soms verrassende kansen aan en kunnen onvermoede verbanden zichtbaar maken. Op onconventionele oplossingen rust niet per definitie een taboe als er mooie mogelijkheden ontstaan om kernwaarden te behouden of zelfs te versterken. Kernwaarden willen niet in de eerste plaats een keurslijf zijn, maar vooral van betekenis zijn als springplank.

VOOR HET FABRIEKSTERREIN NIEMEIJER ZIJN VIER KERNWAARDEN GEFORMULEERD:

- I. Bijbouwen, opbouwen, inbouwen
- II. Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen
- III. Complex met twee gezichten
- IV. Elk gebouw een eigen karakter
- V. Sporen van tabaksproductie

4. Waardering en kernwaarden

Kernwaarde I

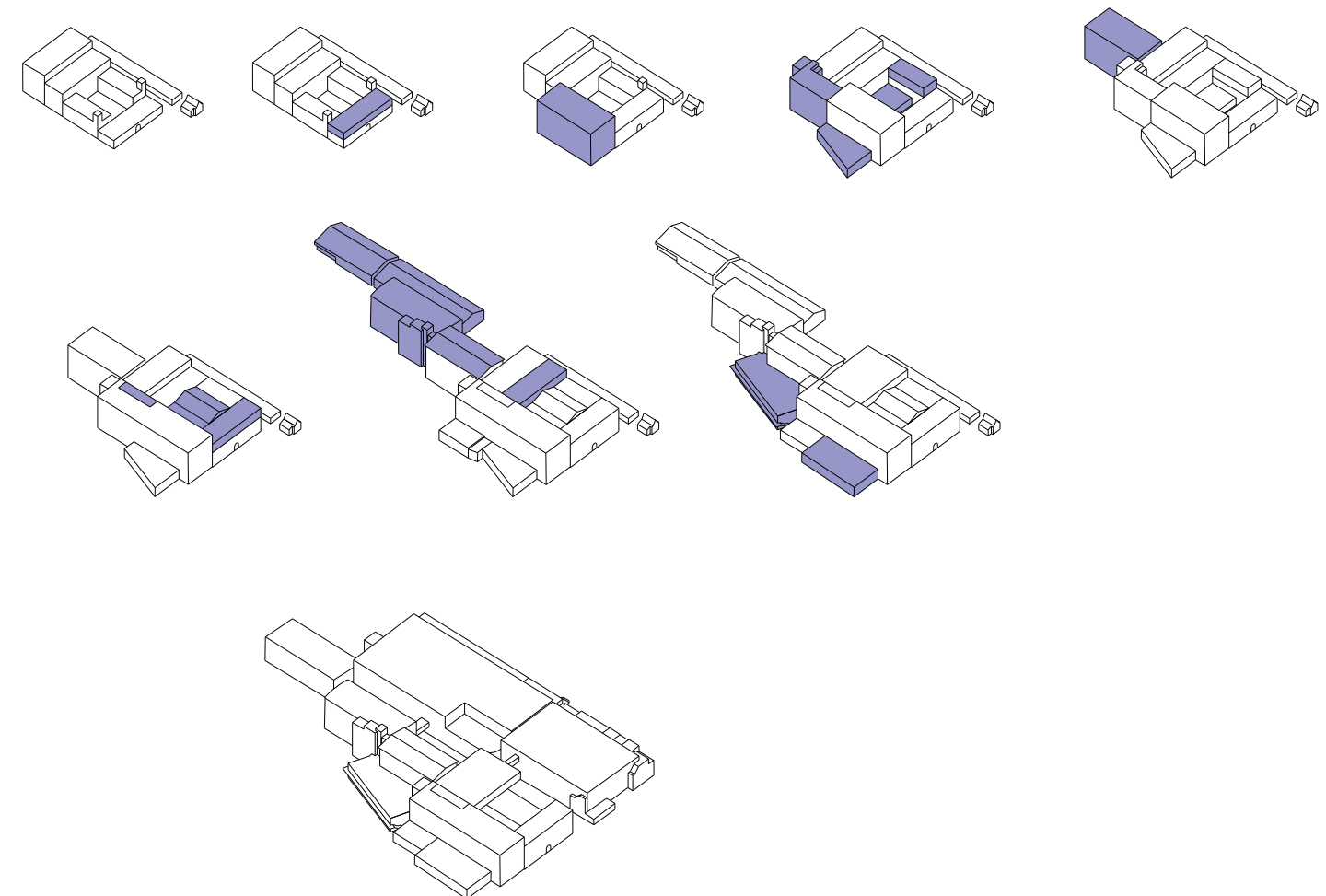
Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Over de jaren zijn er delen van de fabriek bijgebouwd, verdiepingen opgebouwd en ingebouwd in binnenplaatsen. Ook zijn gebouwen gesloopt en vervangen. De kernvolumes werden geplaatst in dezelfde richting parallel aan de kavelbegrenzing, met uitzondering van gebouw 5.

De fabriek begon in 1904 met gebouw 1. Het oorspronkelijke ontwerp kan worden ontleed in gestapelde traveeën, die in opzet 'getrapt' werden geplaatst. Al snel werd de eerste travee opgehoogd. In 1910 werd het fabriekscomplex uitgebreid met gebouw 2, dat aan de linkerzijde van gebouw 1 werd aangebouwd. Dit gebouw werd 6 jaar later uitgebreid naar achter. In 1925 werd het complex verder naar achter uitgebreid met gebouw 4. Dit werd aan de achterzijde van gebouw 1 aangebouwd. Ondertussen werd ook gebouw 1 verder opgehoogd en werd het binnenterrein bebouwd. Het oorspronkelijke getrapte volume van gebouw 1 is nog zichtbaar, bijvoorbeeld door restanten van dakranden, verschil in materialen en de toepassing van verschillende type kozijnen. In 1950 werd het complex weer verder naar achter uitgebreid met gebouw 6. Dit gebouw werd aan de achterzijde van gebouw 4 aangebouwd. Dit vormde de afsluiting van het fabriekscomplex. Tegen de plint van de gebouwen werden meerdere aanbouwen gemaakt. Rond 1960 werd er een kantine aangebouwd aan gebouw 4. Een aantal fabrieksgebouwen moesten gesloopt worden om ruimte te maken voor gebouw 7 in 1973.

Deze kernwaarde komt tot uitdrukking in:

- Zichtbare bouwsporen in de gevels door aanpassingen en ophogingen.
- Functionele aanpassingen binnen de fabriek.
- De gebouwen zijn de resultante van een continue proces van aanpassingen.
- De wijzigingen sluiten meestal wel aan bij betreffende pand.



4. Waardering en kernwaarden

Kernwaarde II

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

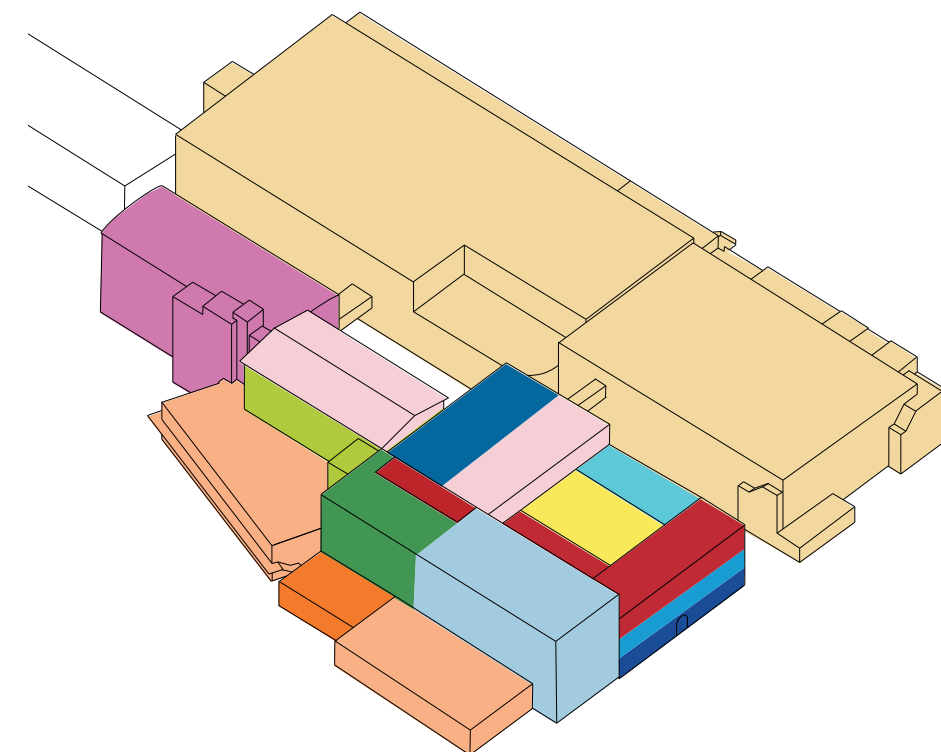
Door het uitbreiden van het fabriekscomplex is er een organisch gegroeide lappendeken ontstaan van gebouwen met verschillende tijdslagen. Wanneer er meer ruimte nodig was, werd er een nieuw gebouw bijgebouwd. Ook werden de bestaande gebouwen uitgebreid en opgehoogd.

Bij het bouwen van nieuwe fabrieksgebouwen werd gebruik gemaakt van nieuwe technieken. In 1904 begon de fabriek met gebouw 1 die een traditionele constructie heeft van metselwerk wanden, stalen kolommen en liggers. In 1910 werd de fabriek uitgebreid met gebouw 2, dat werd opgetrokken in een beton skelet. In het begin van de twintigste eeuw verschenen de eerste betonnen verdiepingsgebouwen in Nederland. In een fabriek als Niemeyer was voornamelijk behoefte aan ruimte. Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren. Daarnaast maakte het grote raamoppervlakken mogelijk, met ranke kozijnen. In het begin gebruikte men het materiaal in de vorm van een balkenconstructie, zoals hout en ijzer toegepast werden. Gebouw 4 werd op dezelfde manier gebouwd.

Gebouw 6 werd ook opgetrokken in een gewapend betonskelet en gedekt door een gebogen tonschaal-dakconstructie uit gerasterde Bimsbeton dakplaten. Door deze dakconstructie ontstond op de verdieping een open ruimte waar geen kolommen nodig waren. De gemetselde vullingsmuren bestonden uit kalkzandsteen klinkers voor het binnenspouwblad en gele Groninger baksteen met een plint van paarsblauwe Groninger klinkers.

Deze kernwaarde komt tot uitdrukking in:

- Elk gebouw is representant van zijn tijd waardoor elk gebouw unieke kenmerken heeft die nu vaak verscholen gaan onder een generieke laag van toevoegingen.
- Het resultaat is een staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen die nu onvoldoende te onderscheiden zijn.



Bouwjaren		
1904	1925	1960
1910	XXb	1961-62
1913	1940	XXd
1916	1950	na 1973
1920	1953	

4. Waardering en kernwaarden

Kernwaarde III

Complex met twee gezichten

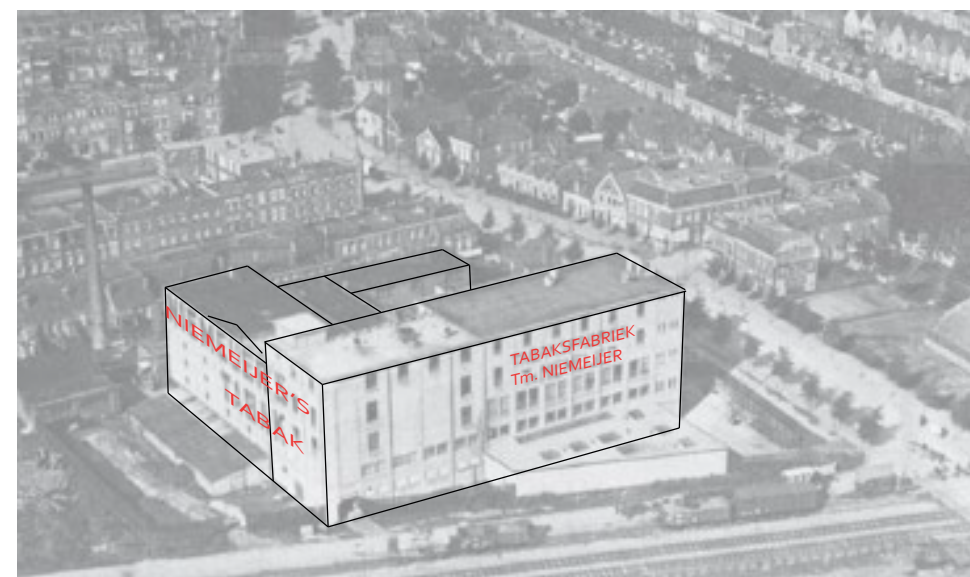
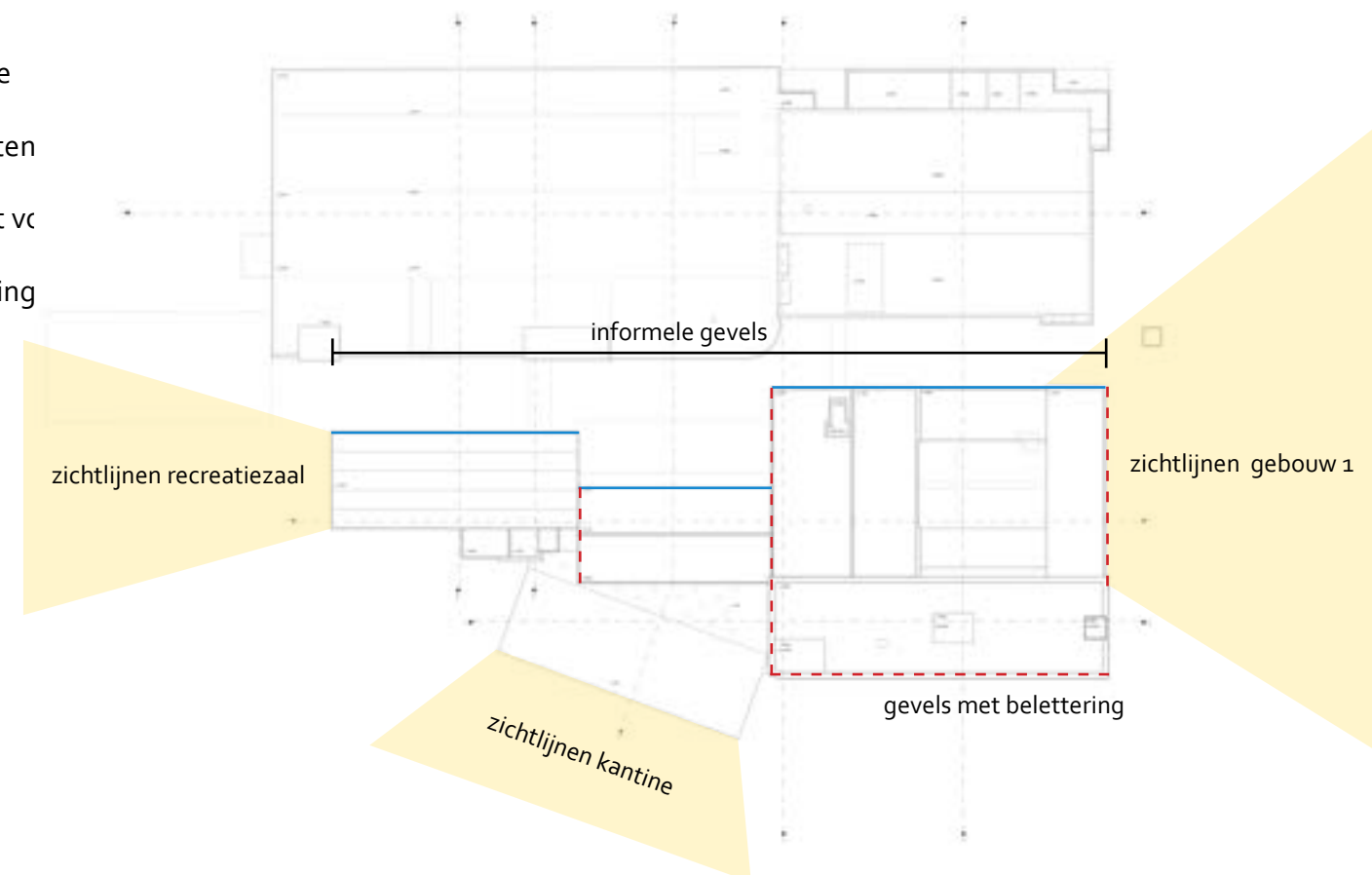
Er is een duidelijk verschil tussen de gevels aan de buitenzijde van de fabriek en gevels aan de fabrieksstraat. De gevelopeningen van de buitengevel waren kleiner dan de gevels aan de fabrieksstraat en ze waren representatiever. Voor bewoners van Groningen was niet zichtbaar wat er binnen de fabriek gebeurde.

De fabriek heeft een prominente ligging langs het spoor en de Paterswoldseweg, waardoor vanuit vele perspectieven vrij zicht is op het complex. Hier werd gebruik van gemaakt door in grote letters Niemeijer af te beelden op de gevels. Na het uitbreiden van de fabriek met gebouw 2 werd de achtergevel van gebouw 1 wit geschilderd. Daarna werd ook de voorgevel wit. Door de witte kleur vielen de letters nog beter op. Door het verder uitbreiden van de fabriek naar de achterzijde van het terrein kwam de achterzijde van de fabriek in het midden van het fabrieksterrein te liggen.

Kort voor de tweede wereldoorlog werd het travee aan de voorzijde van gebouw 1 opgehoogd met een tweede verdieping. Deze verdieping kreeg grote gevelopeningen met slanke profilering, afwijkende bij de overige kozijnen in de voorgevel. In 1950 werd gebouw 6 gebouwd. In de achtergevel kwam op de bovenste verdieping een groot venster. Rond 1960 werd de kantine gebouwd aan de plint van gebouw 4. De kantine kreeg een grote, glazen gevel met een verhoogd podium met uitzicht over het spoor.

Deze kernwaarde komt tot uitdrukking in:

- Het gebouw communiceert op verschillende manieren met de omgeving.
- De buitenzijde van de fabriek is meer gesloten dan de binnenzijde (fabrieksstraat).
- De buitenzijde van de fabriek werd gebruikt voor reclame.
- De "vensters op de stad" vormen uitzondering in de gesloten buitenzijde.



4. Waardering en kernwaarden

Kernwaarde IV

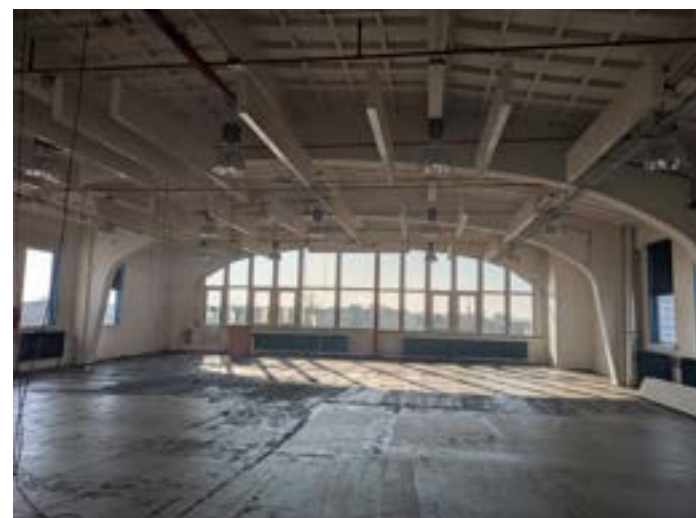
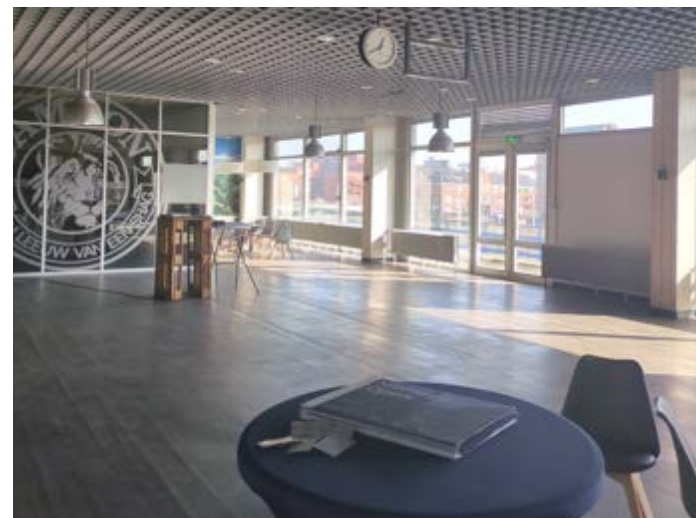
Elk gebouw een eigen karakter

Het grootste deel van de oorspronkelijke indeling met interieurafwerkingen bleef niet behouden. Dit feit hangt nauw samen met het intensieve en puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen; de afwerking van het interieur diende praktisch te zijn. Ook zijn bijna alle machines en apparatuur uit de gebouwen verwijderd. Dit maakt het complex in huidige toestand lastig leesbaar, waardoor het nu ervaren wordt als generiek fabrieksgebouw in plaats een specifieke tabaksfabriek.

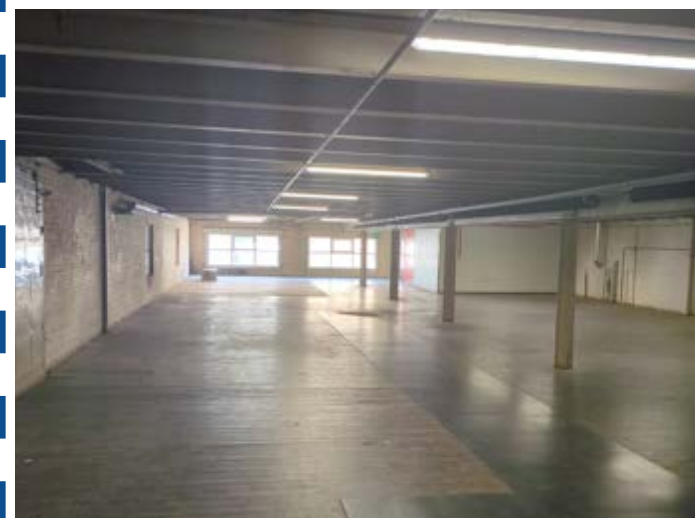
In delen van het gebouw is door de hoogte van de ruimtes, de mate van afwerking en de daglicht openingen echter nog wel af te lezen wat voor soort functies hier waren. Fabriekshallen hebben een ruwe materialisatie terwijl de kantoren en recreatiezaal waren verder afgewerkt.

Deze kernwaarde komt tot uitdrukking in:

- ▶ Verschillende materialen en mate van afwerking binnen de ruimtes.
- ▶ Contrast tussen het klassieke fabrieksgebouw (Gebouw 1) en de moderne fabrieksgebouwen.
- ▶ Verschil in afmetingen en lichtinval in ruimtes.
- ▶ Installaties en machines verwijzen naar het verleden van de fabriek.
- ▶ Onder alle witte beplating gaat een staalkaart aan herkenbare gebouwen schuil.
- ▶ Vooral in de constructies zijn de gebouwen goed af te lezen.



FORMEEL



MAGAZIJN EN INDUSTRIE



4. Waardering en kernwaarden

Kernwaarde V

Sporen van tabaksproductie

Deze kernwaarde komt tot uitdrukking in:

- ▶ Achtergebleven machines en inrichting (borden, gedenktekens)
- ▶ Materialisering: Tegelwerk voor de hygiëne, schimmel zou funest zijn voor de productie. Houten vloeren die de geur van tabak niet opnemen.
- ▶ Kleurcodering van het leidingwerk



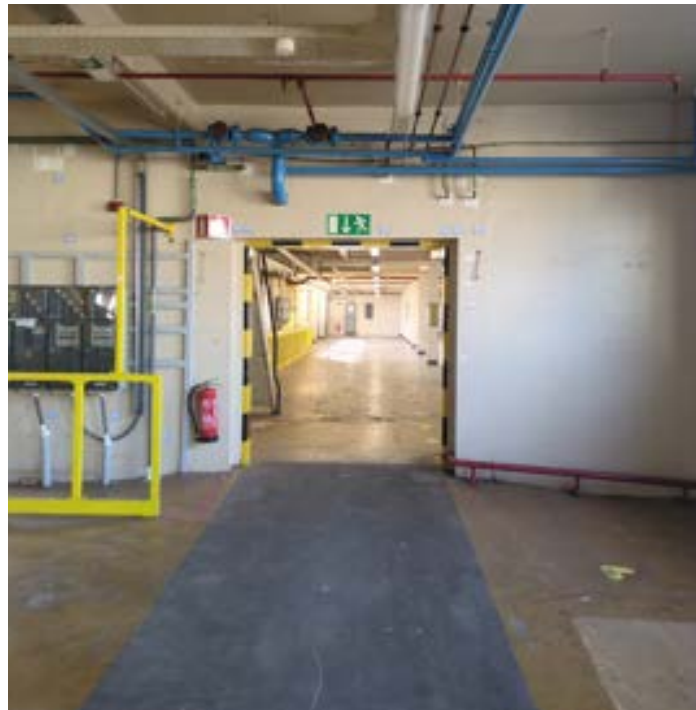
INSTALLATIES OP WANDEN



ENIGE BEHOUDEN MACHINES IN GEBOUW 2



BOUWSPOREN



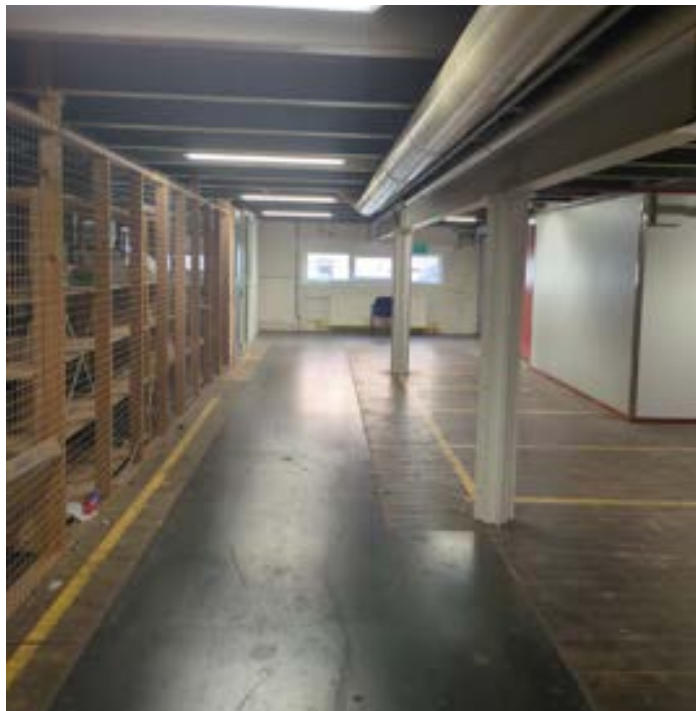
BUIZEN EN AFSCHEIDINGEN IN FELLE KLEUREN



TEGELWERK



BRANDDEUREN



HOUTEN VLOEREN NAMEN NIET DE GEUR VAN TABAK OP



GEDENKSTEEN



DE FABRIEK IN 1961
BRON: BGRONINGER ARCHIEVEN

5. Programma en inpassing - Ensemble

Kwaliteiten, kansen en beperkingen

Waar de bouwhistorische waarden vooral beschreven zijn met het oogmerk van bescherming, zijn de kernwaarden meer beschreven om de kwaliteiten, kansen en bedreigingen te duiden.

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Kwaliteiten

- Over de jaren zijn er delen van de fabriek bijgebouwd, verdiepingen opgebouwd en ingebouwd in binnenplaatsen. Ook zijn gebouwen gesloopt en vervangen. De gebouwen zijn de resultante van een continue proces van aanpassingen.
- De kernvolumes zijn geplaatst aan en in richting van de kavelbegrenzing, met uitzondering van de kantine.

Beperkingen

- Uitbreidingen die contrasteren met de aanvankelijke architectuur van het pand en uit puur praktische redenen werden gebouwd belemmeren de kernvolumes.

Kansen

- De helderheid in het ensemble terugbrengen.
- Voortbouwen op de stedenbouwkundige logica van het ensemble bij toevoeging van nieuwe volumes.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van een historisch gegroeid complex

Kwaliteiten

- Het huidige complex bestaat uit een lappendeken van bouwwerken die allemaal op een verschillend moment zijn gebouwd of aangepast.

Beperkingen

- In 1992 werden de gevels aan de buitenzijde van het complex bedekt met de huidige gevelpanelen waardoor de verschillende bouwfasen minder goed zichtbaar zijn.

Kansen

- Het toonbaar maken van de verschillende tijdslagen.
- De verscheidenheid aan tijdslagen binnen het fabriekscomplex biedt kansen voor aanpassing zonder de eenheid aan te tasten.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Kwaliteiten

- Het complex communiceert op verschillende manieren met de omgeving. Er is een verschil tussen de formele gevels aan de buitenzijde van de fabriek en de informele gevels gericht op de fabriekstraat. De formele gevels waren meer gesloten dan de informele gevels.
- Een uitzondering hierop zijn drie delen van de gevels die zijn te onderscheiden als een venster op de stad: de recrea-

tiezaal van gebouw 6, de kantine van gebouw 5 en de derde verdieping op gebouw 1.

- Op de formele gevels werd belettering toegepast als reclame voor de fabriek.

Beperkingen

- Door de gevelpanelen zijn de beletteringen niet meer zichtbaar en worden de gevelopeningen deels belemmerd waardoor de uitstraling van de gevels is aangetast.

Kansen

- In de minder representatieve gevels zijn meer kansen voor aanpassingen.
- Herstellen van de gevelopeningen door het verwijderen van de gevelpanelen.
- Benutten van de vensters op de stad door bijvoorbeeld een bijzondere functie toe te voegen.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Kwaliteiten

- Doordat de gebouwen ontworpen zijn op het functionele gebruik heeft elk gebouw andere ruimtelijke kenmerken en hierdoor een eigen karakter.

Beperkingen

- Veel hoogteverschillen tussen gebouwen doordat verdiepingshoogtes werden afgestemd op verschillende functies.

Kansen

- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.

Kernwaarde 5:

Sporen uit de tabaksproductie

Kwaliteiten

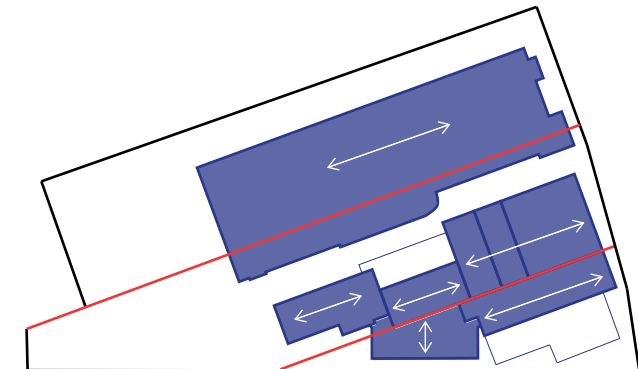
- Hoewel een groot deel van de oorspronkelijke indeling met interieurafterwerkingen niet behouden bleef, zijn nog sporen van het productieproces zichtbaar.

Beperkingen

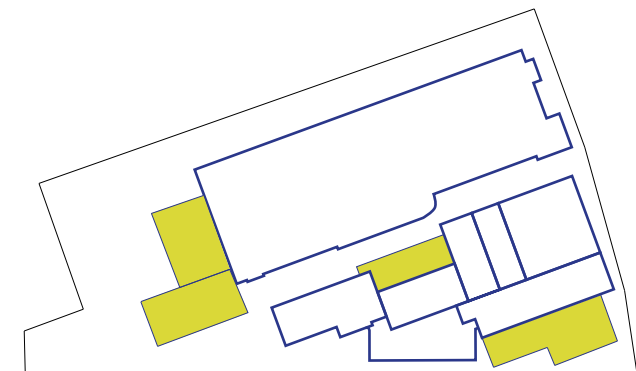
- Door het intensieve en puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen bleef het grootste deel van de oorspronkelijke interieurafterwerkingen niet behouden. Hierdoor wordt het complex nu ervaren als generiek fabrieksgebouw.

Kansen

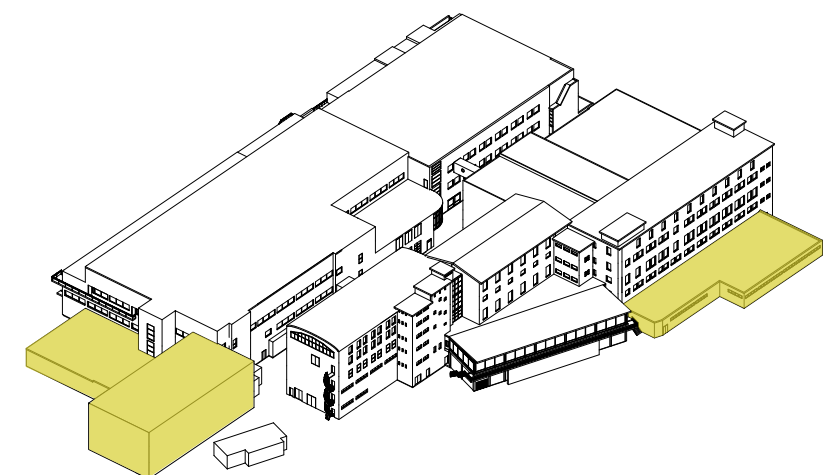
- Behoud van de nog aanwezige sporen van het productieproces om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken.



Oriëntatie kernvolumes



Secundaire volumes



5. Programma en inpassing - Gebouw 1

Kwaliteiten, kansen en beperkingen

Waar de bouwhistorische waarden vooral beschreven zijn met het oogmerk van bescherming, zijn de kernwaarden meer beschreven om de kwaliteiten, kansen en bedreigingen te duiden.

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Kwaliteiten

- Het gebouw heeft een heldere structuur waarbij de functies van de fabriek in verschillende delen van het gebouw zijn geplaatst. Bij uitbreidingen is doorgebouwd op deze structuur.

Beperkingen

- Door het inbouwen in het binnenterrein is de structuur van het gebouw niet meer beleefbaar en is er een onduidelijke routing ontstaan.

Kansen

- Herstel en beter benutten van de ruimtelijke en functionele kwaliteiten van de verschillende ruimtes.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Kwaliteiten

- Het exterieur van het pand werd uitgewerkt met rijke metselwerkdetails.

Beperkingen

- In 1992 werden de voorgevel en een deel van de zijgevel bedekt met de huidige gevelpanelen waardoor het metselwerk en de tijdslagen niet meer zichtbaar zijn.
- De oorspronkelijke kozijnen zijn vervangen voor moderne kozijnen waardoor het gevelbeeld is aangetast.
- De oorspronkelijke symmetrische gevelindelingen is aangeast door het aanpassen van gevelopeningen.

Kansen

- Met de renovatie kan de grandeur van de voorgevel worden teruggebracht.
- De verscheidenheid aan tijdslagen binnen het gebouw en fabriekscomplex biedt kansen voor aanpassing zonder de eenheid aan te tasten.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

- Het kantoorgedeelte van het fabrieksgebouw, gelegen aan de Paterswoldseweg, heeft een representatieve uitstraling. De zijgevel, gelegen aan de fabriekstraat, heeft grote gevelopeningen en hierdoor een meer open uitstraling.
- In 1934-1938 is er een derde verdieping op de eerste travee gebouwd die in contrast staat door de grote gevelope-

ningen die aansluiten bij de latere, moderne fabrieksgebouwen.

Beperkingen

- Doordat de gevelbeplating deels voor de kozijnen is geplaatst zijn de gevelopeningen kleiner en minder verticaal.
- Er is niet meer zichtbaar dat het complex een tabaksfabriek was.

Kansen

- De zijgevels zijn vaker aangepast en minder representatief en bieden daarom meer mogelijkheden voor aanpassingen.
- Het toonbaar maken van de verschillende tijdslagen.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Kwaliteiten

- Het gebouw was opgedeeld in traveeën voor kantoren, werkplaatsen, fabrieksruimte en magazijn, elk met een andere interieursfeer.

Beperkingen

- Het gebouw wordt ervaren als generiek fabrieksgebouw in plaats een specifieke tabaksfabriek.
- De beperkte hoogte van het magazijn is een beperking voor nieuwe functies.
- Gebrek aan daglicht in delen van het gebouw.

Kansen

- Verbeteren van de isolatiewaarde van de bouwkundige schil.
- Het terugbrengen van het binnenterrein als atrium voor daglicht en helderheid binnen de plattegrond.
- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.

Kernwaarde 5:

Sporen uit de tabaksproductie

Kwaliteiten

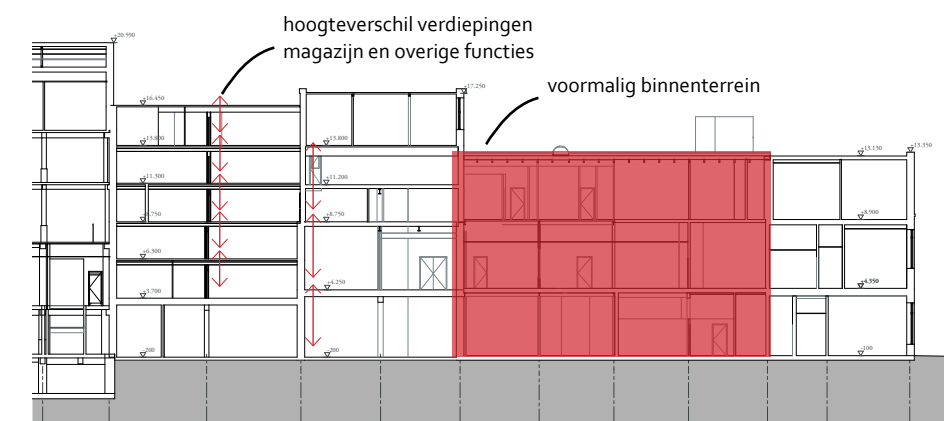
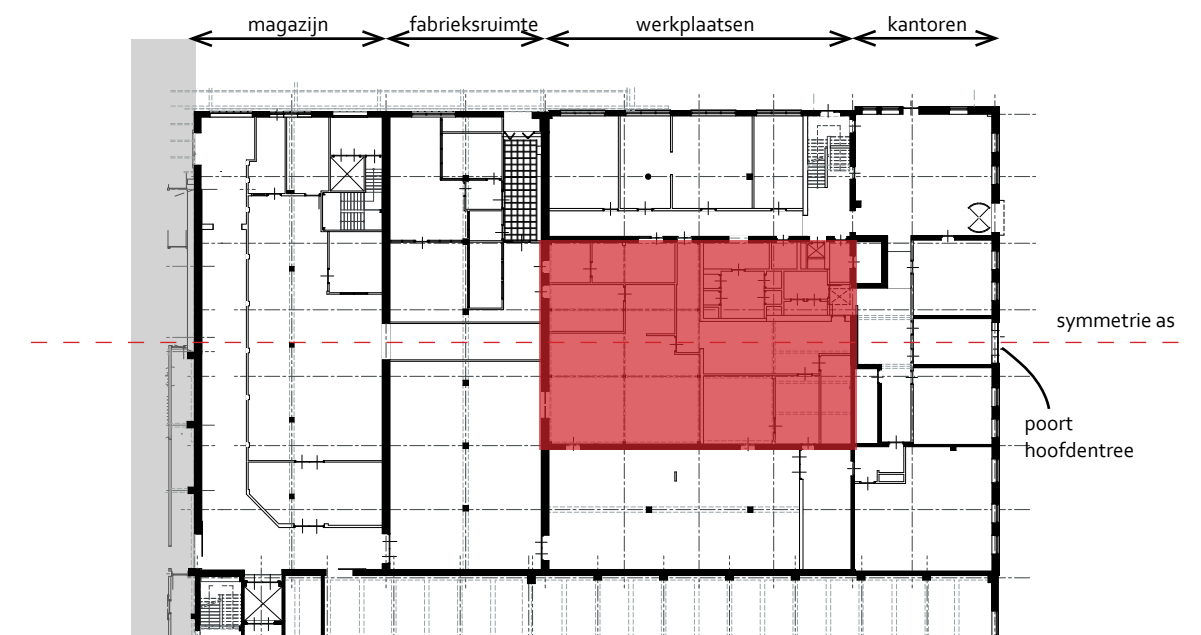
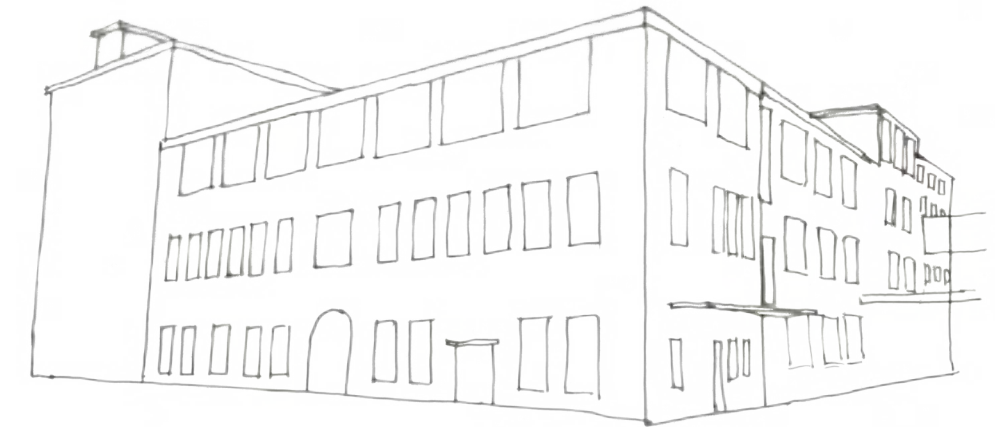
- Sporen uit de tabaksproductie, zoals de houten vloeren en bouwsporen.

Beperkingen

- Het grootste deel van de sporen bleef niet behouden.

Kansen

- Behoud en gebruik de sporen zo veel mogelijk in het ontwerp om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken.



5. Programma en inpassing - Gebouw 2

Kwaliteiten, kansen en beperkingen

Waar de bouwhistorische waarden vooral beschreven zijn met het oogmerk van bescherming, zijn de kernwaarden meer beschreven om de kwaliteiten, kansen en bedreigingen te duiden.

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Kwaliteiten

- In 1920 is gebouw 2 uitgebreid met een L vormig volume, waarbij werd aangesloten aan het bestaande gebouw.

Beperkingen

- De patio tussen gebouw 1 en gebouw 2 fungeerde als lichthof. De patio is dichtgebouwd.
- Door de aanbouwen tegen de plint is de opbouw van de gevel niet meer goed zichtbaar.

Kansen

- Herstel en beter benutten van de ruimtelijke en functionele kwaliteiten van de verschillende ruimtes.
- Terugbrengen helderheid van de gevel.
- De opbouwen op de gevel zijn later toegevoegd of aangepast en bieden ruimte voor aanpassing.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Kwaliteiten

- Het gebouw was een stijlbreuk met gebouw 1. Het werd opgetrokken in een gewapend betonskelet. De gevel is echter wel opgebouwd volgens principes in de klassieke architectuur, met een plint, een romp en een kroon. In de gevels is het betonskelet zichtbaar doordat de vlakinvullingen iets terug liggen.

Beperkingen

- In 1992 werden de voorgevel en een deel van de zijgevel bedekt met de huidige gevelpanelen waardoor de dieptewerking in de gevel niet meer zichtbaar is.
- De oorspronkelijke kozijnen zijn vervangen voor moderne kozijnen waardoor het gevelbeeld is aangetast.

Kansen

- De verscheidenheid aan tijdslagen binnen het gebouw en fabriekscomplex biedt kansen voor aanpassing zonder de eenheid aan te tasten.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

- De gevels aan de spoor- en straatzijde zijn representatieve gevels met verticale gevelopeningen. In de gevel aan de fabriekstraat zijde zijn grote ramen in de gevelvlakken toegepast, wat een meer horizontaal en open beeld geeft.
- Het productieproces is terug te zien in de gevelaan de spoorzijde in de mate van openheid. De tabakszolder had een gesloten gevel maar hier zijn later ramen in geplaatst.

Beperkingen

- Door het opbouwen van gebouw 1 tegen de rechter zijgevel tegen gebouw 2 aan is deze open zijgevel niet zichtbaar meer.
- Doordat de gevelbeplating deels voor de kozijnen is geplaatst zijn de gevelopeningen kleiner en minder verticaal.

Kansen

- Door het verwijderen van de gevelbeplating zullen de gevelopeningen weer zichtbaar worden.
- De later toegevoegde gevelopeningen bieden ruimte voor aanpassingen.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Kwaliteiten

- Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren.
- Daarnaast maakte het grote raamoppervlakken mogelijk, met ranke kozijnen, wat resulteert in lichte ruimtes.
- In een aantal ruimtes zijn nog installaties en interieurafwerkingen van de fabriek zichtbaar.

Beperkingen

- De constructie loopt door van binnen naar buiten en vormt daardoor een koudebrug. Het gebouw kan echter niet aan de buitenzijde worden geïsoleerd omdat de materialiteit van de gevel een belangrijke waarde is van het gebouw.

Kansen

- Verbeteren van de isolatiewaarde van de bouwkundige schil.
- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.

Kernwaarde 5:

Sporen uit de tabaksproductie

Kwaliteiten

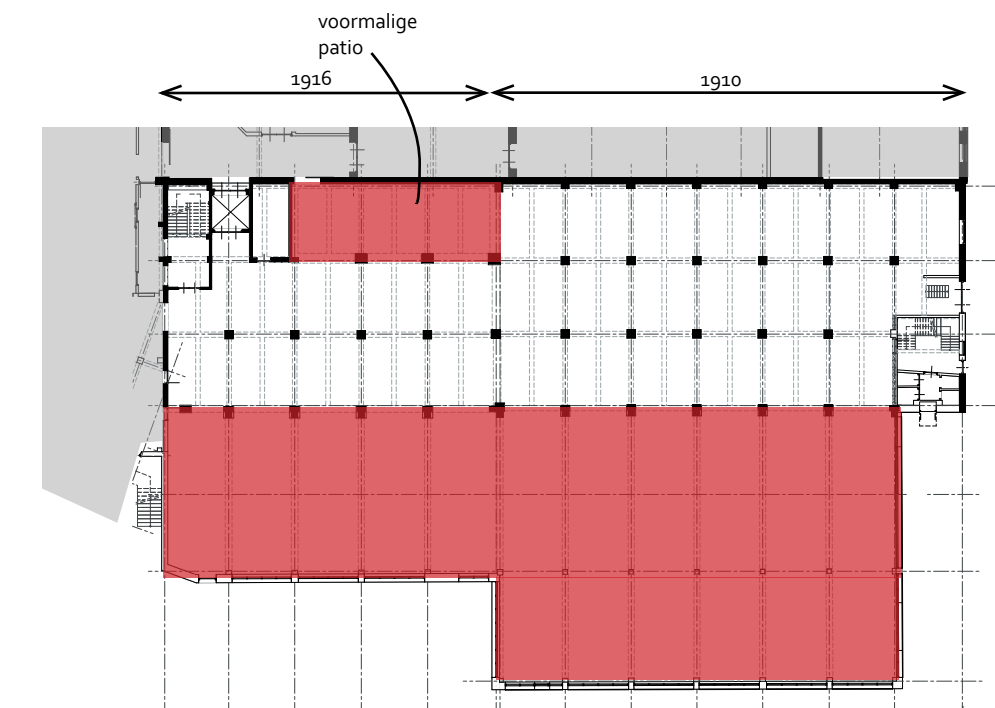
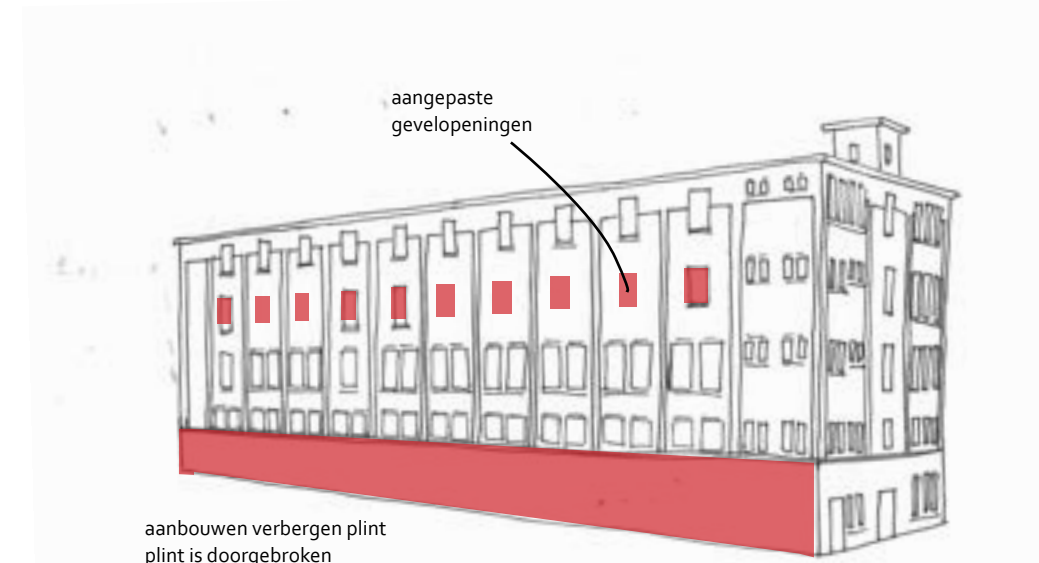
- Sporen uit de tabaksproductie, zoals installaties, branddeuren en afwerkingen.

Beperkingen

- Het grootste deel van de sporen bleef niet behouden.

Kansen

- Behoud en gebruik de sporen zo veel mogelijk in het ontwerp om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken.



5. Programma en inpassing - Gebouw 4 en 5

Kwaliteiten, kansen en beperkingen

Waar de bouwhistorische waarden vooral beschreven zijn met het oogmerk van bescherming, zijn de kernwaarden meer beschreven om de kwaliteiten, kansen en bedreigingen te duiden.

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Kwaliteiten

- In 1961 werd gebouw 5, de kantine, aangebouwd. Deze kantine staat in contrast met de overige bebouwing door de afwijkende stramienrichting en de open uitstraling.

Beperkingen

- Gebouw 4 is aan alle zijden begrensd door andere fabrieksgebouwen en aanbouwen.

Kansen

- Herstel en beter benutten van de ruimtelijke en functionele kwaliteiten van de verschillende ruimtes.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Kwaliteiten

- Het gebouw is, net zoals gebouw 2, opgetrokken in een gewapend betonskelet. Naar mate de tijd verstreek werden gevels simpeler in opzet, wat zichtbaar is in gebouw 4 in vergelijking met gebouw 2.

Beperkingen

- In 1992 werd de gevel aan de spoorzijde bedekt met de huidige gevelpanelen waardoor de dieptewerking in de gevel niet meer zichtbaar is.

Kansen

- De verscheidenheid aan tijdslagen binnen het gebouw en fabriekscomplex biedt kansen voor aanpassing zonder de eenheid aan te tasten.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Kwaliteiten

- De gevel aan de spoorzijde is gesloten. In de gevel aan de fabriekstraat zijde zijn grote ramen in de gevelvlakken toegepast, wat een meer horizontaal en open beeld geeft
- De luchtbrug werd aangelegd als snelle verbinding tussen gebouw 1 en gebouw 6.

Beperkingen

- De luchtbrug belemmert voor een deel de gevel.

Kansen

- Door het verwijderen van de gevelbeplating zullen de gevelopeningen weer zichtbaar worden.
- Doordat gevelopeningen in de gevel zijn aangepast is er ruimte voor aanpassingen.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Kwaliteiten

- Door het gebruik van een betonskelet konden grote overspanningen worden gemaakt zonder de toepassing van dragende muren.
- Daarnaast maakte het grote raamoppervlakken mogelijk, met ranke kozijnen, wat resulteert in lichte ruimtes.
- In een aantal ruimtes zijn nog installaties en interieurafwerkingen van de fabriek zichtbaar.

Beperkingen

- De constructie loopt door van binnen naar buiten en vormt daardoor een koudebrug. Het gebouw kan echter niet aan de buitenzijde worden geïsoleerd omdat de materialiteit van de gevel een belangrijke waarde is van het gebouw.

Kansen

- Verbeteren van de isolatiewaarde van de bouwkundige schil.
- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.

Kernwaarde 5:

Sporen uit de tabaksproductie

Kwaliteiten

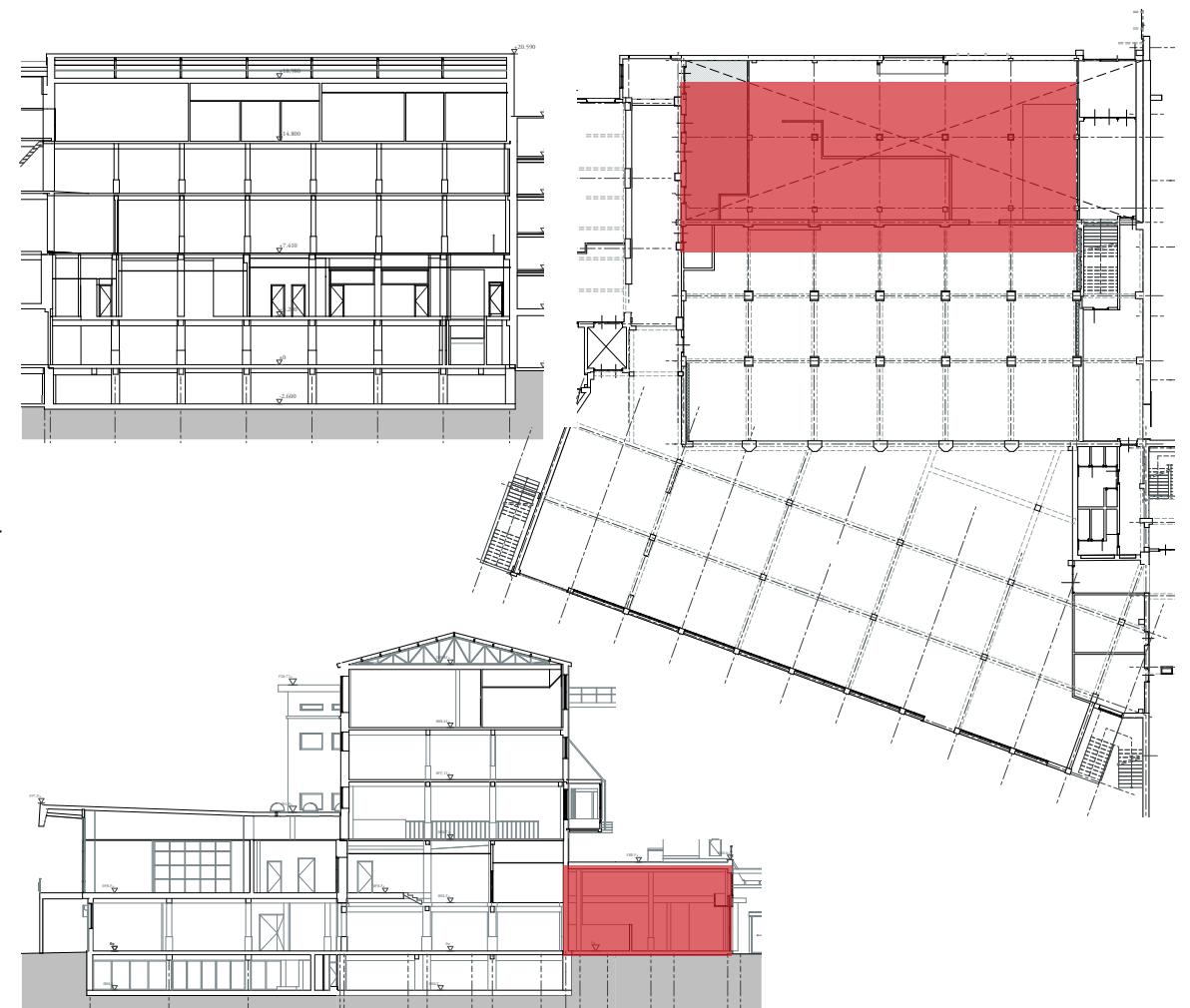
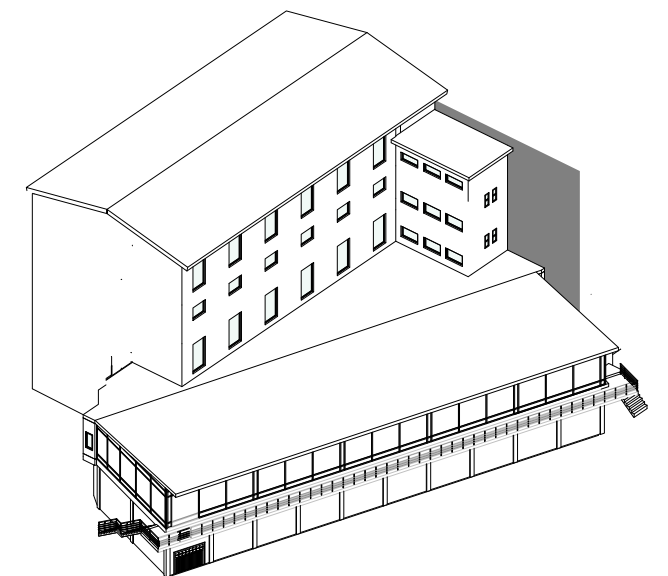
- Sporen uit de tabaksproductie, zoals installaties, branddeuren en afwerkingen.

Beperkingen

- Het grootste deel van de sporen bleef niet behouden.

Kansen

- Behoud en gebruik de sporen uit de tabaksproductie zo veel mogelijk in het ontwerp om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken.



5. Programma en inpassing - Gebouw 6

Kwaliteiten, kansen en beperkingen - Gebouw 6

Waar de bouwhistorische waarden vooral beschreven zijn met het oogmerk van bescherming, zijn de kernwaarden meer beschreven om de kwaliteiten, kansen en bedreigingen te duiden.

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Kwaliteiten

- Gebouw 6 is als laatste aan het aaneensluitende complex gebouwd en de kopgevel vormt daarmee de beëindiging van het complex.
- De toiletten, kleedkamers en het trappenhuis is als een apart volume toegevoegd.

Beperkingen

- Het volume van de kleedkamers en trappenhuis scheurt los van het gebouw.

Kansen

- De kopgevel van gebouw 6 biedt kans voor een verbijzondering als beëindiging van het complex.
- Herstel en beter benutten van de ruimtelijke en functionele kwaliteiten van de verschillende ruimtes.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Kwaliteiten

- Het gebouw is opgetrokken in een gewapend beton skelet en gedekt door een gebogen tonschaaldakconstructie uit gerasterde Bimsbeton dakplaten. De gevel is ingevuld met metselwerk.

Beperkingen

- In 1992 werd de gevel aan de spoorzijde bedekt met de huidige gevelpanelen waardoor het beton skelet met de metselwerk invulling niet meer zichtbaar is.

Kansen

- De verscheidenheid aan tijdslagen binnen het gebouw en fabriekscomplex biedt kansen voor aanpassing zonder de eenheid aan te tasten.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Kwaliteiten

- De verschillende functies, recreatiezaal en fabrieksruimte, zijn duidelijk zichtbaar in de gevels.

Beperkingen

- De plint van het gebouw is gesloten. De begane grond heeft door het plaatsen van een extra verdieping bijna geen ramen.

Kansen

- Door de plint deels te openen wordt dit een bruikbare ruimte. Hierbij moet rekening worden gehouden met de uistraling van de gevel en de expressie van functies.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Kwaliteiten

- Grote verdiepingshoogte.
- Op de bovenste verdieping is een bijeenkomstruimte gemaakt met veel daglicht en grote ruimtelijke kwaliteit.

Beperkingen

- De constructie loopt door van binnen naar buiten en vormt daardoor een koudebrug. Het gebouw kan echter niet aan de buitenzijde worden geïsoleerd omdat de materialiteit van de gevel een belangrijke waarde is van het gebouw.

Kansen

- Verbeteren van de isolatiewaarde van de bouwkundige schil.
- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.

Kernwaarde 5:

Sporen uit de tabaksproductie

Kwaliteiten

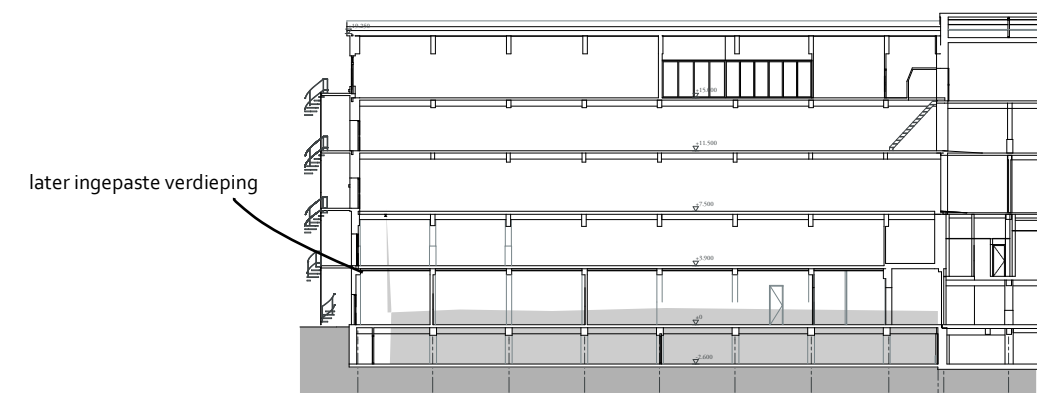
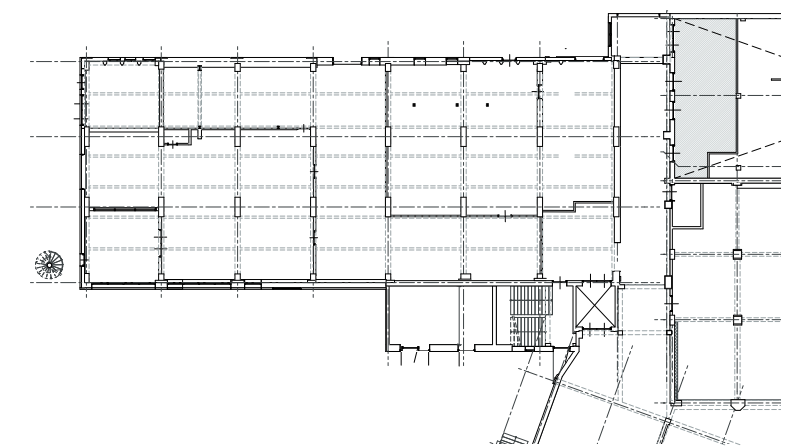
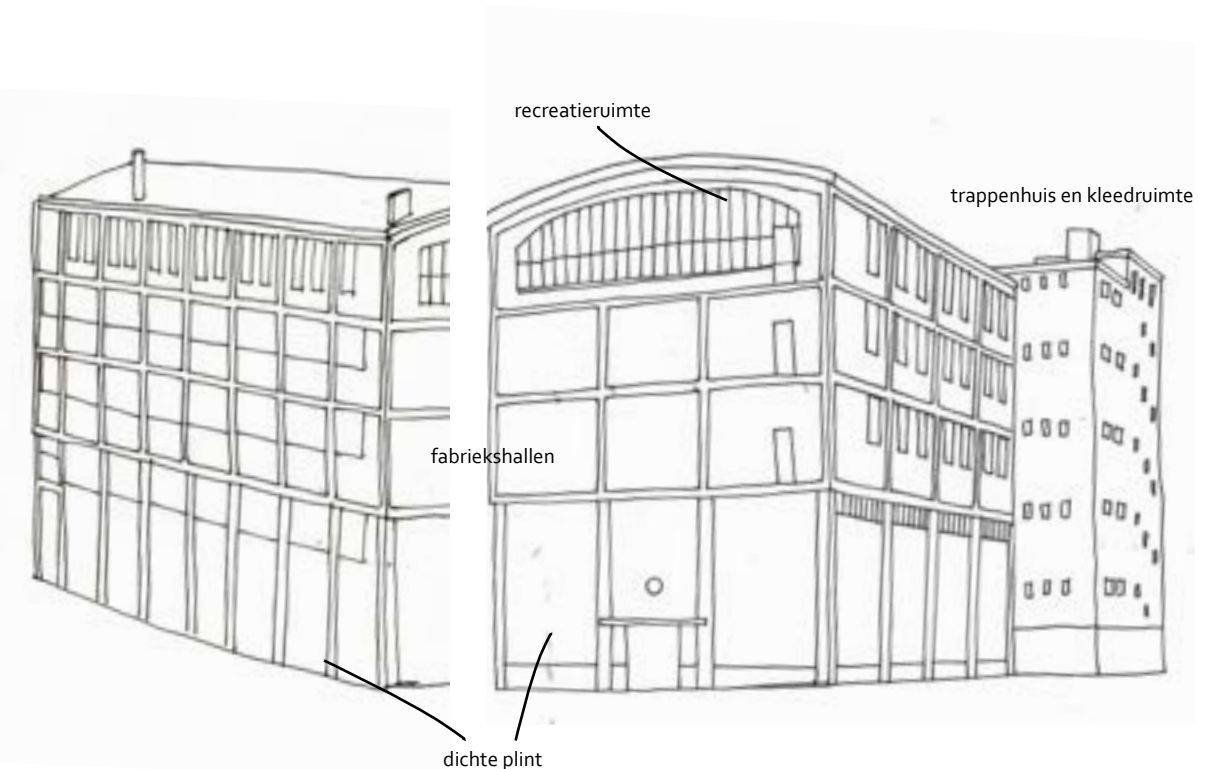
- Sporen uit de tabaksproductie, zoals installaties, branddeuren en afwerkingen.

Beperkingen

- Het grootste deel van de sporen bleef niet behouden.

Kansen

- Behoud en gebruik de sporen uit de tabaksproductie zo veel mogelijk in het ontwerp om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken.





DE FABRIEK IN 1961
BRON: BGRONINGER ARCHIEVEN

6. Restauratievisie

Inleiding

Restauratieladder

Om een gebouw of complex van gebouwen voor de toekomst te bewaren is herstel en goed onderhoud vanzelfsprekend van groot belang. Kleine verbeteringen, zoals op het gebied van verduurzaming kunnen hier ook een positieve bijdrage aan leveren. Hiervoor hanteren wij de restauratieladder van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). Deze ladder is gebaseerd op het Charter van Venetië uit 1965, het internationale handvest voor behoud en restauratie van monumenten.

De restauratieladder onderscheidt drie in voorkeur aflopende ingreepniveaus – laddertreden – voor restaureren:

- 1 Conserveren: bestaande situatie blijft zoveel mogelijk intact. Ingrenen dienen uitsluitend om verval te stoppen en verdere aantasting te voorkomen.
- 2 Repareren: beschadigde onderdelen kunnen worden gerepareerd, waarbij niet meer materiaal wordt vervangen of toegevoegd dan strikt noodzakelijk is.
- 3 Vernieuwen: als reparatie niet meer mogelijk is, mag er worden vernieuwd of vervangen op basis van (in voorkeur aflopend):
 - » kopiëren
 - » imiteren
 - » verbeteren

Toekomstbestendig

Bij het Niemeyer complex is sprake van een herbestemming. Om het complex toekomstbestendig te maken, zal er een passend nieuw gebruik ontwikkeld moeten worden dat onvermijdelijk gevolgen heeft voor de bestaande gebouwen. Dit dient met zorg voor de cultuurhistorische waarden te gebeuren. Daartoe is een restauratievisie ontwikkeld. Deze restauratievisie is gericht op behoud en versterking van cultuurhistorische waarden van het complex. Deze cultuurhistorische waarden liggen zowel in het bouwhistorische materiaal als in de kernwaarden besloten. Bij de voorliggende en toekomstige opgaven zal voortdurend moeten worden gezocht naar een goede balans tussen behoud en vernieuwing. Behoud en versterking van de kernwaarden is dan voorwaarde voor een respectvolle en betekenisvolle transformatie. De kernwaarden kunnen tot inspiratie dienen bij toekomstige ontwikkeling en de betekenis van de plek versterken.

WAT IS EEN RESTAURATIEVISIE?

Een restauratievisie is geen ontwerp. Het is een visie op hoe het gebouw op een goede manier hersteld en aangepast kan worden met behoud en versterking van de monumentale kernwaarden. Bij een ontwerp dient de restauratievisie steeds als toetssteen te worden gebruikt om te bezien of voorstellen bijdragen aan het behoud en de versterking van de monumentale waarden. Hiermee voorkom je dat de ingrepen verworden tot een verzameling losse ingrepen die door gebrek aan samenhang niet bijdragen aan het behoud het monumentale karakter van het complex.

6. Restauratievisie - Ensemble

Aanbevelingen vanuit kernwaarden

Respectvolle transformatie door ontwerpen vanuit de kernwaarden

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Visie

Opschonen bestaande situatie, volumes die puur functioneel zijn en niet in analogie met het bestaande zijn gebouwd verwijderen, helderheid terugbrengen.

Uitwerking

- Verwijderen van aanbouwen zodat de plint van de gebouwen weer zichtbaar worden.
- Bij het plaatsen van nieuwe volumes rekening houden met de richting en schaal van de bestaande bebouwing.
- De bestaande gebouwen zijn in dezelfde richting georiënteerd, met uitzondering van gebouw 5 dat een podium vormt naar het spoor. Dit kan inspiratie vormen voor de oriëntatie van de nieuwbouw.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van een historisch gegroeid complex

Visie

Herstel de uitstraling van het oorspronkelijke ontwerp. Nieuwe volumes vormen een nieuwe tijdslaag.

Uitwerking

- Verwijderen van de gevelbeplating uit 1992; terugbrengen van de oorspronkelijke materialen van de gevels.
- Bijvoorbeeld door de toepassing van hedendaagse materialen, technieken en kleur kan een nieuwe tijdslaag worden benadrukt.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Visie

Het fabriekscomplex was gesloten voor de buitenwereld. De context verandert, de fabriek wordt geopend voor het publiek. De fabriek moet echter afleesbaar blijven als tabaksfabriek, en niet een generiek gebouwencomplex.

Uitwerking

- Behoud het beeld van de representatieve buitenzijde en de open binnenzijde van de fabriek.
- De representatieve buitenzijde en open binnenzijde kan inspiratie vormen voor een nieuw volume.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Visie

Doordat de gebouwen werden ontworpen voor het functionele gebruik heeft elk gebouwen kenmerken die hierbij aansluiten.

Uitwerking

- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.
- Benadrukken van het karakter van elk gebouw.

Kernwaarde 5:

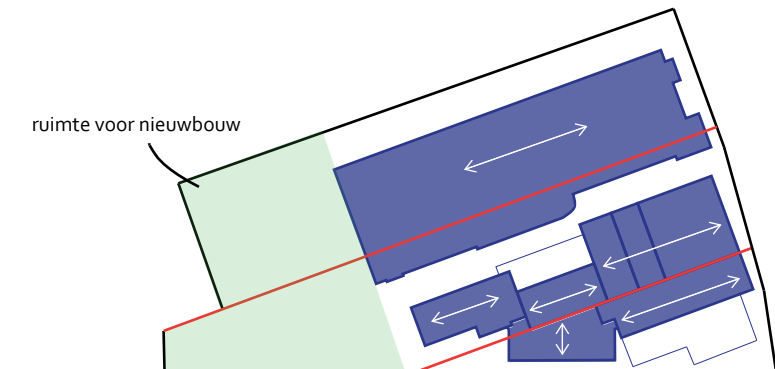
Sporen uit de tabaksproductie

Visie

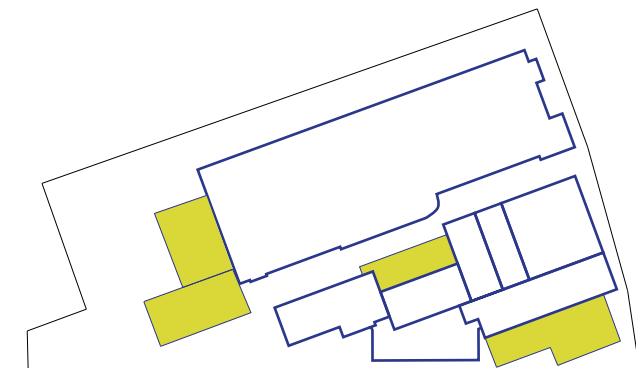
Om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken is het belangrijk om deze onderdelen zo veel mogelijk te behouden en eventueel te gebruiken in het ontwerp.

Uitwerking

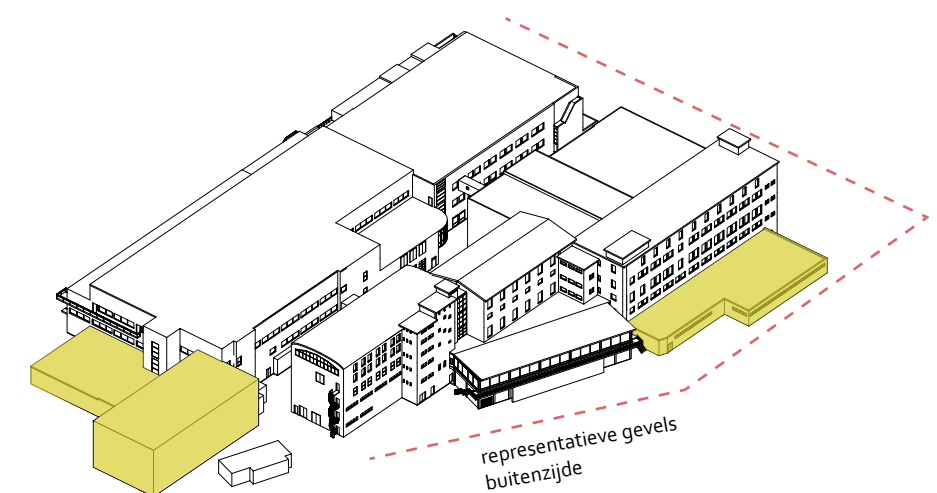
- Behoud of terug brengen van onderdelen die herinneren aan het verleden van de tabaksfabriek, zoals de belettering op de gevels en de loopbruggen en verbindingen tussen de gebouwen.



Oriëntatie kernvolumes



Secundaire volumes



6. Restauratievisie - Gebouw 1

Aanbevelingen vanuit kernwaarden

Respectvolle transformatie door ontwerpen vanuit de kernwaarden

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Visie

Opschonen bestaande situatie, volumes die niet in analogie met het bestaande zijn gebouwd en puur functionele toevoegingen zijn verwijderen, helderheid terugbrengen. Nieuwe volumes zijn duidelijk een nieuwe tijdslaag.

Uitwerking

- Verwijderen van de bebouwing in het voormalige binnen-terrein.
- Helderheid in routing aanbrengen.
- Nieuwe tijdslagen zichtbaar maken en gebruik maken van nieuwe technieken, zoals in eerdere uitbreidingen ook is gedaan.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Visie

Herstel de uitstraling van het oorspronkelijke ontwerp.

Uitwerking

- Verwijderen van de gevelbeplating uit 1992; terugbrengen van de oorspronkelijke materialen van de gevel.
- Onderzoeken mogelijkheid verwijderen verf van voorgevel.
- Reconstrueren van de oorspronkelijke kozijnen.
- Entree opnieuw in poort plaatsen.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Visie

Het fabriekscomplex was gesloten voor de buitenwereld. De context verandert, de fabriek wordt geopend voor het publiek. De fabriek moet echter afleesbaar blijven als tabaksfabriek, en niet een generiek gebouwencomplex.

Uitwerking

- Door het verwijderen van de gevelbeplating zullen de oude gevelopeningen weer zichtbaar worden.
- Breng onderdelen terug die herinneren aan het verleden van de tabaksfabriek, zoals de belettering op de voorgevel en achtergevel.
- Maak gebruik van de grote gevelopeningen op de tweede verdieping door een passende functie toe te passen.
- De gevel aan de fabriekstraat biedt meer kansen voor het openen van het gebouw omdat hier meerdere aanpassingen zichtbaar zijn.
- Isoleren van de gevels aan de binnenzijde zodat de buitenzijde van de gevel behouden blijft.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Visie

Doordat de gebouwe werden ontworpen voor het functionele gebruik heeft elk gebouwen kenmerken die hierbij aansluiten.

Uitwerking

- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.
- De lage verdiepingshoogte is kenmerkend voor het magazijn. Vloeren kunnen voor een deel worden weggehaald, maar de oorspronkelijke vloerhoogte moet zichtbaar blijven.

Kernwaarde 5:

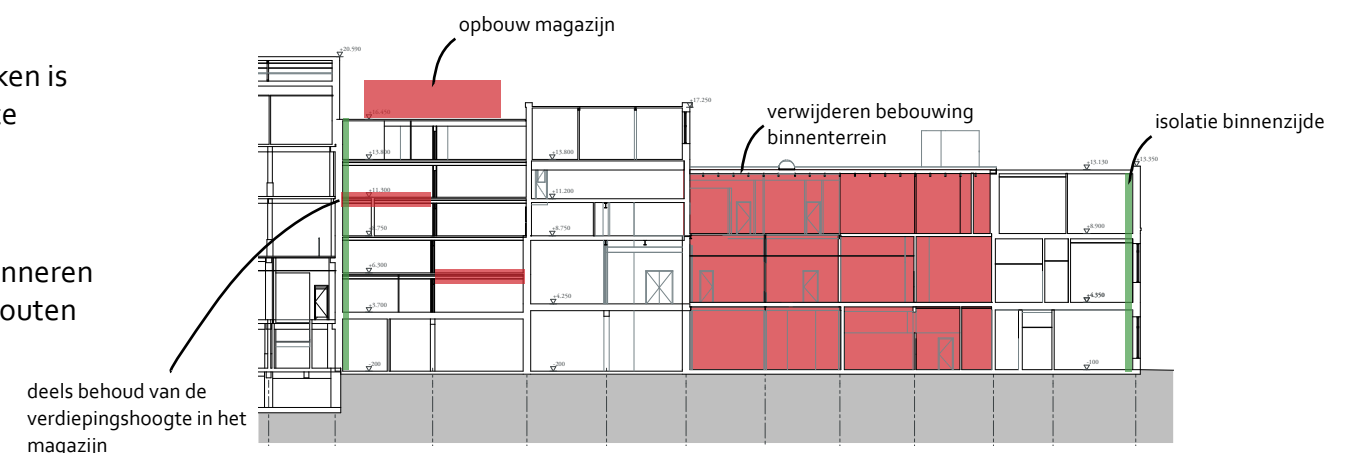
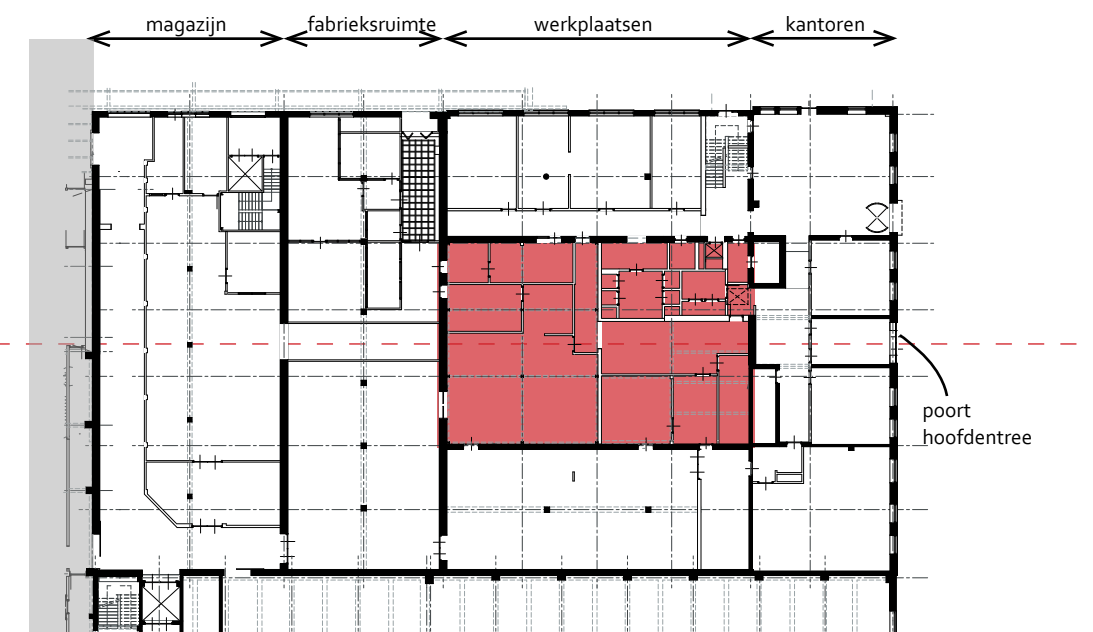
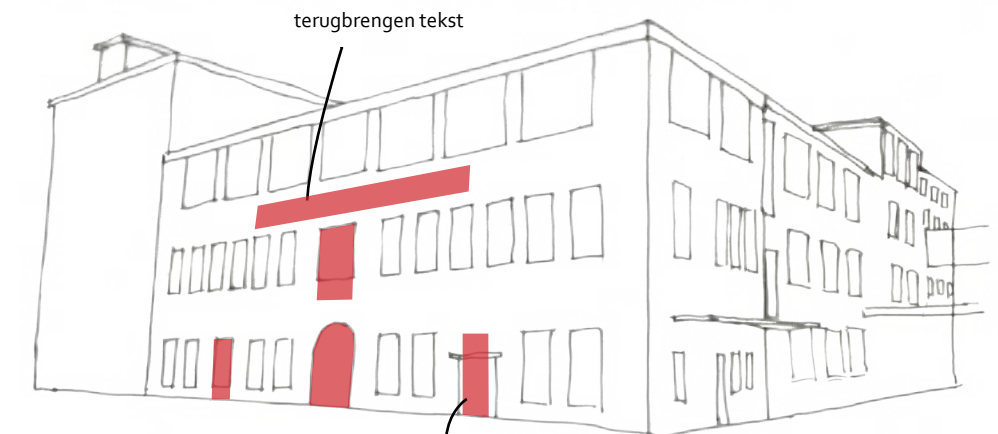
Sporen uit de tabaksproductie

Visie

Om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken is het belangrijk om deze onderdelen zo veel mogelijk te behouden en eventueel te gebruiken in het ontwerp.

Uitwerking

- Behoud of terug brengen van onderdelen die herinneren aan het verleden van de tabaksfabriek, zoals de houten vloeren en installaties.



6. Restauratievisie - Gebouw 2

Aanbevelingen vanuit kernwaarden

Respectvolle transformatie door ontwerpen vanuit de kernwaarden

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Visie

Opschonen bestaande situatie, volumes die niet in analogie met het bestaande zijn gebouwd en puur functionele toevoegingen zijn verwijderen, helderheid terugbrengen. Nieuwe volumes zijn duidelijk een nieuwe tijdslaag.

Uitwerking

- De aanbouwen tegen de plint zijn uit puur praktische redenen werden gebouwd en botsen met de architectuur van gebouw 4. Deze aanbouwen kunnen worden gesloopt zodat de plint weer zichtbaar wordt.
- De patio is dichtgebouwd en zou kunnen worden teruggebracht in het ontwerp.
- Opbouwen zijn mogelijk zijn later geplaatst en mogelijk aan te passen (m.u.v. trappenhuis voorzijde).

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Visie

Herstel de uitstraling van het oorspronkelijke ontwerp.

Uitwerking

- Verwijderen van de gevelbeplating uit 1992; terugbrengen van de oorspronkelijke materialen van de gevel. Hierdoor worden de penanten weer zichtbaar.
- Entree opnieuw in voorgevel plaatsen.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Visie

Het fabriekscomplex was gesloten voor de buitenwereld. De context verandert, de fabriek wordt geopend voor het publiek. De fabriek moet echter afleesbaar blijven als tabaksfabriek, en niet een generiek gebouwencomplex.

Uitwerking

- Door het verwijderen van de gevelbeplating zullen de gevelopeningen groter worden.

- De later toegevoegde gevelopeningen kunnen worden vergroot naar maat A.
- Breng onderdelen terug die herinneren aan het verleden van de tabaksfabriek, zoals de belettering op gevel aan de spoorzijde
- Isoleren van de gevels aan de binnenzijde zodat de buitenzijde van de gevel behouden blijft.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Visie

Door het intensieve en puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen bleef het grootste deel van de oorspronkelijke interieurafwerkingen niet behouden. Hierdoor wordt het complex nu ervaren als generiek fabrieksgebouw. Onderdelen die herinneren aan de geschiedenis van het fabrieksproces moeten daarom zo veel mogelijk behouden worden

Uitwerking

- Bewaren van de openheid van de plattegrond die kenmerkend is voor het beton skelet.

Kernwaarde 5:

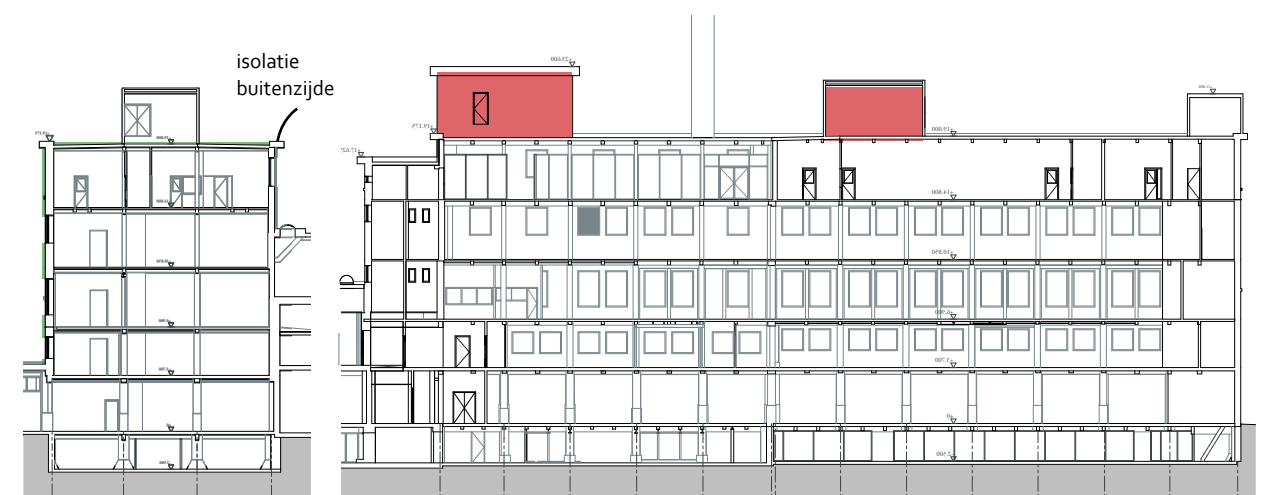
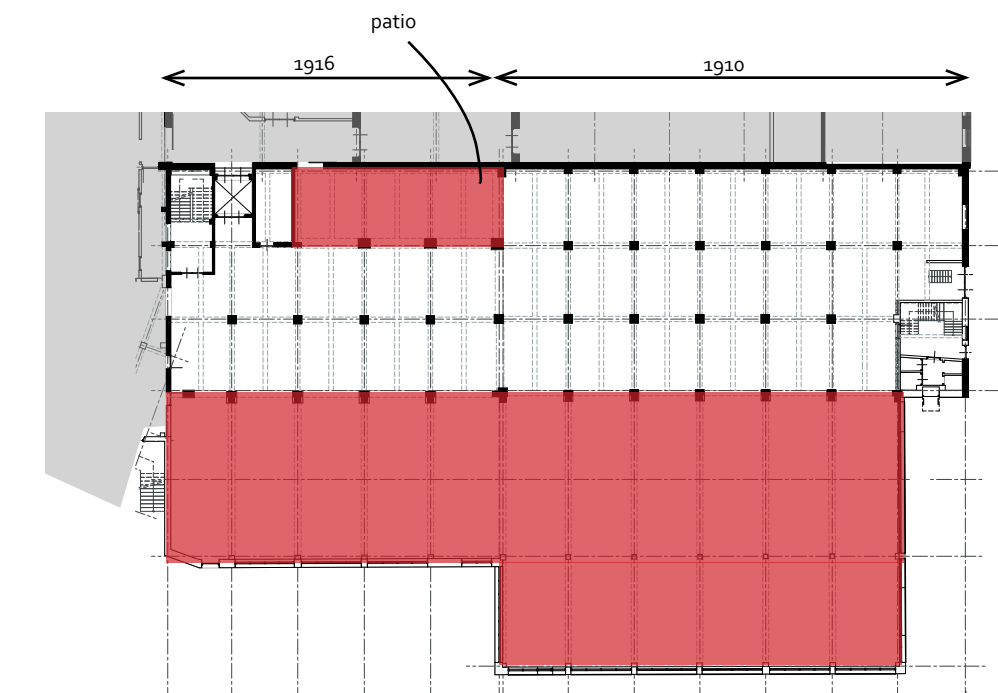
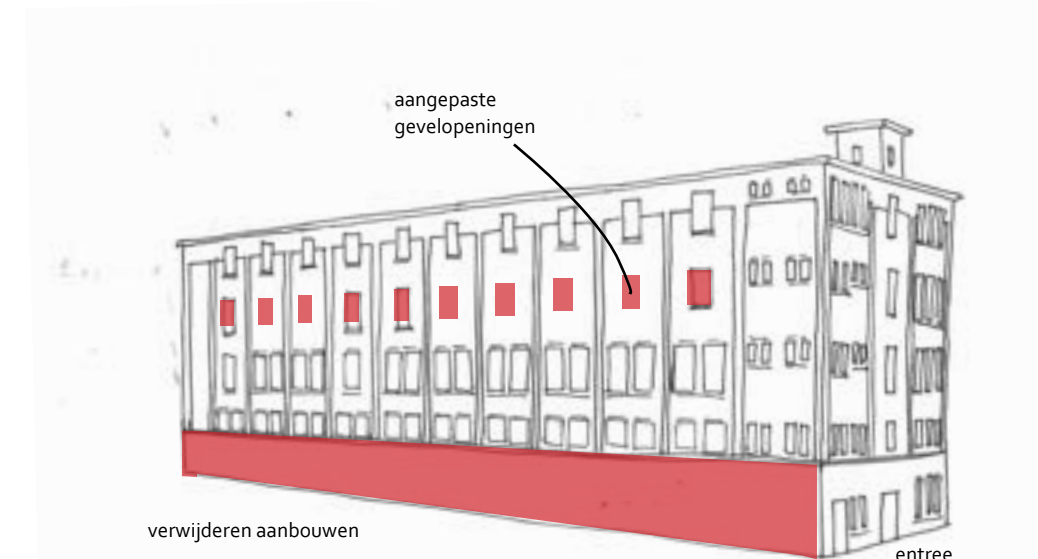
Sporen uit de tabaksproductie

Visie

Om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken is het belangrijk om deze onderdelen zo veel mogelijk te behouden en eventueel te gebruiken in het ontwerp.

Uitwerking

- Behoud of terug brengen van onderdelen die herinneren aan het verleden van de tabaksfabriek, zoals de installaties.



6. Restauratievisie - Gebouw 4 en 5

Aanbevelingen vanuit kernwaarden

Respectvolle transformatie door ontwerpen vanuit de kernwaarden

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Visie

Opschonen bestaande situatie, volumes die niet in analogie met het bestaande zijn gebouwd en puur functionele toevoegingen zijn verwijderen, helderheid terugbrengen. Nieuwe volumes zijn duidelijk een nieuwe tijdslaag.

Uitwerking

- De kantine die tegen de plint van gebouw 4 is aangebouwd heeft architectonische kwaliteit door het contrast op de bestaande bebouwing. Het gebouw stelt zich open en vormt een podium naar de stad. Daarom is deze aanbouw waardevol om te behouden.
- De aanbouw aan de andere zijde heeft geen architectonische waarde en is een puur functionele toevoeging.
- De luchtbrug werd toegevoegd na de bouw van gebouw 6 als snelle verbinding tussen gebouw 1 en gebouw 6 en is daarmee een belangrijk onderdeel van de routing van het complex.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Visie

Herstel de uitstraling van het oorspronkelijke ontwerp.

Uitwerking

- Verwijderen van de gevelbeplating uit 1992; terugbrengen van de oorspronkelijke materialen van de gevel. Hierdoor worden de penanten weer zichtbaar.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Visie

Het fabriekscomplex was gesloten voor de buitenwereld. De context verandert, de fabriek wordt geopend voor het publiek. De fabriek moet echter afleesbaar blijven als tabaksfabriek, en niet een generiek gebouwencomplex.

Uitwerking

- Door het verwijderen van de gevelbeplating zullen de gevelopeningen groter worden.
- De gevel aan de fabriekstraat biedt meer kansen voor het openen van het gebouw.
- Isoleren van de gevels aan de binnenzijde zodat de buitenzijde van de gevel behouden blijft.
- De gevelinvulling van gebouw 5 is niet origineel en kan aangepast worden.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Visie

Door het intensieve en puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen bleef het grootste deel van de oorspronkelijke interieurafwerkingen niet behouden. Hierdoor wordt het complex nu ervaren als generiek fabrieksgebouw. Onderdelen die herinneren aan de geschiedenis van het fabrieksproces moeten daarom zo veel mogelijk behouden worden

Uitwerking

- Bewaren van de openheid van de plattegrond die kenmerkend is voor het beton skelet.

Kernwaarde 5:

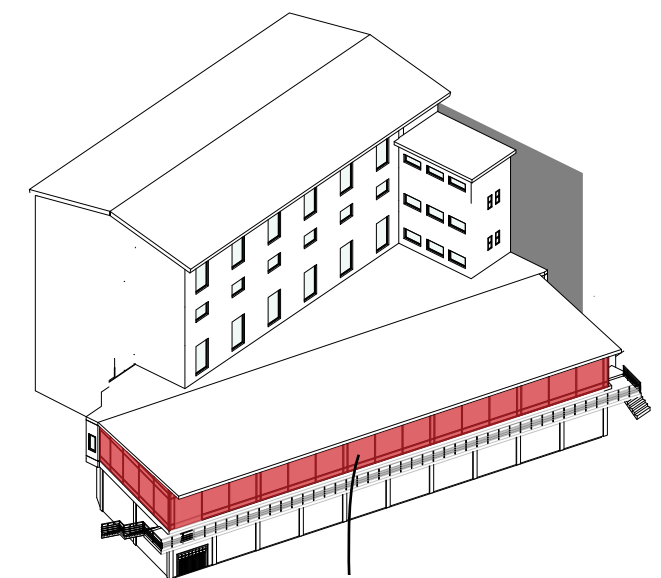
Sporen uit de tabaksproductie

Visie

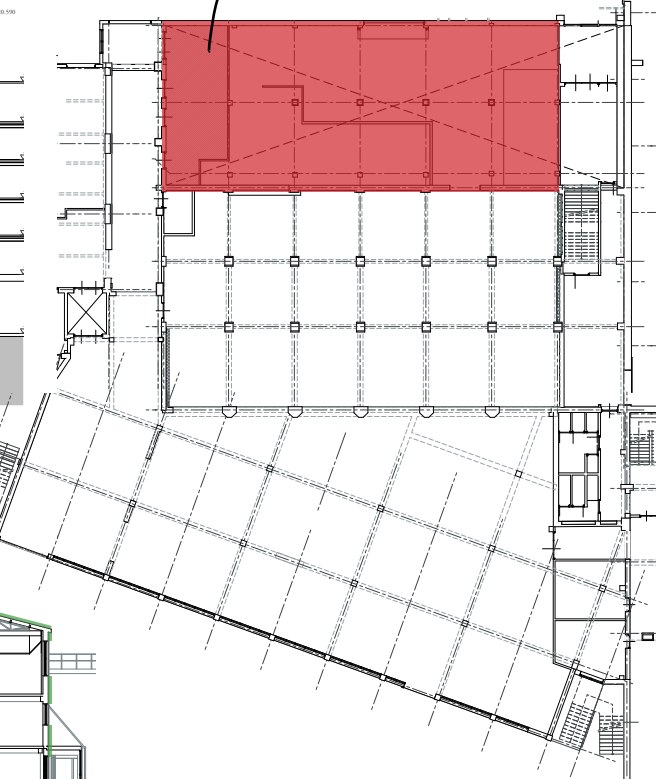
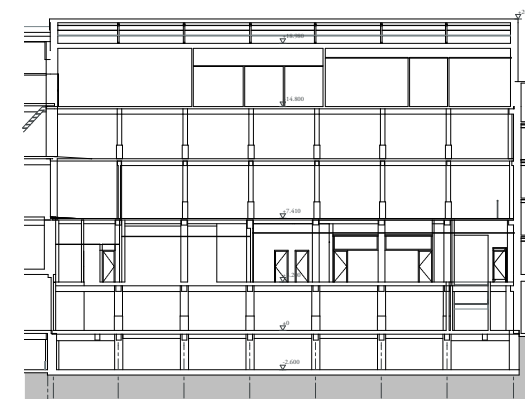
Om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken is het belangrijk om deze onderdelen zo veel mogelijk te behouden en eventueel te gebruiken in het ontwerp.

Uitwerking

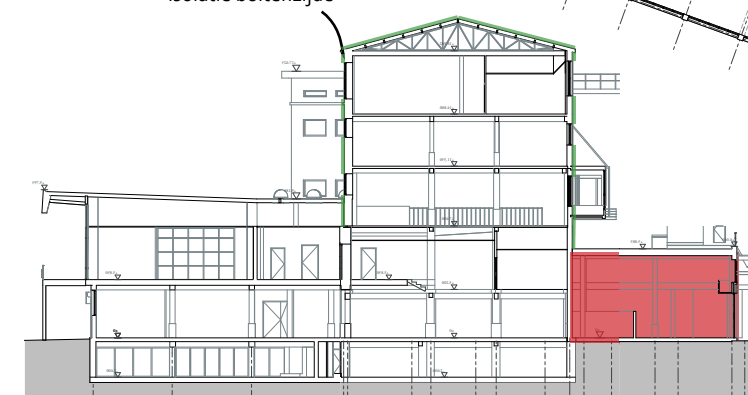
- Behoud of terug brengen van onderdelen die herinneren aan het verleden van de tabaksfabriek, zoals de installaties.



niet origineel
verwijderen functionele aanbouw



isolatie buitenzijde



6. Restauratievisie - Gebouw 6

Aanbevelingen vanuit kernwaarden

Respectvolle transformatie door ontwerpen vanuit de kernwaarden

Kernwaarde 1:

Bijbouwen, opbouwen, inbouwen

Visie

Opschonen bestaande situatie, volumes die niet in analogie met het bestaande zijn gebouwd en puur functionele toevoegingen zijn verwijderen, helderheid terugbrengen. Nieuwe volumes zijn duidelijk een nieuwe tijdslaag.

Uitwerking

- Als afsluiting van het complex biedt de achtergevel van gebouw 6 ruimte voor verbijzondering, zoals het grote venster op de bovenste verdieping en de trap.
- De dienende functies, het trappenhuis en de kleedkamers, zijn als aanbouw toegevoegd aan het volume. Dit is kenmerkend voor het fabriekscomplex en moet behouden blijven.

Kernwaarde 2:

Staalkaart van kenmerkende fabrieksgebouwen

Visie

Herstel de uitstraling van het oorspronkelijke ontwerp.

Uitwerking

- Verwijderen van de gevelbeplating uit 1992; terugbrengen van de oorspronkelijke materialen van de gevel.

Kernwaarde 3:

Complex met twee gezichten

Visie

Het fabriekscomplex was gesloten voor de buitenwereld. De context verandert, de fabriek wordt geopend voor het publiek. De fabriek moet echter afleesbaar blijven als tabaksfabriek, en niet een generiek gebouwencomplex.

Uitwerking

- Er kunnen openingen worden gemaakt in de plint zolang het duidelijk blijft dat het gebouw bestaat uit een betonskelet met invulling.
- Nieuwe openingen moeten duidelijk een nieuwe toevoeging zijn.

- Maak gebruik van de grote gevelopening op de bovenste verdieping door een passende functie toe te passen.
- Isoleren van de gevels aan de binnenzijde zodat de buitenzijde van de gevel behouden blijft.

Kernwaarde 4:

Elk gebouw een eigen karakter

Visie

Door het intensieve en puur functionele gebruik van de fabrieksgebouwen bleef het grootste deel van de oorspronkelijke interieurafwerkingen niet behouden. Hierdoor wordt het complex nu ervaren als generiek fabrieksgebouw. Onderdelen die herinneren aan de geschiedenis van het fabrieksproces moeten daarom zo veel mogelijk behouden worden

Uitwerking

- Bewaren van de openheid van de plattegrond die kenmerkend is voor het beton skelet.
- Kwaliteiten en kenmerken van de oorspronkelijke functie benutten en een passende functie toepassen.

Kernwaarde 5:

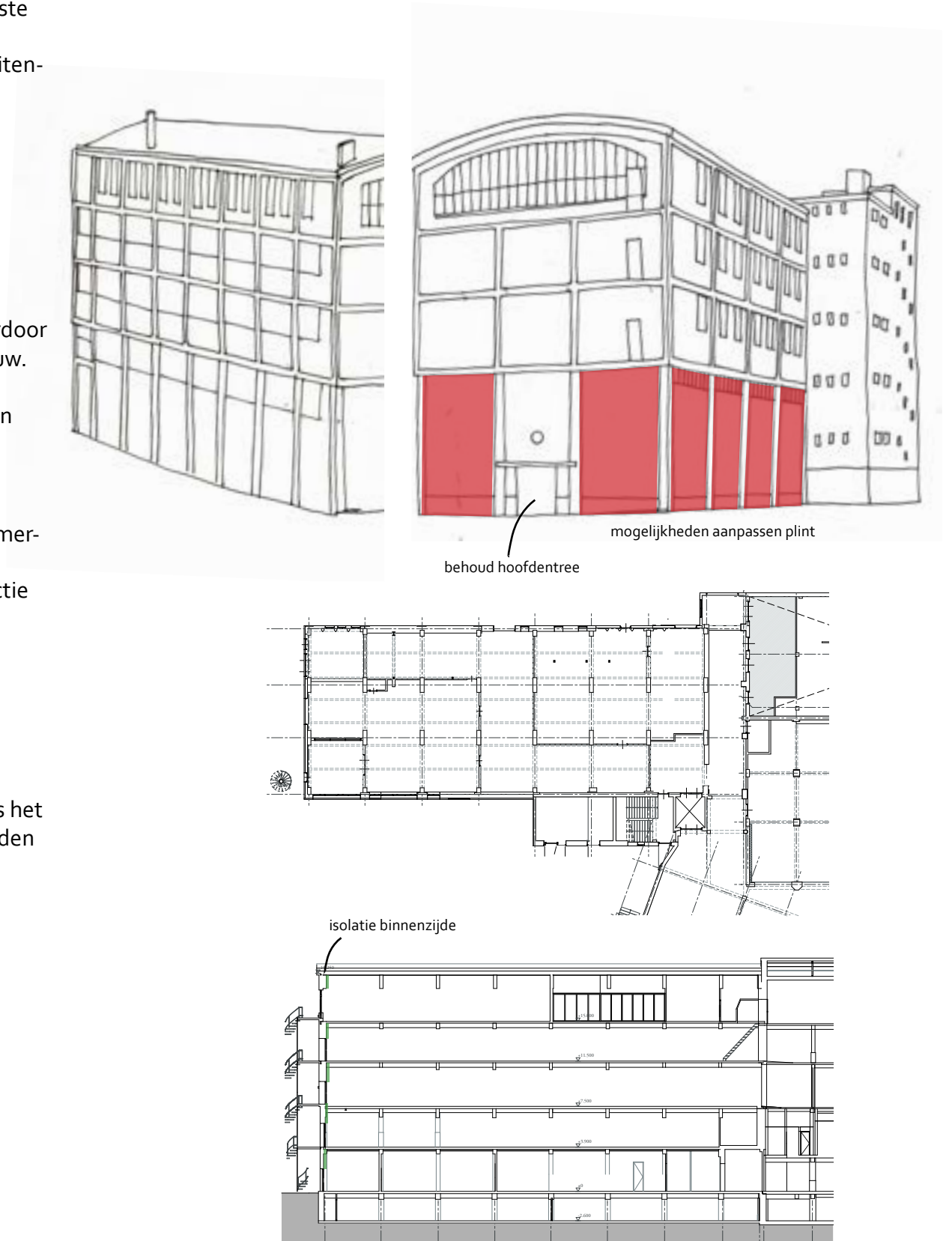
Sporen uit de tabaksproductie

Visie

Om het verhaal van de tabaksfabriek voelbaar te maken is het belangrijk om deze onderdelen zo veel mogelijk te behouden en eventueel te gebruiken in het ontwerp.

Uitwerking

- Behoud of terug brengen van onderdelen die herinneren aan het verleden van de tabaksfabriek, zoals de installaties.



Colofon



Dit transformatiekader is opgesteld door:
BERNS architectuur / Camiel Berns, Lisa Noorman
Postbus 90456, 2509 LL Den Haag
Bezoekadres: Werkfabriek, Wegstraat 29-31,
2516 AN Den Haag
+31(0)6 4131 4045 / camiel@bernsarchitectuur.nl
+31 (0)638715850 / lisa@bernsarchitectuur.nl
www.bernsarchitectuur.nl / KVK 54107962

In opdracht van:
MWPO, studioninedots

Verantwoording:

Bij het maken van deze restauratievisie is gebruik
gemaakt van de volgende stukken:

- Paterwoldseweg 43 'tabakfabriek Theodorus
Niemeijer' te Groningen bouwhistorische verkenning
Wevers & Van Luipen, april 2024
- VO set Studioninedots

Voor het beeldmateriaal is indien nodig gebruik
gemaakt van externe bronnen. BERNs architectuur
heeft getracht alle bronnen van het beeldmateriaal
te achterhalen. Bronnen staan bij het betreffende
beeldmateriaal vermeld. Indien de bron niet
te achterhalen was dan staat vermeld "bron
onbekend".